

The Holy See

Papež Frančišek
Okrožnica
o skrbi za skupni dom

HVALJEN, MOJ GOSPOD

LAUDATO SI'

1. *Laudato si', mi' Signore - Hvaljen, moj Gospod*, je pel sv. Frančišek Asiški. V tej lepi hvalnici nas spominja, da je naš skupni dom kakor sestra, s katero si delimo življenje, in dobra kakor mati, ki nas sprejema v svoje naročje. »Hvaljen, moj Gospod, v naši sestri zemlji, ki nas kakor mati hrani in nam gospodinji in prinaša različno sadje in pisane rože z zelenjem.« [\[1\]](#)

2. Ta sestra se pritožuje zaradi zla, ki ji ga povzročamo z neodgovorno rabo in zlorabo dobrin, s katerimi jo je obdaril Bog. Rastli smo z mislijo, da smo njeni lastniki in gospodarji, da nam je dovoljeno njeno ropanje. Nasilje, ki tli v človeškem srcu, ranjenem zaradi greha, se razodeva tudi v bolezenskih znakih, ki jih opažamo v prsti, vodi, zraku in v živih bitjih. Zato je naša izčrpana in opustošena zemlja, ki »skupno zdihuje in trpi porodne bolečine« (Rim 8,22), med najbolj zapuščenimi in trpinčenimi. Pozabljamo, da smo mi sami prah zemlje (prim. 1 Mz 2,7). Naše telo sestavljajo prvine planeta, njen zrak nam omogoča dihanje, njena voda nas oživlja in krepiča.

Vse na tem svetu je za nas pomembno

3. Pred več kot petdesetimi leti, ko je svetu grozila atomska kriza, je sv. papež Janez XXIII. napisal okrožnico, v kateri se ni omejil le na zavračanje vojne, temveč je želel z njo ponuditi mirovni predlog. Svoje sporočilo *Mir na zemlji (Pacem in terris)* je naslovil na ves »katoliški svet«, pa tudi »na vse ljudi dobre volje«. Zdaj, ob splošnem poslabšanju okolja, se želim obrniti na vsakega človeka, ki prebiva na tem planetu. V svoji apostolski spodbudi *Veselje evangelija*

(*Gaudium evangelii*) sem se obrnil na člane Cerkve, da bi jih spodbudil k misijonskim reformam, ki jih je še treba izpeljati. V tej okrožnici pa se želim posebej posvetiti dialogu z vsemi o našem skupnem domu.

4. Osem let po okrožnici *Mir na zemlji*, leta 1971, se je blaženi papež Pavel VI. posvetil ekološkimi vprašanjem. Predstavil jih je kot krizo, ki je »dramatična in nepričakovana posledica« nenadzorovanega človeškega delovanja: »Z nepremišljenim izkoriščanjem narave tvega, da jo bo uničil in da bo sam postal žrtev njenega uničevanja.« [2] Tudi na *FAO (Organizacija Združenih narodov: Svetovna organizacija za prehrano in kmetijstvo)* je govoril o možnosti »... resnične ekološke katastrofe zaradi posledic industrijske civilizacije« in pri tem poudaril »obveznost in potrebo po temeljiti spremembi pri ravnanju človeštva«, ker se »velikanski znanstveni napredek, osupljiv tehnični pogum, izredna gospodarska rast, če niso združeni s pristnim družbenim in moralnim napredkom, prej ali slej obrnejo proti človeku«. [3]

5. S to temo se je vedno bolj ukvarjal tudi sv. Janez Pavel II. V svoji prvi okrožnici je opozoril, da »človek mnogokrat ne vidi nobenega drugega pomena tega naravnega okolja kot tistega, ki služi neposredni uporabi in potrošnji«. [4] Nato je povabil k celoviti ekološki spreobrnitvi. [5] Hkrati pa je zapisal, da si »premalo prizadevamo za ohranitev moralnih pogojev, zdrave 'humane ekologije'«. [6] Uničevanje človekovega okolja je nekaj zelo resnega najprej zato, ker je Bog zemljo izročil človeku, pa tudi zato, ker je življenje samo dar, ki ga je treba varovati pred različnimi oblikami uničevanja. Vsaka težnja po zdravljenju in izpopolnjevanju sveta zahteva, da moramo temeljito spremeniti način življenja, vzorce pridelave in porabe ter uveljavljene strukture moči, ki danes obvladujejo družbe. [7] Pristen človeški razvoj ima moralni značaj in temelji na polnem spoštovanju človeka kot osebe, pozoren pa mora biti tudi na naravni svet, in »upoštevati naravo vsakega bitja in njegovo vzajemno povezanost v urejenem sistemu«. [8] Zato se mora človekova sposobnost pri preobražanju stvarnosti vedno držati osnov prve, izvirne božje stvaritve. [9]

6. Moj predhodnik Benedikt XVI. je ponovil vabilo k »odpravi strukturnih vzrokov slabega delovanja svetovnega gospodarstva in k popravi vzorcev rasti, ki, kakor je videti, ne morejo zagotoviti spoštovanja okolja.« [10] Spomnil je, da sveta ne smemo presoјati tako, da osamimo enega izmed njegovih vidikov, kajti »knjiga narave je ena in nedeljiva« ter obsega okolje, življenje, spolnost, družino, družbene odnose in druge vidike. Skratka, »degradacija narave je namreč tesno povezana s kulturo, ki oblikuje človeško sožitje«. [11] Papež Benedikt XVI. nam je predlagal, naj priznamo, da je naravno okolje hudo prizadeto zaradi našega neodgovornega ravnanja. Tudi družbeno okolje je ranjeno. Vse je v jedru povzročilo isto zlo, to pa je prepričanje, da ni nespornih resnic, ki bi vodile naše življenje, zato človekova svoboda nima meja. Pozabljamo, da »človek ni samo svoboda, ki bi se ustvarjala sama. Človek ne ustvarja samega sebe. Je duh in volja, vendar je tudi narava.« [12] Z očetovsko skrbjo nas je Benedikt povabil, naj priznamo, da je stvarstvo prizadeto, »kjer smo mi sami zadnja instanca, kjer je vse enostavno naša last in to uporabljamo le zase. Uničevanje stvarstva pa se začne, ko nad seboj ne priznavamo nobene oblasti več, temveč vidimo le sami sebe.« [13]

Združuje nas ista skrb

7. Ti prispevki papežev povzemajo razmišljanje številnih znanstvenikov, filozofov, teologov in družbenih organizacij, ki so obogatili misel Cerkve o tovrstnih vprašanjih. Seveda ne smemo zanemariti, da so tudi zunaj katoliške Cerkve druge krščanske Cerkve in občestva – kakor tudi druga verstva – razvile tankočutno skrb in dragoceno razmišljanje o vprašanjih, ki so pri srcu nam vsem. Da bi opozoril vsaj na en tak posebej pomenljiv primer, naj na kratko povzamem prispevek ekumenskega patriarha Bartolomeja, s katerim si deliva upanje v polno cerkveno edinost.

8. Patriarh Bartolomej se je skliceval zlasti na potrebo, da bi se vsak pokesal svojega lastnega slabega ravnanja s planetom, kajti »v enaki meri kakor vsak izmed nas povzroča okolju drobne ekološke rane«, smo poklicani, da priznamo »svoj mali ali veliki prispevek k razobličenju in uničevanju okolja«. [14] O tem je večkrat izrazil svoje trdno in spodbudno stališče in nas povabil, naj priznamo grehe proti stvarstvu: »Ker ljudje uničujejo biotsko raznovrstnost božjega stvarstva, ker ljudje spravljajo v nevarnost zemeljsko skladnost in prispevajo k podnebnim spremembam, kradejo zemlji njene naravne gozdne površine ali uničujejo njena mokrišča; ker ljudje onesnažujejo vode, prst, zrak. Vse to so grehi.« [15] Kajti »zločin proti naravi je zločin proti nam samim in greh proti Bogu«. [16]

9. Bartolomej je hkrati opozoril, da ne smemo spregledati etičnih in duhovnih korenin okoljskih težav. Te naj nas seveda vabijo ne samo k iskanju tehničnih rešitev, ampak predvsem k spremembam v človeku samem, sicer se bomo soočali le s simptomi. Predlagal nam je, naj od porabe preidemo k odpovedi, od pohlepa k velikodušnosti, od potrate k delitvi z drugimi, po askezi, ki »pomeni naučiti se deliti, in ne le odpovedovati. Gre za obliko ljubezni, ki se postopoma pomika od tega, kar hočem jaz, k temu, kar potrebuje božji svet. To nas osvobaja strahu, lakomnosti in odvisnosti.« [17] Kristjani pa smo poleg tega poklicani, da »sprejmemo svet kot zakrament občestvovanja, kot način delitve z Bogom in bližnjim na svetovni ravni. Naše skromno prepričanje je, da se božje in človeško srečujeta v najmanjših odtenkih scela stkane obleke božjega stvarstva, celo v najmanjšem drobcu prahu našega planeta.« [18]

Sv. Frančišek Asiški

10. Ne bi rad nadaljeval s pisanjem te okrožnice, ne da bi se zatekel k prikupnemu in spodbudnemu vzorniku. Njegovo ime sem si ob izvolitvi za škofa rimske Cerkve vzel za vodilo in navdih. Verjamem, da je Frančišek naravnost odličen zgled za to, kar je slabotnega, kakor tudi za veselo in pristno živeto celostno ekologijo. Je sveti zavetnik vseh, ki se ukvarjajo z ekologijo in na tem področju delajo, radi pa ga imajo tudi mnogi, ki niso kristjani. Posebej je bil pozoren do božjega stvarstva, do najrevnejših in najbolj zapuščenih. Ljubil je in bil ljubljen zaradi veselja, velikodušnega darovanja in širokega srca. Bil je mistik in romar, ki je živel v preprostem in čudovitem sozvočju z Bogom, z ljudmi, z naravo in s samim seboj. V njem se do zadnjega vlakna neločljivo prepletajo skrb za naravo, pravičnost do revežev, vpetost v družbo in notranji mir.

11. Njegovo pričevanje nam kaže tudi, da celostna ekologija zahteva odprtost do področij, ki presegajo govorico naravoslovnih znanosti oziroma biologije in se povezujejo s človekovim bistvom. Tako kakor se dogaja nam, ko se v nekoga zaljubimo, tako je Frančiškovo vsakokratno opazovanje sonca, lune, najmanjših živali odmevalo v njegovi hvalnici vsem drugim stvarjem. Zapletal se je v občestvovanje z vsem stvarstvom, saj je pridigal celo cveticam in »jih vabil, naj hvalijo in ljubijo Boga, kakor z razumom obdarjene«. [19] Njegov odgovor je bil veliko več kot razumska ocena ali ekonomska računica, kajti njemu je bila vsaka stvar ljubeča sestra. Zato se je čutil poklicanega, da skrbi za vse, kar obstaja. Njegov učenec sv. Bonaventura je pripovedoval, da se je, ker »je bil prepričan o skupnem izvoru vseh stvari, čutil izpolnjenega še z večjim usmiljenjem, klical je še tako majhne neznatne stvari z vzdevkom brat ali sestra«. [20] Tega prepričanja ne smemo razvodeniti z naivnim romanticizmom, saj botruje odločitvam, ki vplivajo na naše ravnanje. Če se v odnosu do narave in okolja zapiramo strmenju in občudovanju, če s svetom ne govorimo več jezika bratstva in lepote, bomo ravnali kot oblastniki, porabniki ali navadni izkoriščevalci naravnih danosti, in ne bomo zmogli krotiti svoje dobičkaželjnosti. In nasprotno, če se čutimo tesno povezane z vsem, kar biva, bosta treznost in skrb privreli na dan sami od sebe. Uboštvo in skromnost sv. Frančišku nista bili le zunanja askeza, pač pa nekaj korenitejšega: odpoved vsemu, kar bi iz stvari delalo goli predmet uporabe in oblasti.

12. Poleg tega nam sv. Frančišek, zvest Svetemu pismu, svetuje, naj spoznavamo naravo kot čudovito knjigo, po kateri nam govori Bog in po njej pripoveduje o svoji lepoti in dobroti: »Zakaj iz velikosti in lepote ustvarjenih reči moremo s primerjanjem motriti njihovega Stvarnika« (Mdr 13,5). »Kajti od stvarjenja sveta naprej je mogoče to, kar je v njem nevidno, z umom zreti po ustvarjenih bitjih: njegovo večno mogočnost in božanskost« (Rim 1,20). Zato je prosil, naj na samostanskem vrtu vedno ostane nekaj neobdelane ruše, da bi na njej lahko rasle divje trave, in bi vsi, ki bi jih občudovali, lahko dvigali svoje misli k Bogu, stvarniku tolikšne lepote. [21] Svet je nekaj več kakor zapleteno vprašanje, na katerega je treba odgovoriti; je radostna skrivnost, o kateri premišljujemo z veseljem in hvalnico.

Moj poziv

13. Žgoči izziv, kako zavarovati naš skupni dom, vsebuje skrb po združitvi vse človeške družine pri iskanju vzdržnega in celostnega razvoja, saj vemo, da je stvari mogoče spremeniti. Stvarnik nas v svojem ljubezenskem načrtu ne zapušča, ne dviga rok nad nami, ne kesa se, ker nas je ustvaril. Človeštvo je še vedno sposobno sodelovati pri izgradnji našega skupnega doma. Izraziti želim hvaležnost, se zahvaliti in opogumiti vse, ki na najrazličnejših območjih človeške dejavnosti delajo za zaščito doma, ki si ga delimo. Posebno zahvalo si zaslužijo tisti, ki se močno trudijo, da bi lajšali dramatične posledice propadanja okolja v življenju najrevnejših na svetu. Mladi terjajo od nas spremembe. Sprašujejo se, kako si je mogoče predstavljati delo za boljšo prihodnost, ne da bi mislili na okoljsko krizo in trpljenje izključenih.

14. Iskreno vabim k nujni obnovi dialoga o tem, kako naj skrbimo za prihodnost planeta.

Potrebujemo soočenje, ki bi povezalo vse, kajti okoljski izzivi, ki smo jim priče, in njih človeške korenine, so tudi naši, saj zadevajo nas vse. Svetovno ekološko gibanje ima za seboj že dolgo in bogato pot. Spodbudilo je tudi vznikanje številnih civilnih združenj, ki so ljudi ozaveščala. Žal pa so številni poskusi iskanja pravih rešitev za okoljsko krizo pogosto prinesli razočaranje. Pa ne le zaradi odklanjanja mogočnih, temveč tudi zaradi ravnodušnosti drugih. Zadržanost, ki ovira reševanje, se tudi med vernimi vleče od zanikanja težav do ravnodušnosti, od lagodne vdanosti v usodo do slepega zaupanja v tehnične rešitve. Potrebujemo novo svetovno solidarnost. Kakor so dejali južnoafriški škofje, »za popravo škode, ki so jo ljudje prizadejali božjemu stvarstvu, nujno potrebujemo talente in sodelovanje vseh«. [22] V skrbi za stvarstvo lahko kot božje orodje sodelujemo vsi, vsak s svojo lastno kulturo in izkušnjo, z lastnimi pobudami in zmožnostmi.

15. Upam, da nam bo ta okrožnica, ki se pridružuje družbenemu nauku cerkvenega učiteljstva, pomagala prepoznati širino, nujo in lepoto izziva, ki je pred nami. Najprej se bom na kratko sprehodil med različnimi vidiki sedanje ekološke krize in povzel najboljše danes dosegljive izsledke znanstvenega raziskovanja; ti nam bodo pomagali, da se nas bodo lažje dotaknili v globini in nam dali stvarno osnovo za moralno in duhovno pot v prihodnosti. Izhajajoč iz tega zornega kota bom povzel nekatere utemeljitve, ki jih prinaša judovsko-krščansko izročilo, da bi na koncu še bolj okrepili našo medsebojno povezanost pri delu za okolje. Nadalje se bom skušal približati koreninam sedanjega stanja in pri tem povzeti simptome, predvsem pa najgloblje vzroke zanj. Tako bomo lahko predlagali ekologijo, ki naj bi na različnih ravneh povezovala človekovo posebno vlogo na tem svetu in njegovo razmerje do resničnosti, ki ga obkroža. V luči tega razmisleka bi rad nadaljeval z nekaterimi jasnimi smernicami za dialog in delovanje, ki zadevajo vsakogar izmed nas, pa tudi mednarodno politiko. Ker sem prepričan, da nobena sprememba ni mogoča brez spodbud in izobraževanja, bom na koncu predložil nekaj smernic za človekovo zorenje, ki jih je navdihnil zaklad krščanske duhovne izkušnje.

16. Vsako poglavje sicer obravnava svojo snov s posebnim pristopom, hkrati pa z novega stališča povzema pomembna vprašanja, s katerimi so se ukvarjala prejšnja poglavja. To velja zlasti za nekatere središčne teme, ki se vlečejo skozi vso okrožnico. Na primer: tesno razmerje med ubogimi in ranljivostjo planeta; prepričanje, da je na svetu vse med seboj tesno povezano; kritika novih vzorcev in oblik moči, ki izhajajo iz tehnologije; povabilo k iskanju drugačnega dojemanja gospodarstva in napredka; lastna vrednost slehernega bitja; pomen ekologije za človeka; nujnost iskrenih in poštenih pogovorov; velika odgovornost mednarodne in krajevne politike; kultura odmetavanja in predlog novega načina življenja. Te teme ne bodo nikoli ne izčrpane ne opuščene; prej nasprotno: kar naprej bodo na tapeti in vedno bolj obsežne.

Prvo poglavje

KAJ SE DOGAJA Z NAŠIM DOMOM

17. Teološke in filozofske refleksije o položaju človeštva in sveta lahko zvenijo enolično in odmaknjeno, če se jih ne lotimo s primerjavo, kaj novega prinašajo sedanje razmere v zgodovino človeštva. Zato predlagam, da najprej kratko premislimo, kaj se dogaja z našim skupnim domom, potem pa bomo ugotovili, da predlaga vera glede sveta, katerega del smo, nove spodbude in zahteve.

18. Nenehno pospeševanje sprememb pri človeštvu in na planetu spremlja danes pospeševanje življenjskega in delovnega ritma, čemur nekateri v španščini pravijo *rapidación*. Čeprav so spremembe del dinamike zapletenih sistemov, je dandanes hitrost, ki jo vsiljujejo človeške dejavnosti, v nasprotju z naravno počasnostjo biološkega razvoja. Druga težava je v tem, da cilji tega hitrega in nenehnega spreminjanja niso nujno naravnani k skupnemu dobremu in vzdržnemu ter celostnemu človeškemu razvoju. Spremembe so zaželeno, vendar vzbujajo skrb, ko pri večini človeštva vodijo v poslabšanje sveta in kakovosti življenja.

19. Po obdobju nerazumnega zaupanja v napredek in človekove zmožnosti postaja del družbe bolj kritičen. Opaziti je večjo občutljivost do okolja in skrb za naravo, zori iskrena in boleča zaskrbljenost za to, kar se dogaja našemu planetu. Odpravimo se na pot – čeprav ne bo popolna – skozi vprašanja, ki danes vzbujajo skrb in ki jih ne moremo več skrivati pod preprogo. Naš namen ni zbiranje informacij niti potešitev radovednosti, temveč ozaveščanje, upati si to, kar se dogaja po svetu, preoblikovati v osebno trpljenje in tako prepoznati, kaj lahko prispeva vsak izmed nas.

I. ONESNAŽEVANJE IN PODNEBNE SPREMEMBE

Onesnaževanje, odpadki in kultura odmetavanja

20. Nekatero oblike onesnaževanja prizadevajo ljudi iz dneva v dan. Izpostavljenost onesnaženemu ozračju močno škoduje zdravju, posebno najrevnejših, in povzroča na milijone prezgodnjih smrti. Ljudje zbolevalo na primer zaradi vdihovanja prevelikih količin dima, ki ga sproščajo goriva, potrebna za kuho in ogrevanje. Vse prizadeva onesnaževanje, ki ga povzročajo promet, industrija, izpusti snovi, ki povečujejo zakisanje zemlje in vode, gnojila, insekticidi, pesticidi, fungicidi in drugi strupi. Tehnologija, vezana na poslovni interes, si domišlja, da je edina rešitev težav, v resnici pa ni sposobna prodreti v skrivnost mnogoterih povezav, ki obstajajo med stvarmi, zato večkrat reši neko težavo tako, da ustvari druge.

21. Upoštevati moramo onesnaženost, ki jo v različnih okoljih povzročajo odpadki, tudi nevarni. Na leto jih proizvedemo na stotine milijonov ton in mnogi so biološko nerazgradljivi. Gre za gospodinjstve in trgovinske, gradbene, medicinske, elektronske, industrijske, strupene in radioaktivne odpadke. Zdi se, da se zemlja, ki je naš dom, vedno bolj spreminja v velikansko odlagališče smeti. Marsikje na našem planetu se starejši ljudje z nostalgijo spominjajo nekdanjih lepih pokrajin, ki se danes utapljujejo v smeteh. Industrijski odpadki in kemični pripravki, ki se sicer uporabljajo v mestih in na poljih, se lahko kopičijo v organizmih okoliških prebivalcev. To se dogaja

tudi takrat, ko je raven strupene snovi dolgoročno nizka. Žal pogosto ukrepamo šele takrat, ko je človekovo zdravje nepopravljivo prizadeto.

22. Ta vprašanja so tesno povezana s kulturo odmetavanja, ki prizadeva tako obrobne ljudi kot stvari, ki jih hitro spremenimo v odpadke. Zavedajmo se, na primer, da veliko večino papirja zavržemo in ne recikliramo. Težko nam je priznati, da naravni ekosistemi delujejo zgledno: rastline sintetizirajo snovi, ki hranijo rastlinojedce; z njimi se prehranjujejo mesojedci, ki prispevajo velike količine organskih odpadkov, ti pa omogočajo rast novim generacijam rastlin. Industrijski sistem pa, nasprotno, na koncu proizvodnega in porabniškega cikla ni razvil sposobnosti, da bi absorbiral in še enkrat uporabil odpadke in balast. Za zdaj še nismo zmogli doseči krožnega načina proizvodnje, ki bi zagotavljal sredstva za vse in za prihodnje rodove in ki zahteva kar največje omejevanje uporabe neobnovljivih virov, brzdanje porabe, povečanje izkoristka, ponovno uporabo in reciklažo. Kulturi odmetavanja, ki škoduje našemu planetu, bi se uprli, če bi se resno spoprijeli s tem vprašanjem. Vendar opažamo, da je v tej smeri zelo malo napredka.

Podnebje kot skupno dobro

23. Podnebje je skupno dobro nas vseh in za vse. Na globalni ravni je to zapleten sistem, povezan s številnimi za življenje ljudi bistvenimi pogoji. Med znanstveniki obstaja dokaj trdno soglasje o skrb vzbujajočem segrevanju podnebja. To segrevanje v zadnjih desetletjih spremlja nenehno dviganje morske gladine, kar je verjetno v zvezi s porastom števila ekstremnih meteoroloških pojavov, čeprav vzrokov za posamezne pojave ni mogoče povsem znanstveno utemeljiti.

Človeštvo se mora zavedati, da je v boju proti segrevanju ali vsaj proti človeškim vzrokom zanj in za njegovo povečanje potrebno spremeniti način življenja, proizvodnje in porabe. Res obstajajo tudi drugi dejavniki (na primer vulkani, sprememba orbite in zemeljske osi, sončev cikel), a številna znanstvena raziskovanja dokazujejo, da je velik del globalnega segrevanja v zadnjih desetletjih posledica velike koncentracije toplogrednih plinov (ogljikovega dioksida, metana, dušikovih oksidov in drugih), ki se sproščajo predvsem zaradi človekove dejavnosti. Njihova koncentracija v atmosferi preprečuje sončnim žarkom, ki se odbijajo od zemlje, da bi svojo toploto razpršili v vesolju. Ta pojav se krepi posebno zaradi razvojnega modela, ki temelji na pospešeni rabi fosilnih goriv, ki je steber svetovnega energetskega sistema. Vplival je tudi na povečanje spreminjanja namembnosti tal, predvsem krčenja gozdov za potrebe kmetijstva.

24. Segrevanje po drugi strani vpliva na kroženje ogljika. Ustvarja začaran krog, ki le še poslabšuje položaj, zmanjšuje zaloge osnovnih virov, kot so pitna voda, energija in kmetijska pridelava na toplejših področjih, ter povzroča izumrtje dela biotske raznovrstnosti planeta. Topljenje polarnega ledu in ledenikov v visokogorju grozi z nevarnim uhajanjem metana, razkrajanje zamrznjenih organskih snovi pa bi lahko še pospešilo emisijo ogljikovega dioksida. Stanje poleg tega poslabšuje še krčenje tropskih gozdov, ki sicer pomagajo blažiti klimatske spremembe. Onesnaževanje, ki ga povzroča ogljikov dioksid, povečuje kislost oceanov in ogroža morsko prehransko verigo. Če bo šlo tako naprej, bi bilo naše stoletje lahko priča nezaslišanim

podnebnim spremembam in edinstvenemu uničenju ekosistemov, kar bi imelo hude posledice za vse nas. Dviganje morske gladine je na primer lahko izjemno nevarno, če upoštevamo, da četrtna svetovnega prebivalstva živi na morskih bregovih ali zelo blizu morja in da večina velemest leži ob obali.

25. Podnebne spremembe so svetovni problem z resnimi okoljskimi, družbenimi, gospodarskimi, distribucijskimi in političnimi povezavami ter pomenijo enega glavnih perečih izzivov za človeštvo. Najtežji udarci bodo v prihodnjih desetletjih morebiti zadeli dežele v razvoju. Številni reveži živijo v krajih, ki so jih še posebej prizadeli pojavi, povezani s segrevanjem, njihova sredstva za preživetje pa so močno odvisna od naravnih zalog in od tako imenovanih ekosistemskih uslug, kot so poljedelstvo, ribolov in gozdarstvo. Na voljo nimajo gospodarskih ne drugih virov, ki bi jim omogočali prilagajanje na podnebne vplive ali spoprijemanje s katastrofalnimi razmerami, poleg tega pa nimajo dostopa do socialnih služb in socialnega varstva. Podnebne spremembe na primer povzročajo selitve živali in rastlin, ki se včasih ne morejo prilagoditi, to pa naprej prizadene proizvodne vire najrevnejših, ki so se – v veliki negotovosti za lastno življenje in prihodnost svojih otrok – prisiljeni tudi sami seliti. Tragičen je porast števila migrantov, na begu zaradi revščine, ki jo povzroča degradacija okolja, vendar jim mednarodne konvencije ne priznavajo begunskega statusa in so brez vsakršne zakonske zaščite prepuščeni sami sebi. Pred temi tragedijami, ki se še vedno dogajajo na različnih koncih sveta, vlada, žal, splošna brezbriznost. Pomanjkanje odzivov ob dramih teh naših bratov in sestrá je znamenje izgube tistega občutka odgovornosti za naše bližnje, na katerem temelji vsaka civilizirana družba.

26. Zdi se, da se številni, ki imajo v rokah največ virov in gospodarsko ali politično moč, poglobljajo predvsem v to, kako bi prikriji ali skrili simptome, saj si prizadevajo zlasti za to, da bi zmanjšali nekatere negativne vplive podnebnih sprememb. Vendar mnogi simptomi razkrivajo: če bomo obdržali sedanje oblike proizvodnje in porabe, bodo lahko posledice vedno hujše. Zato je nujno razvijati in spodbujati politiko, ki bo v prihodnjih letih močno zmanjšala izpuste ogljikovega dioksida in drugih zelo onesnažujočih plinov na primer tako, da bi fosilna goriva nadomeščali z obnovljivimi viri energije. Dostop do virov čiste in obnovljive energije po svetu je zanemarljiv. Potrebno je razvijati primerne tehnologije za njeno shranjevanje. Vendar so nekatere države že dosegle pomemben napredek, čeprav so še daleč od velikih količin. Bilo je tudi nekaj vlaganja v proizvodnjo in transport, ki zahtevata manj energije in surovin, pa tudi v izgradnjo ali obnovo stavb, v katerih se izboljšuje energetska učinkovitost. A te dobre prakse so daleč od tega, da bi postale splošne.

II. VPRAŠANJE VODE

27. Drugi kazalniki sedanjega stanja so povezani z izčrpanjem naravnih virov. Zavedamo se, da v najrazvitejših državah in najbogatejših družbah ni mogoče ohraniti sedanje ravni porabe, saj je tu navada zapravljanja in odmetavanja dosegla nezaslišane razsežnosti. Skrajne meje izkoriščanja planeta so presežene, vprašanje revščine pa ni rešeno.

28. Najpomembnejše vprašanje je čista pitna voda, saj je nepogrešljiva za življenje ljudi ter za ohranjanje kopenskih in vodnih ekosistemov. Iz sladkovodnih virov se preskrbujejo zdravstvene, poljedelsko-živinorejske in industrijske panoge. V relativno dolgem obdobju je bilo vode dovolj, zdaj pa je marsikje povpraševanje po njej večje od vzdržne ponudbe, kar ima hude kratkoročne in dolgoročne posledice. Velika mesta, ki potrebujejo velikanske zaloge vode, preživljajo obdobja pomanjkanja, vendar v kritičnih trenutkih niso vedno oskrbovana ne primerno ne pravično. Pomanjkanje vode vlada predvsem v Afriki, kjer velika večina prebivalstva ne pride do zdrave pitne vode ali je prizadeta zaradi suše, kar otežuje pridelavo hrane. V nekaterih državah so območja z obilico vode, drugje pa trpijo veliko pomanjkanje.

29. Zelo resna težava je kakovost vode, ki je na voljo revnim, zaradi česar vsak dan umre veliko ljudi. Med njimi so pogostne bolezni, ki jih povzroča voda, onesnažena tudi z mikroorganizmi in kemičnimi snovmi. Pomemben dejavnik trpljenja in smrtnosti med otroki sta griža in kolera, ki ju povzroča slaba higiena in pomanjkanje vode. Posebno v državah, kjer ni regulacije in primerne nadzora, marsikje vodo prepustne plasti ogroža onesnaženje, ki ga povzročajo rudarske, kmetijske in industrijske dejavnosti. Pri tem ne mislimo samo na industrijske odpadke. V jezera, reke in morja se namreč še naprej stekajo detergenti in kemična sredstva, ki jih uporablja prebivalstvo na mnogih krajih sveta.

30. Kakovost vode, ki je na voljo, se nenehno slabša, medtem pa se ponekod krepijo prizadevanja, da bi pičle zaloge te dobrine olastnili in jih podvrgli tržnim zakonitostim. *Dostop do pitne in varne vode je v resnici bistvena, temeljna in splošna pravica, ker je od nje odvisno preživetje ljudi in je zato pogoj za uveljavljanje drugih človekovih pravic.* Ta svet ima težak družbeni dolg do ubogih, ki nimajo dostopa do pitne vode, ker to *pomeni, da jim je kratena pravica do življenja, pravica, ki temelji na njihovem neodtujljivem dostojanstvu.* Ta dolg se delno poravnava z večjim gospodarskim vlaganjem v dobavo čiste vode in čistilnih naprav za najrevnejše prebivalstvo. Vendar ugotavljamo, da v razvitih državah pa tudi v tistih v razvoju, ki premorejo velike zaloge, z vodo ravnajo zelo potratno. Ker se ljudje ne zavedajo resnosti svojega početja ob tako veliki nepravilnosti, je vprašanje vode delno tudi vzgojno in kulturno vprašanje.

31. Večje pomanjkanje vode bo povzročilo, da se bo podražila hrana in različni izdelki, ki so odvisni od njene uporabe. Nekateri raziskave opozarjajo na nevarnost velikega pomanjkanja vode že čez par desetletij, če se takoj ne sprejmejo nujni ukrepi. Okoljski vplivi bi lahko prizadeli milijarde ljudi, po drugi strani pa je mogoče predvideti, da se bo nadzor nad vodo s strani velikih svetovnih podjetij sprevrgel v enega izmed glavnih virov nesoglasij v tem stoletju. [23]

III. IZGUBA BIOTSKE RAZNOVRSTNOSTI

32. Tudi zemeljski viri so izropani, ker so gospodarstvo, trgovske dejavnosti in proizvodnja preveč povezani s takojšnjo koristjo. Krčenje gozdov pomeni hkrati izgubo vrst, ki bi se lahko v prihodnosti izkazale za izjemno pomembne vire ne le hrane, temveč tudi za zdravljenje bolezni in še marsikaj

drugega. Različne vrste vsebujejo gene, ki bi lahko bili ključni pri iskanju odgovora na kakšno človekovo potrebo ali okoljsko vprašanje.

33. Pri tem ni dovolj, da v različnih vrstah vidimo samo morebitne vire, ki jih je mogoče izkoriščati, pozabljamo pa na njihovo lastno vrednost. Vsako leto izgine na tisoče rastlinskih in živalskih vrst, ki jih ne bomo več poznali, ki jih naši otroci ne bodo mogli videti, ker so za vedno izgubljene. Največ jih izumre zaradi kakšne človekove dejavnosti. Mi bomo krivi, ker na tisoče vrst ne bo moglo s svojim obstojem slaviti Boga niti nam posredovati svojega sporočila. Te pravice nimamo.

34. Verjetno nas izumiranje kakšnega sesalca ali ptiča moti, ker sta bolj vidna. Vendar so za dobro delovanje ekosistemov potrebni tudi gobe, alge, črvi, majhne žuželke, plazilci in nešteto vrst mikroorganizmov. Nekatere redke vrste, ki jih običajno niti ne opazimo, igrajo pomembno vlogo pri vzdrževanju ravnovesja v nekem okolju. Res je, da mora človek ukrepati, kadar kak sistem doseže kritično stopnjo, vendar je danes raven človekovega posredovanja v tako zapleteni stvarnosti, kot je narava, takšna, da nenehne katastrofe, ki jih povzroča človek, sprožijo potrebo po vedno novih posredovanjih. S tem postane človekovo delovanje vsemogočno, vključno z vsemi tveganji, ki jih prinaša. Tako se ustvarja začaran krog, v katerem človekov poseg, ki naj bi prispeval k rešitvi neke težave, položaj velikokrat le poslabša. Številne ptičje in žuželčje populacije, izumirajoče zaradi agrokemičnih pripravkov, ki jih sintetično ustvarja tehnologija, so koristne za samo poljedelstvo. Njihovo izginotje bo tako potrebno nadomestiti z drugim tehnološkim posegom, ki bo verjetno prinesel nove škodljive učinke. Pohvale in včasih celo občudovanja so vredni napori znanstvenikov in tehnologov, ko skušajo rešiti probleme, ki jih ustvarja človek. A zdi se, da človekovi posegi, ki so pogosto v službi dobička in porabništva, v resnici bolj pripomorejo k temu, da postaja zemlja, na kateri živimo, revnejša in manj lepa, z vedno več omejitvami in siva, ob tem pa tehnološki napredek in porabništvo neovirano napredujeta. Očitno se slepimo, da bomo lahko neponovljivo in nenadomestljivo lepoto zamenjali z drugo, ki jo bomo ustvarili sami.

35. Presoje vplivov na okolje navadno analizirajo vplive na tla, vodo in zrak, marsikje pa zanemarijo poglobljene študije vplivov na biotsko raznovrstnost, kakor da je izguba nekaj vrst ali skupin živali ali rastlin nepomembna. Široki koridorji avtocest, plantaže, ograde za različne namene, jezovi akumulacijskih jezer in druge obsežne zgradbe zasedajo nekdanje naravne življenjske prostore. Včasih te habitate tako razkosajo, da živalim onemogočajo svobodno gibanje in naravno preseljevanje, kar lahko za nekatere vrste pomeni izumrtje. Seveda obstajajo alternative, ki delno olajšajo učinke tega početja, na primer ustvarjanje selitvenih poti, a tako skrb in pozornost zasledimo le v redkih državah. Pri komercialnem izkoriščanju nekaterih vrst se bolj redko posvečajo njihovi naravni rasti in razmnoževanju, s čimer bi se izognili prevelikemu zmanjšanju in posledičnemu neravnovesju v ekosistemu.

36. Skrb za ekosisteme zahteva dolgoročno obravnavo, kajti nihče, ki išče le hiter in lahek gospodarski dobiček, se zares ne zanima za njihovo varovanje. Vendar je škoda, ki jo naredi takšna sebična malomarnost, veliko večja od gospodarske koristi, ki jo morda pridobimo. Ko gre

za izgubo ali resno ogrožanje vrst, govorimo o vrednotah, ki presegajo vsakršno ceno. Tako postanemo neme priče zelo hude nepravčnosti tistih, ki pričakujejo, da si lahko pridobijo velike ugodnosti, visok račun za uničeno okolje pa prepustijo sedanjim in prihodnjim rodovom.

37. Nekatero države so dosegle napredek pri učinkovitem varovanju določenih krajev in področij – na kopnem in v morju – kjer je prepovedano vsakršno človekovo poseganje, ki bi spremenilo njihovo obliko in izvorno sestavo. Strokovnjaki vztrajajo, da je pri skrbi za biotsko raznovrstnost potrebno še posebej paziti na področja, bogata z različnimi vrstami: endemičnimi, redkimi in takimi, ki jih je težko učinkovito zavarovati. Nekateri kraji zahtevajo posebno skrb zaradi svojega izjemnega pomena za svetovni ekosistem ali zato, ker zagotavljajo pomembne zaloge vode in tako omogočajo druge oblike življenja.

38. Spomnimo na primer na Amazonijo, pljuča našega planeta in biotske raznovrstnosti, in na rečni bazen v Kongu ali velike zaloge podtalnice ter ledenike. Pomen teh krajev za ves planet in za prihodnost človeštva je dobro znan. Ekosistemi tropskih gozdov imajo zelo zapleteno biotsko raznovrstnost, ki jo je skoraj nemogoče popolnoma spoznati, ampak ko so ti gozdovi požgani ali izsekani zaradi večje kmetijske pridelave, se v nekaj letih izgubijo številne vrste ali pa se ta področja pogosto spremenijo v suho puščavo. Ko govorimo o teh krajih, je vsekakor potrebno tankočutno ravnovesje, ker ni mogoče zanikati velikanskega mednarodnega gospodarskega interesa, ki lahko pod pretvezo, da jih bo zavaroval, ogrozi suverenost držav. Dejansko obstajajo »predlogi internacionalizacije Amazonije, ki služijo samo gospodarskim interesom multinacionalk«. [24] Hvalevredno je prizadevanje mednarodnih organizacij in ustanov civilne družbe, ki ozaveščajo ljudi in s pomočjo legitimne kritike vplivajo na vlade, da bi izpolnjevale svojo neprenosljivo dolžnost ohranjanja okolja in naravnih virov v svojih državah in se ne bi prodale skritim krajevnim ali mednarodnim koristim.

39. Nadomeščanje naravnih gozdov z drevesnimi plantažami, v glavnem z monokulturami, navadno ni deležno ustrezne analize. Dejansko lahko posaditev novih in neprilagojenih vrst povzroči resno spremembo biotske raznovrstnosti. Podobno se v mokriščih, ki jih spremenijo v kmetijske površine, spremeni prvotna raznolikost življenja. Ob izlivih večjih rek in obmorskih lagunah skrb zbuja izginotje ekosistemov močvirij mangrove.

40. Največji delež vodá na planetu predstavljajo oceani, v katerih tudi živi največji delež raznolikih živih bitij. Med njimi je mnogo še povsem nepoznanih in na različne načine ogroženih. Življenje v rekah, jezerih, morjih in oceanih, ki prehranjujejo velik del človeštva, je prizadeto zaradi nenadzorovanega ribolova, kar močno zmanjšuje številčnost nekaterih vrst. Mnogi ribiči na primer še kar vztrajajo pri selektivnem načinu ribolova, pri katerem velik del ulova zavržejo. Posebno so ogroženi spregledani morski organizmi, na primer nekatere vrste *planktona*, ki so zelo pomemben člen v morski prehranjevalni verigi in od katerih so končno odvisne vrste, ki jih uporabljamo za prehrano ljudi.

41. Za tropska in subtropska morja so značilni koralni grebeni. Ker na njih živi več kot milijon različnih vrst organizmov, med drugim rib, rakov, mehkužcev, spužev in alg, jih lahko primerjamo z obsežnimi tropskimi gozdovi na kopnem. Mnogo koralnih grebenov danes ne raste več ali pa propadajo: »Kdo je spremenil čudoviti morski svet v podvodna pokopališča, oropana življenja in barv?« [25] Ta pojav je v veliki meri posledica onesnaževanja, ki pride v morje zaradi izsekavanja gozdov, monokulturnega poljedelstva, industrije in uničujočih načinov ribolova, zlasti če uporabljajo cianid in dinamit. Vsa ta dejstva nam dokazujejo, da imajo lahko vsi posegi v naravo posledice, ki jih sprva sploh ne opazimo, in da človek v nekaterih primerih izkorišča naravne vire na račun njenega propadanja, ki se kaže celo na dnu oceanov.

42. Večji pomen bo treba dati raziskavam, ki imajo za cilj celovito razumevanje delovanja ekosistemov, hkrati pa analitsko ugotavljajo različne spremenljivke, ki so povezane z velikimi spremembami v okolju. Ker smo vsa bitja medsebojno povezana in soodvisna, je treba vsako obravnavati z naklonjenostjo in občudovanjem. Vsako območje mora odgovorno skrbeti za to skupno družino, zato je treba pripraviti podroben seznam vrst, ki v njem živijo. Na tej osnovi bo mogoče razviti programe in strategije za varstvo, pri čemer je treba posebno pozornost nameniti vrstam, ki so že na poti izumiranja.

IV. POSLABŠANJE KAKOVOSTI ČLOVEŠKEGA ŽIVLJENJA IN RAZPAD DRUŽBE

43. Če upoštevamo dejstvo, da je tudi človek bitje tega sveta, ki ima pravico živeti in biti srečen, poleg tega pa ima posebno dostojanstvo, ne moremo zanemariti presoje posledic propadanja okolja, sedanjega modela razvoja in kulture odmetavanja na življenje ljudi.

44. Danes smo na primer priče pretiranega in neurejenega širjenja mest, ki so z zdravstvenega vidika postala neprimerna za življenje, ne le zaradi onesnaženja, ki ga povzročajo strupeni izpusti, temveč tudi zaradi mestnega kaosa, prometa ter vidnega in slušnega onesnaževanja. Številna mesta so velike neučinkovite strukture, ki porabijo preveč vode in energije. Nekatere sicer nedavno zgrajene mestne četrti so preobremenjene in neurejene, v njih primanjkuje zelenih površin. Ne spodobi se, da prebivalci tega planeta živijo vedno bolj obdani s cementom, asfaltom, steklom in kovino, prikrajšani za telesni stik z naravo.

45. Na nekaterih podeželskih in mestnih področjih je dostop državljanov do izjemno lepih predelov otežen zaradi privatizacije; drugod so nastale »ekološke« rezidenčne četrti, ki so na voljo le redkim izbrancem, saj so stvari urejene tako, da drugi ne morejo vstopiti in motiti umetno ustvarjenega miru. Pogosto boste našli lepo mesto, v katerem so »varna« območja z veliko skrbno urejenih zelenih površin, kar pa ne velja za predele, ki niso tako na očeh in kjer živijo tisti, ki so izločeni iz družbe.

46. Med družbene sestavine globalnih sprememb štejejo zaposlitveni učinki nekaterih tehnoloških inovacij, socialna izključenost, neenaka dostopnost in možnost porabe energije in koriščenja

drugih uslug, družbena razslojenost, porast nasilja in vznikanje novih oblik družbene agresivnosti, trgovina z mamili in naraščajoča poraba mamil med mladimi, izguba identitete. Ta znamenja med drugim kažejo na to, da rast v zadnjih dveh stoletjih ni prinesla vsestranskega celostnega napredka in izboljšanja kakovosti življenja. Nekatera izmed njih pa so hkrati simptomi pravega družbenega propadanja, tihega trganja medsebojnih vezi in razpadanja družbene skupnosti.

47. K vsemu temu je treba dodati dinamiko javnih občil in digitalnega sveta, ki, potem ko se zalezejo v vse pore, ne pospešujejo sposobnosti modrega življenja, globokega mišljenja in velikodušne ljubezni. V teh časih bi veliki misleci preteklosti tvegali, da bodo njihovo modrost zadušili v zmedenem trušču informacijske zasičenosti. Zato se moramo potruditi, da se bodo sredstva obveščanja spremenila v pospeševalce novega kulturnega razvoja človeštva in ne v uničevalce njegovega največjega bogastva. Prave modrosti, sadu refleksije, dialoga in plemenitega srečevanja ljudi, ni mogoče pridobiti s kopičenjem podatkov; to se konča v prenasičenosti in zmedenosti, v neke vrste umski onesnaženosti. Hkrati pa skušajo realne stike z drugimi, z vsemi izzivi, ki jih ti prinašajo, nadomestiti z neke vrste posredno komunikacijo po spletu. Ta omogoča izbiranje in zavračanje stikov po lastni presoji; tako se pogosto rojeva nova vrsta čustvovanja, ki si daje več opraviti z napravami in zasloni kot z ljudmi in naravo. Današnja občila omogočajo, da komuniciramo med sabo, sklepamo poznanstva in zveze. Vendar pa nam včasih tudi preprečujejo neposreden stik s tesnobo, drgetom, veseljem drugega in z njegovo celovito osebno izkušnjo. Zato ni nič čudnega, da hkrati z neznosno ponudbo teh izdelkov narašča globoko in melanholično nezadovoljstvo v medsebojnih razmerjih ali pa škodljiva osamljenost.

V. SVETOVNA NEPRAVIČNOST

48. Človekovo in naravno okolje propadata skupaj in propadanju okolja se ne moremo ustrezno upreti, če ne namenimo pozornosti vzrokom, ki so povezani s propadanjem človeka in družbe. Poslabšanje razmer v okolju in družbi v resnici najbolj prizadene najšibkejše na planetu: »Splošne izkušnje v običajnem življenju in znanstvene raziskave dokazujejo, da posledice vseh napadov na okolje najbolj prizadenejo najrevnejše.« [26] Izčrpavanje ribjih zalog na primer prizadene predvsem tiste, ki živijo od ribolova kot obrti in ne dobijo drugega dela, onesnaževanje vodá prizadene najrevnejše, ki si ne morejo privoščiti ustekleničene vode, višanje morske gladine pa predvsem obubožane priobalne prebivalce, ki se nimajo kam preseliti. Vpliv sedanjih neravnotežij se kaže tudi v prezgodnji smrtnosti številnih revežev, v spopadih, ki jih zaneti pomanjkanje virov, in številnih drugih vprašanjih, za katera ni prostora na svetovnih agendah. [27]

49. Rad bi poudaril, da se pogosto ne zavedamo problemov, ki prizadenejo predvsem izključene. To pa je velika večina planeta, več milijard ljudi. Ti so danes predmet političnih in gospodarskih razprav, vendar se zdi, da so njihove težave kot nekakšen privesek, skoraj kot obvezno dodatno ali obrobno vprašanje, če jih nimajo za čisto kolateralno škodo. Ko gre za izvedbo, namreč pogosto ostanejo na zadnjem mestu. Delno je tako zaradi dejstva, da številni profesionalci, politični komentatorji, sredstva javnega obveščanja in centri moči živijo daleč stran od njih, v

izoliranih urbanih okoljih, in nimajo neposrednega stika z njihovimi težavami. Živijo in razmišljajo, izhajajoč iz udobja, katero jim omogočata razvoj in kakovost življenja, ki veliki večini svetovnega prebivalstva nista dostopna. Pomanjkanje fizičnega stika in srečanja, včasih zaradi razslojenosti naših mest, pomaga ukalupiti zavest in vodi do pristranskih analiz, ki prezrejo del realnosti. To gre včasih skupaj z »zeleno« razpravo. Vendar si danes ne moremo kaj, da ne bi priznali: *resnični ekološki pristop postaja vedno bolj družbeni pristop*, ki mora v razprave o okolju vključiti pravičnost, da bomo poslušali *tako krik zemlje kot krik revežev*.

50. Namesto da bi reševali zapletena vprašanja revežev in razmišljali o drugačnem svetu, se nekateri omejijo na to, da predlagajo zmanjševanje števila rojstev. Ne manjka mednarodnih pritiskov na dežele v razvoju, pritiskov, ki gospodarsko pomoč pogojujejo z določeno politiko »reproduktivnega zdravja«. Ampak, »če je res, da neenakomerna porazdelitev prebivalstva in virov, ki so na voljo, ustvarja ovire za razvoj in za še vzdržno rabo okolja, tedaj je treba priznati, da se demografska rast povsem sklada s celostnim in solidarnim razvojem«. [28] Obdolževanje demografske rasti, ne pa skrajnega in selektivnega porabništva nekaterih je način, da se ne soočamo s problemi. Tako se skuša dati legitimnost sedanjemu modelu delitve, pri katerem si manjšina jemlje pravico trošiti v mejah, ki jih ni mogoče posplošiti, ker planet ne bi prenesel odpadkov tolikšne porabe. Poleg tega vemo, da se zavrže približno tretjina pridelane hrane, in »s hrano, ki jo vržeš proč, je tako, kakor če bi jo ukradel s siromakove mize«. [29] Vsekakor je potrebno namenjati pozornost neuravnoteženi porazdelitvi prebivalstva na državni in svetovni ravni, saj bi povečanje porabe privedlo do zapletov na regionalni ravni, v povezavi z onesnaževanjem okolja, s prometom, z ravnanjem z odpadki, izgubo virov in s kakovostjo življenja.

51. Neenakost ne prizadene samo posameznikov, temveč tudi cele države in nas zavezuje, da razmišljamo o etiki mednarodnih razmerij. Predvsem med Severom in Jugom v resnici obstaja »ekološki dolg«, povezan s komercialnimi nesorazmerji. To ima posledice na ekološkem področju, pa tudi v pretirani uporabi naravnih virov, kar so v preteklosti počele nekatere države. Izvoz nekaterih surovin za zadovoljitev severnih trgov je povzročil lokalno škodo, na primer onesnaženje rudnikov zlata z živim srebrom ali bakrovih z žveplovim dioksidom. Posebej je potrebno oceniti uporabo okolja celega planeta za odlaganje plinastih ostankov; ti so se akumulirali dve stoletji in povzročili stanje, ki zdaj prizadeva vse države sveta. Segrevanje, ki mu s svojo velikansko porabo botrujejo nekatere bogate države, odseva v najrevnejših krajih sveta, posebno v Afriki, kjer povišana temperatura, povezana s sušo, strahotno prizadene donose v kmetijstvu. Dodajmo k temu škodo, ki jo povzročajo izvozniki strupenih trdnih in tekočih odpadkov v države v razvoju ter onesnažujoče dejavnosti podjetij, ki počno v nerazvitih državah tisto, česar ne smejo početi doma, v državah, ki jim prinašajo kapital: »Ugotavljamo, da tako pogosto ravnaajo multinacionalke, ki tukaj delajo tisto, kar jim ni dovoljeno v razvitih državah ali v tako imenovanem prvem svetu. Ko opustijo dejavnost in se umaknejo, po navadi pustijo za sabo škodo na ljudeh in okolju, na primer brezposelnost, opustele vasi, izčrpana zavarovana območja, izsekane gozdove, osiromašena polja in krajevno živinorejo, opuščene jame dnevnih kopov, razkopane griče, onesnažene reke in

kakšno družbeno dejavnost, ki po njihovem odhodu ostane brez finančnih virov.« [30]

52. Zunanji dolg se je v revnih državah spremenil v nadzorni mehanizem, to pa ne velja za ekološki dolg. Države v razvoju, ki imajo najpomembnejše zaloge biosfere, na različne načine podpirajo razvoj najbogatejših za ceno svoje sedanosti in prihodnosti. Zemlja na revnem Jugu je rodovitna in ni onesnažena, a dostop do lastništva dobrin in virov revnim prepoveduje strukturno perverzni sistem trgovinskih odnosov in lastnine. Nujno je, da razvite države prispevajo k odpravi tega dolga tako, da močno zmanjšajo porabo energije iz neobnovljivih virov in najpotrebnejšim državam priskrbijo vire za spodbujanje politike in programov vzdržnega razvoja. Najrevnejše države in območja imajo manj možnosti za uvedbo novih modelov, ki bi prispevali k zmanjševanju okoljskih vplivov, ker nimajo znanja za razvoj potrebnih procesov in ne zmorejo stroškov. Zato je potrebno odkrito povedati, da bogate in revne dežele nosijo *različno odgovornost* za podnebne spremembe in, kot so poudarili severnoameriški škofje (iz ZDA), je v razpravi, *»ki jo pogosto obvladujejo interesi najmočnejših«*, primerno staviti *»predvsem na potrebe revnih, slabotnih in ranljivih«*. [31] Okrepiti je potrebno zavest, da smo vsi ena sama družina. Ni meja ne političnih ali družbenih ovir, ki nas ločujejo, zato tudi ni prostora za globalizacijo brezbriznosti.

VI. ŠIBKI ODZIVI

53. V teh razmerah sestra zemlja ječi, njeno ječanje se pridružuje ječanju zapuščenih po svetu, in njihova tožba zahteva od nas drugačno ravnanje. Nikoli doslej nismo tako trpinčili in žalili našega skupnega doma kot v zadnjih dveh stoletjih. Mi pa smo poklicani, da postanemo orodje Boga Očeta, s pomočjo katerega bo naš planet postal takšen, kot si ga je zamislil, ko ga je ustvaril, da bo uresničeval njegov načrt o miru, lepoti in polnosti. Težava je v tem, da za spopad s to krizo še vedno nimamo potrebne kulture in da moramo pripraviti *smernice*, po katerih se bomo ravnali, pri čemer bomo skušali izpolniti potrebe današnjih rodov brez izjeme in ne bomo ogrozili prihodnjih. Nujno je vzpostaviti zakonske okvire, ki bodo vsebovali nedotakljive omejitve in zagotavljali zavarovanje ekosistemov, preden bodo novi oblastniki, ki izhajajo iz vrst tehno-ekonomskih paradigem, uničili ne le politiko, ampak tudi svobodo in pravičnost.

54. Omembe je vredna šibka odzivnost mednarodne politike. Podrejanje politike tehnologiji in financam se kaže v neuspešnosti svetovnih srečanj o okolju. Preveč je posebnih koristi in gospodarski interes zlahka premaga skupno dobro, hkrati pa tako prikroji informacije, da se ne vidi, kako so prizadeti njegovi projekti. V tem smislu *Dokument iz Aparecide* zahteva, da *»pri posegih v naravne vire ne prevladajo interesi gospodarskih skupin, ki nerazumno uničujejo življenjske vire«*. [32] Zavezništvo med ekonomijo in tehnologijo je brezbrizno za vse, kar mu ne prinaša takojšnje koristi. Tako lahko pričakujemo samo zveneče leporečje, redke človekoljubne geste, pa tudi prizadevanja, da bi se izkazali prijazni do okolja. V resnici pa je vsakršen poskus družbenih ustanov, da bi uredile stvari, prikazan kot motnja romantičnih sanjačev ali ovira, ki jo je treba obiti.

55. Nekatere države postopno kažejo velik napredek, razvijanje učinkovitejšega nadzora in iskren boj proti korupciji. Med narodi se krepi ekološka zavest, čeprav to ni dovolj, da bi spremenili škodljive porabniške navade, za katere nič ne kaže, da se krčijo, temveč se širijo in izpopolnjujejo. Za primer navajam samo naraščajočo uporabo in moč klimatskih naprav: v iskanju takojšnjega dobička trgi le še spodbujajo povpraševanje po njih. Zunanji opazovalec planetarne družbe bi se čudil obnašanju, ki se včasih dozdeva samomorilsko.

56. Medtem nosilci gospodarske moči še naprej opravičujejo sedanji svetovni red, v katerem prevladujejo špekulacije in iskanje finančnih rent, ki se ne menijo za okoliščine niti za posledice, ki jih puščajo na človeškem dostojanstvu in okolju. Tako se izkaže, da je propadanje okolja in človeka med sabo tesno povezano. Mnogi bodo rekli, da se ne zavedajo nemoralnosti svojih dejanj, ker jim nenehno odvrčanje pozornosti jemlje pogum, da bi se zavedeli realnosti sveta, ki je omejen in končen. Zato je danes »vse, kar je slabotno, tudi okolje, brez obrambe pred interesi pobožanstvenega trga, ki postanejo najvišje pravilo«. [33]

57. Predvideti je mogoče, da se ob izčrpanju nekaterih virov pripravlja scenarij za nove vojne, prikrite s plemenitimi zahtevami. Vojna vedno povzroči veliko škodo okolju in naravnim bogastvom, tveganje pa je še večje, če pomislimo na jedrsko in biološko orožje. Namreč: »Kljub temu da mednarodni sporazumi prepovedujejo kemično, bakteriološko in biološko vojno, se po laboratorijih nadaljujejo raziskave za razvoj novih orožij, sposobnih spremeniti naravno ravnotežje.« [34] Od politike zahtevamo, da skrbneje preprečuje in odpravlja vzroke, ki bi lahko privedli do novih spopadov. Tem prizadevanjem se najbolj upirajo finančni lobiji, političnim nameram pa dostikrat manjka poglobljenosti. Zakaj se hoče danes ohraniti oblast, ki bo šla v zgodovino kot tista, ki ni bila sposobna ukrepati, ko je bilo to nujno potrebno?

58. Pri izboljševanju okolja dosegajo v nekaterih državah primere dobrih praks, denimo sanacijo rek, ki so bile desetletja dolgo onesnažene, obnavljanje avtohtonih gozdov, lepšanje pokrajine z okoljsko sanacijo, visoko estetske gradnje, napredek v pridobivanju čiste energije, izboljšave v javnem prometu. Tako sicer ne rešujejo svetovnih težav, dokazujejo pa, da je človek še vedno sposoben delati dobro. Ker je bil ustvarjen za ljubezen, znotraj njegovih omejitev neizogibno klijejo plemenite, vzajemne in zdravilne poteze.

59. Ob tem pa se krepi površna in navidezna ekologija, ki utrjuje neke vrste otrplost in brezskrbno neodgovornost. V času globokih kriz, ko so potrebne pogumne odločitve, pogosto pademo v skušnjavo in si mislimo, da stanje ni nič drugačno. Če gledamo na svet površno, če spregledamo vidna znamenja onesnaževanja in propadanja, se zdi, da stvari niso tako resne in da bi svet lahko še dolgo časa ostal tak, kakršen je. Takšno omahljivo obnašanje nam pomaga ohranjati naš slog življenja, proizvodnje in porabe. To je način, kako se človek prilagaja, da ohranja vse samouničujoče razvade: trudi se, da jih ne bi videl; bori se, da jih ne bi prepoznal; odlaga pomembne odločitve in dela, kot da se ne bo nič zgodilo.

VII. RAZLIČNA MNENJA

60. Na koncu lahko ugotovimo, da so se o položaju in mogočih rešitvah razvile različne vizije in smeri mišljenja. Na eni strani nekateri za vsako ceno podpirajo mit napredka in trdijo, da se bodo ekološki problemi preprosto rešili z novimi tehnološkimi možnostmi, brez etičnih pomislekov in globokih sprememb. Druga skrajnost trdi, da je človeška vrsta z vsakim svojim dejanjem vedno le grožnja in nevarnost za svetovni ekosistem, zaradi česar bi bilo primerno omejiti njeno številčnost na planetu in ji preprečiti vsakršno poseganje. Ker enotne poti do rešitve ni, bi bilo treba med tema dvema skrajnostima poiskati čim več možnih scenarijev. Tako bi ustvarili prostor različnim prispevkom, na podlagi katerih bi lahko v dialogu iskali najboljše odgovore.

61. Veliko konkretnih vprašanj je, za katera Cerkev nima razloga, da bi nanje postavljala dokončne odgovore. Razume namreč, da mora poslušati in spodbujati pošteno razpravo med znanstveniki ter spoštovati različna mnenja. Če pa iskreno pogledamo stvarnost, vidimo, da gre v našem skupnem domu marsikaj hudo narobe. Navdaja nas upanje, da vedno obstaja rešitev, da lahko vedno spremenimo smer, da lahko vedno nekaj storimo, da bi težave rešili. Vsekakor se zdi, da smo naleteli na simptome prelomne točke; povzročile so jo hitre spremembe in propadanje, ki se kažejo tako v naravnih katastrofah kot v družbeni in finančni krizi, saj problemov sveta ni mogoče analizirati in razložiti ločeno. Nekatera področja že nosijo velika tveganja; tudi če ne upoštevamo kakšne napovedi velikih nesreč, je jasno, da je sedanji svetovni red v več pogledih nevzdržen, ker ne mislimo več na smisel človekovega delovanja: »Če pogled preleti dežele našega planeta, takoj opazi, da je človeštvo razočaralo božje pričakovanje.« [35]

Drugo poglavje

EVANGELIJ STVARSTVA

62. Čemu v ta dokument, s katerim se obračam na vse ljudi dobre volje, vključiti poglavje, ki govori o verskem prepričanju? Zavedam se, da na področju politike in mišljenja nekateri odločno zavračajo misel o Stvarniku ali pa jo imajo za nepomembno do te mere, da povezujejo z iracionalnim tudi bogastvo, ki ga lahko verstva ponudijo ekologiji in polnemu razvoju človeške vrste. Drugi domnevajo, da ta sodijo v subkulturo, ki jo je treba preprosto dopuščati. Vsekakor lahko znanost in vera, ki ponujata različne poglede na stvarnost, začneta za obe pomembni in koristen dialog.

I. LUČ, KI JO PONUJA VERA

63. Če imamo pred očmi zapletenost ekološke krize in njene mnogotere vzroke, moramo priznati, da rešitve ne moremo pričakovati od ene same razlage ali spremembe. Nujno si moramo

pomagati tudi z različnim kulturnim bogastvom narodov, umetnosti in poezije, z notranjim življenjem in duhovnostjo. Če si resnično želimo priti do ekologije, ki bi nam dopustila popraviti vse, kar smo uničili, ne smemo zanemariti nobene veje znanosti in nobene oblike modrosti, niti verske z njeno lastno govorico ne. Poleg tega je katoliška Cerkev odprta za dialog s filozofsko mislijo, in to ji odpira pot do raznih sintez med vero in razumom. Kar zadeva socialna vprašanja, je to mogoče dognati pri razvoju družbenega nauka Cerkve, poklicane, da se ob novih izzivih vedno bolj bogati.

64. Čeprav je ta okrožnica odprta za dialog z vsemi, ki so pripravljene družno iskati pota rešitve, želim po drugi strani že od začetka pokazati, kako verska prepričanja ponujajo kristjanom, pa tudi drugim verujočim, plemenite spodbude pri zavzemanju za naravo in za najšibkejši brate in sestre. Če že samo dejstvo, da moramo biti človeški, spodbuja ljudi, da skrbijo za okolje, katerega del so, »zlasti kristjani opažajo, da so njihove naloge znotraj stvarstva, njihove dolžnosti do narave in do Stvarnika sestavni del njihove vere«. [36] Zato je dobro za človeštvo in za svet, da kristjani bolje prepoznavamo ekološke obveznosti, ki izvirajo iz našega prepričanja.

II. MODROST SVETOPISEMSKIH PRIPOVEDI

65. Ne da bi na tem mestu podajali celotno teologijo stvarjenja, se vprašajmo, kaj nam pripovedujejo velike biblične zgodbe o človekovem odnosu do sveta. V prvi pripovedi o stvarjenju, zapisani v Prvi Mojzesovi knjigi, božji načrt vključuje stvarjenje človeštva. Po stvarjenju moža in žene, je rečeno: »Bog je videl vse, kar je naredil, in glej, bilo je zelo dobro« (1 Mz 1,31). Sveto pismo uči, da je vsak človek ustvarjen iz ljubezni, narejen po božji podobi in sličnosti (prim. 1 Mz 1,26). Ta trditev nam kaže neizmerno dostojanstvo vsakega človeka, ki »ni samo nekaj, marveč nekdo. Sposoben je spoznati samega sebe, se imeti v posesti in se svobodo darovati ter stopiti v občestvo z drugimi osebami«. [37] Sv. Janez Pavel II. je spomnil, kako nekaj čisto posebnega je ljubezen, s katero Stvarnik vsakemu človeku »podeljuje brezmejno dostojanstvo«. [38] Tisti, ki se trudijo za obrambo človekovega dostojanstva, lahko v veri najdejo najglobljo utemeljitev za takšno prizadevanje. Kako čudovita je gotovost, da se nobeno človeško življenje ne izgubi v kaosu brezupa, v svetu čiste vzročnosti ali v neprestanem, nesmiselnem kroženju! Stvarnik lahko reče vsakemu izmed nas: »Preden sem te upodobil v materinem telesu, sem te poznal« (Jer 1,5). Spočeti smo bili v božjem srcu, zato »je vsak izmed nas sad božje misli. Vsak izmed nas je zaželen, vsak ljubljen, vsak potreben.« [39]

66. Pripovedi o stvarjenju iz Prve Mojzesove knjige vsebujejo v svoji simbolični in pripovedni govorici globok nauk o človeškem življenju in njegovi zgodovinski resničnosti. Te pripovedi nam prišepetavajo, da se človeško bivanje opira na tri med seboj tesno povezana temeljna razmerja: na odnos do Boga, do bližnjega in do zemlje. Po Svetem pismu so ti življenjski odnosi pretrgani, in to ne samo zunaj nas, temveč tudi v nas samih. Ta prekinitve je greh. Harmonija med Stvarnikom, človeštvom in vsem stvarstvom je bila pretrgana, ker smo hoteli mi sami prevzeti božjo vlogo in smo zavrnili spoznanje, da smo omejeni. To dejstvo je popačilo tudi naravo poslanstva, naj si

podvržemo zemljo (prim. 1 Mz 1,15). Posledica tega je, da se je prvotno izvirno razmerje med človekom in naravo spremenilo v spopad (prim. 1 Mz 3,17–19). Zato je pomenljivo, da bi si sozvočje, ki ga je sv. Frančišek Asiški živel z vsemi stvarmi, razlagali kot zdravljenje tega preloma. Sv. Bonaventura je rekel, da je tako po svoji vesoljni spravi z vsemi stvarmi Frančišek dosegel stanje izvirne nedolžnosti. [40] Daleč od tega vzorca se greh danes z vso svojo uničevalsko silovitostjo izraža v vojnah, različnih oblikah nasilja in trpinčenja, v zapostavljanju najšibkejših, v napadih na naravo.

67. Mi nismo Bog. Zemlja je bila pred nami in nam je bila zaupana. To nam dopušča, da odgovorimo na obtožbo, uperjeno zoper judovsko-krščansko misel: rečeno je bilo, da naj bi bilo, izhajajoč iz pripovedi v Prvi Mojzesovi knjigi, ki vabi, naj si ljudje podvržejo zemljo (prim. 1 Mz 1,28), dovoljeno divje izkoriščanje narave, saj predstavlja človeka kot gospodarja in uničevalca. To ni pravilna razlaga Svetega pisma, kakor ga razume Cerkev. Četudi je res, da so si včasih kristjani narobe razlagali Pisma, moramo danes odločno zavriniti, da bi iz dejstva, da smo ustvarjeni po božji podobi, iz poslanstva, da naj si podvržemo zemljo, mogli izpeljati polno prevlado nad drugimi ustvarjenimi bitji. Pomembno je brati svetopisemska besedila v povezavi s hermenevitično razlago in spomniti, da nas le-ta vabi k »obdelovanju in ohranjanju« svetovnega vrta (prim. 1 Mz 2,15). Medtem ko »obdelovati« pomeni orati ali prekopavati zemljo, pa »varovati« pomeni ščititi, negovati, braniti, ohranjati, čuvati. To vsebuje razmerje odgovorne vzajemnosti med človekom in naravo. Vsaka skupnost naj prejema od obilja zemlje, kar potrebuje za lastno preživetje, a je tudi dolžna varovati in zagotavljati trajnost njene rodovitnosti za prihodnje rodove. Skratka »Gospodova je zemlja« (Ps 24,1), njemu pripada »zemlja in vse, kar je na njej« (5 Mz 10,14). Zato Bog zavrača vsako zahtevo po absolutni lastnini: »Zemlje ne smete prodajati za zmeraj, kajti zemlja je moja, vi ste le tujci in gostači pri meni« (3 Mz 25,23).

68. Odgovornost do zemlje, ki je božja, nakazuje, naj človek, obdarjen z razumom, spoštuje naravne zakone in občutljiva ravnovesja med bitji tega sveta, kajti »on je ukazal, in bili so ustvarjeni. Postavil jih je za vselej, na veke, dal je zakon, ki ne preide« (Ps 148,5b–6). Iz tega izhaja dejstvo, da biblična zakonodaja določa človeku različne predpise, pa ne le do drugih ljudi, temveč tudi do drugih živih bitij: »Ne smeš se umakniti, če vidiš, da je osel tvojega brata ali njegov vol padel na poti: vsekakor mu pomagaj ... Če ob poti naletiš na ptičje gnezdo, bodisi na kakem drevesu ali na tleh, z mladiči ali z jajci, in stara sedi na mladičih ali na jajcih, ne jemlji stare z mladiči vred« (5 Mz 22,4.6)! Podobno tudi počitek sedmega dne ni namenjen samo ljudem, temveč tudi temu, »da si odpočijeta tvoj vol in osel« (2 Mz 23,12). Tako se zavemo, da Sveto pismo ne daje povoda za gospodovalni antropocentrizem, ki mu ne bi bilo mar za druge stvari.

69. Pri odgovorni rabi stvari smo povabljeni, da tudi drugim živim bitjem priznavamo, da imajo lastno vrednost pred Bogom in ga »s svojim preprostim obstojem hvalijo in slavijo«, [41] kajti Gospod se veseli svojih del (prim. Ps 104,31). Človek je prav zaradi svojega edinstvenega dostojanstva in obdarjenosti z razumom poklican k spoštovanju stvarstva in njegovih notranjih zakonov, kajti »Gospod je z modrostjo postavil zemljo« (Prg 3,19). Danes Cerkev ne poenostavlja

tega vprašanja rekoč, da so druga bitja podrejena človekovi blaginji, kakor da bi bila sama brez vrednosti in bi lahko z njimi ravnali po lastni želji. Tako so nemški škofje razložili, da bi glede drugih bitij morali »govoriti o prioriteti *bivanja* v primerjavi z njihovo *koristjo*«. [42] *Katekizem* zelo odločno in vztrajno zavrača to, kar naj bi bilo znamenje neurejenega antropocentrizma: »Vsako ustvarjeno bitje ima svojo lastno dobrost in svojo lastno popolnost ... Različne stvari, hotene v njihovi lastni biti, odsevajo vsaka na svoj način žarek neskončne božje modrosti in dobrote. Zaradi tega mora človek spoštovati lastno dobrost vsake stvari, tako da se izogiblje takšnemu neurejenemu uporabljanju stvari.« [43]

70. V pripovedi o Kajnu in Abelu vidimo, kako je ljubosumje spodbudilo Kajna, da je segel po skrajni obliki krivice zoper svojega brata. To je prekinilo odnos med Kajnom in Bogom ter med Kajnom in zemljo, s katere je bil izgnan. Ta odlomek povzema dramatični pogovor med Bogom in Kajnom. Bog vpraša: »Kje je tvoj brat Abel?« Kajn pravi, da ne ve, Bog pa vztraja: »Kaj si storil? Glas krvi tvojega brata vpije iz zemlje k meni. Bodi torej preklet z zemlje, ki je odprla svoja usta in iz tvojih rok sprejela kri tvojega brata« (1 Mz 4,9–11)! Zanemarjanje obveznosti do vzpostavljanja in vzdrževanja primernega odnosa z bližnjim, za katerega moram skrbeti in ga varovati, uničuje moj notranji odnos s samim seboj, z drugimi, Bogom in zemljo. Ko so zanemarjena vsa ta razmerja, ko pravičnost ne prebiva več na zemlji, nam Sveto pismo pravi, da je v nevarnosti vse življenje. O tem nas uči Noetova pripoved, po kateri Bog grozi, da bo popolnoma uničil človeštvo zaradi njegove nenehne nesposobnosti, da bi živelo po visokih zahtevah pravičnosti in miru: »Sklenil sem, da je prišel konec vsega mesa, kajti napolnili so zemljo z nasiljem, zato, glej, jih bom uničil z zemljo vred« (1 Mz 6,13). V teh zelo starih, z globokim simbolizmom nabitih pripovedih je že navzoče omenjeno prepričanje, da je vse med seboj povezano in da je iskrena skrb za naše lastno življenje in naše razmerje do narave neločljivo povezana z bratstvom, pravičnostjo in zvestobo v odnosih do drugih.

71. Čeprav je bila človeška hudobija na zemlji velika (prim. 1 Mz 6,5) in je bilo Bogu žal, da je naredil človeka (prim. 1 Mz 6,6), je zaradi Noeta, ki je ostal pošten in pravičen, sklenil ponuditi rešitev. Tako je dal ljudem priložnost za nov začetek. Za upanje je dovolj en sam dober človek. Svetopisemsko izročilo jasno določa, da ta obnova vsebuje ponovno odkritje in spoštovanje ritmov, ki jih je v naravo zapisala Stvarnikova roka. To se vidi na primer pri zapovedi o spoštovanju *šabata* ali sobotnega počitka. Sedmi dan je Gospod počival od vseh svojih del. Izraelu je zapovedal, naj vsak sedmi dan obhaja dan počitka, *šabat* (prim. 1 Mz 2,2–3; 2 Mz 16,23; 20,10). Po drugi strani pa je za Izrael in njegova polja vsako sedmo leto uvedel tudi sobotno leto. Takrat je zemlja počivala, saj niso sejali, pobirali pa so samo toliko, da je zadoščalo za preživetje in gostoljubnost (prim. 3 Mz 25,4–6). Končno so po preteku sedmih tednov let, to je po vsakem 49. letu, obhajali jubilej, leto splošnega odpuščanja in »razglasitve po deželi osvoboditev vseh njenih prebivalcev« (3 Mz 25,10). Razvoj te zakonodaje je skušal zagotoviti ravnotežje in nepristranskost v odnosu človeka z drugimi in z zemljo, na kateri je živel in delal. Hkrati pa je bilo sprejeto dejstvo, da zemlja s svojimi plodovi pripada vsemu ljudstvu. Tisti, ki so obdelovali in varovali zemljo, so morali deliti sadove zlasti z revnimi, vdovami, sirotami in tujci: »Kadar spravljate žetev svoje

dežele, ne požanji čisto do roba polja in ne paberkuj po svoji žetvi! Tudi v svojem vinogradu ne paberkuj in ne pobiraj osutih jagod v njem; pústi jih revežu in tujcu« (3 Mz 19,9–10).

72. Psalmi pogosto vabijo k slavljenju Boga Stvarnika, njega, »ki je zemljo razprostrl nad vodami, ker na veke traja njegova dobrot« (Ps 136,6). K petju hvalnic spodbujajo tudi druga bitja: »Hvalita ga, sonce in luna, hvalite ga, vse svetle zvezde! Hvalite ga, nebes nebesa, ve vode, ki ste nad nebom! Naj hvalijo ime Gospodovo, zakaj on je ukazal, in bili so ustvarjeni« (Ps 148,3–5). Bivamo zaradi božje moči, predvsem pa zato, da smo pred njim in z njim. Zato ga častimo.

73. Spisi prerokov nas spodbujajo, naj v težkih trenutkih spet najdemo moč v premišljevanju božje vsemogočnosti, ki je ustvarila veselje. Naj nas neskončna božja moč ne odvrne od njegove očetovske nežnosti, kajti v njem se ljubezen in moč prepletata. Vsaka zdrava duhovnost namreč dejansko vsebuje hkrati božjo ljubezen in zaupno češčenje Gospoda zaradi njegove neskončne moči. V Svetem pismu je Bog, ki nas osvobaja in rešuje, hkrati tudi Stvarnik veselja; ti dve prvini božjega delovanja sta med seboj tesno in neločljivo povezani: »Oh, Gospod Bog! Glej, ti si s svojo veliko močjo in z iztegnjenim laktom naredil nebo in zemljo, tebi ni pretežka nobena stvar. Izpeljal si svoje ljudstvo Izraela iz egiptovske dežele z znamenji in s čudeži« (Jer 32,17.21). »Gospod je večni Bog, Stvarnik koncev zemlje. Ne omaga in ne opeša, njegova razumnost se ne da raziskati. Omagujočemu daje moč, onemoglemu povečuje vzdržljivost« (Iz 40,28b–29).

74. Izkušnja babilonske sužnosti je sprožila duhovno krizo, ki pa je privedla do poglobitve vere v Boga. Ta je osvetlila zlasti njegovo stvariteljsko vsemogočnost. Ljudi v nesreči je spodbudila k vnovičnemu odkritju upanja. Stoletja pozneje so verniki ob drugi preizkušnji in preganjanju, ko je rimski cesar skušal vsiliti Palestini absolutno oblast, spet našli uteho in upanje v tem, da so okrepili svoje zaupanje v vsemogočnega Boga in mu prepevali: »Velika in čudovita so tvoja dela, Gospod, Bog, vladar vsega. Pravična in resnična so tvoja pota, kralj narodov!« (Raz 15,3). Če je lahko Bog ustvaril veselje iz nič, lahko posreduje tudi na tem svetu in premaga vsako zlo. Krivica torej ni nepremagljiva!

75. Ne moremo zagovarjati duhovnosti, ki bi pozabljala na vsemogočnega Boga in Stvarnika. V tem primeru bi končali v čaščenju drugih svetovnih moči ali pa bi se skušali tako postaviti namesto Gospoda, da bi – ker se ne bi zavedali meja – uničevali stvarnost, ki je njegovo delo. Najboljši način za umestitev človeka na pravo mesto in za ozdravitev njegove domišljavosti o popolnem gospostvu nad zemljo je ponovno odkritje Očeta Stvarnika in edinega vladarja sveta. Sicer bo človek kar naprej stremel po tem, da bi stvarnosti vsilil svoje zakone in svoje potrebe.

III. SKRIVNOST VESOLJA

76. Za judovsko-krščansko izročilo je »stvarjenje« več kakor narava, ker je povezano z načrtom božje ljubezni, po katerem ima vsaka stvaritev svojo vrednost in pomen. Naravo običajno razumemo kot sistem, ki ga je mogoče razčlenjevati, razumeti in z njim upravljati. Stvarjenje pa je

mogoče razumeti le kot dar, ki prihaja iz Očetove za vse odprte dlani, kakor stvarnost, ki jo prežarja ljubezen, ki nas kliče k vesoljnemu občestvu.

77. »Z Gospodovo besedo so bila narejena nebesa« (Ps 33,6). Tako nam je bilo nakazano, da svet izvira iz odločitve, ne iz kaosa ali vzročnosti. In to ga še bolj povzdiguje. Je izraz svobodne odločitve stvariteljske besede. Vesolje ni posledica samovoljne vsemogočnosti, ne demonstracije moči ali želje po samouveljavitvi. Stvarjenje spada v red ljubezni. Božja ljubezen je temeljni vzrok vsega stvarstva: »Kajti ljubiš vse, kar je, nič od tega, kar si naredil, ti ni zoprno, saj tega, kar bi sovražil, ne bi bil ustvaril« (Mdr 11,24). Tako je sleherna stvar predmet Očetove nežnosti, ki ji je določil prostor na svetu. Celo kratkotrajno življenje najbolj nepomembnega bitja je predmet njegove ljubezni. V tistih kratkih trenutkih bivanja ga obdaja s svojo ljubeznijo. Sv. Bazilij Veliki je dejal, da je Stvarnik tudi »nepreračunljiva dobrot«, [44] Dante Alighieri pa govori o »ljubezni, ki giblje sonce in druge zvezde«. [45] Zato se od ustvarjenih stvari dvigamo »vse do njegovega ljubečega usmiljenja«. [46]

78. Ob tem je judovsko-krščanska misel demitizirala naravo. Ni je nehala občudovati zaradi njene lepote in neizmernosti, ne pripisuje pa ji več božanskega značaja. V tem duhu v nadaljevanju osvetljujemo naše prizadevanje zanjo. Vrnitev k naravi ne sme voditi v izgubo človekove svobode in odgovornosti. Človek je del sveta z nalogo, da zanj skrbi, ga po svojih močeh ščiti in razvija njegove zmožnosti. Če priznavamo vrednote in krhkost narave ter hkrati sposobnosti, ki nam jih je dal Stvarnik, lahko odpravimo sodobni mit o neomejenem gmotnem napredku. Krhki svet s človekom, ki mu Bog izroča skrb zanj, apelira na naš razum, da bi spoznali, kako naj usmerjamo, uporabljamo in omejujemo lastno moč.

79. Na tem svetu, sestavljenem iz odprtih sistemov, ki so med seboj tesno povezani, lahko odkrijemo številne oblike povezav in sodelovanja. To nas navaja, da mislimo tudi na celoto, ki je odprta za božjo presežnost, znotraj katere se razvija. Vera nam dopušča, da razlagamo skrivnostni pomen in lepoto tega, kar se dogaja. Človeška svoboda lahko razumno prispeva k resničnemu razvoju, lahko pa nam podtakne nove oblike hudega, nove vzroke za trpljenje in nazadovanje. To širi prostor za burno in dramatično zgodovino človeštva, ki se je sposobna spremeniti v cvetoče osvobajanje, rast, odrešenje in ljubezen, ali pa v postopen propad in medsebojno uničenje. Zato delovanje Cerkve skuša opozarjati na dolžno skrb za naravo, hkrati pa mora »ščititi človeka pred samouničenjem«. [47]

80. Bog, ki želi delati z nami in računa z našim sodelovanjem, lahko kljub vsemu potegne kaj dobrega iz slabega, ki ga povzročamo, kajti »Sveti Duh je neskončno iznajdljiv, ima lasten božji um, ki zna predvidevati in razpletati vozle tudi zapletenih in nedoumljivih človeških usod.« [48] Nekako je želel omejiti samega sebe, zato je ustvaril svet, potreben razvoja, v katerem so številne stvari, ki jih imamo ljudje za slabe, nevarne in vir trpljenja, v resnici sestavni del rodniških bolečin, ki nas spodbujajo k sodelovanju s Stvarnikom. [49] Navzoč je v najgloblji notranjosti vsake stvari, ne da bi pri tem vplival na avtonomijo svoje stvari. Tudi to utrjuje zakonito avtonomijo

zemeljskih resničnosti. [50] Ta božja navzočnost, ki zagotavlja trajnost in razvoj vsakega bitja, »je nadaljevanje stvariteljskega dejanja«. [51] Božji Duh je napolnil vesolje z zmožnostmi, ki omogočajo, da iz naročja stvari samih kar naprej poganja kaj novega: »Narava ni nič drugega kakor povod za določeno veččino, zlasti za božjo veččino, ki je v stvari zapisana, zaradi česar se stvari pomikajo proti določenemu cilju. Kakor če bi ladijski konstruktor vtisnil v les zmožnost samostojnega premikanja za doseg ladijske oblike.« [52]

81. Čeprav je tudi človek vpet v razvojni proces, ima nekaj novega, česar ni mogoče povsem razložiti z razvojem drugih odprtih sistemov. Vsakdo izmed nas je obdarjen z osebno identiteto, po kateri lahko stopamo v dialog z drugimi in s samim Bogom. Zmožnost premišljevanja, utemeljevanja, ustvarjanja, razlaganja, umetniškega izražanja in druge izvirne sposobnosti kažejo na docela novo posebnost, ki presega fizični in biološki okvir. Kakovostna novost, ki se kaže v tem, da se neko bitje kot oseba dviga nad materialno vesolje, predpostavlja direkten božji poseg, poseben klic k življenju in odnos božjega Ti do drugega ti. Iz svetopisemskih besedil izhaja, da je oseba subjekt, ki ga ne smemo nikoli zožiti na objekt, na predmet.

82. Vendar bi bilo prav tako zgrešeno misliti, da je treba na druga živa bitja gledati kot na navadne predmete, podvržene čisti samovolji človeške oblasti. Ko na naravo začnemo gledati zgolj kot na predmet dobička in koristi, ima to hude posledice za družbo. Gledanje, ki podpira samovoljo močnejšega, povzroča velikemu delu človeštva številne družbene razlike, krivice in nasilje; zemeljsko bogastvo postaja last prvega, ki ga najde, ali onega, ki ima večjo moč: zmagovalec vzame vse. Ideal sozvočja, pravice, bratstva in miru, ki ga oznanja Jezus, nasprotuje takšnemu vzorcu. O njem govori z mislijo na mogočnike svojega časa: »Veste, da vladarji gospodujejo nad narodi in da jim velikaši vladajo. Med vami pa naj ne bo tako, ampak kdor hoče postati med vami velik, naj bo vaš strežnik« (Mt 20,25–26).

83. Cilj kozmičnega razvoja je v božji polnosti, ki jo je vstali Kristus, jedro vesoljnega zorenja, že dosegel. [53] Tako dodajamo nov argument, s katerim zavračamo vsakršno nasilno in neodgovorno oblast človeka nad drugimi ustvarjenimi bitji. Končni namen drugih bitij nismo mi. Ne, vsa skupaj z nami in po nas napredujejo proti skupnemu cilju, ki je Bog v presežni polnosti, kjer vstali Kristus objema in razsvetljuje vse. Človek, obdarjen z razumom in ljubeznijo, pritegnjen v Kristusovo polnost, pa je poklican, da vse stvarstvo privede k njegovemu Stvarniku.

IV. SPOROČILO VSAKE STVARI V SOZVOČJU VSEGA STVARSTVA

84. Ob vztrajanju, da je človek božja podoba, ne smemo pozabiti, da ima vsaka stvar svojo nalogo in da ni nobena odveč. Vse stvarno vesolje je govorica božje naklonjenosti, njegove neizmerne ljubezni do nas. Prst, voda, gore, vse je znamenje božje nežnosti. Zgodovina resničnega prijateljstva z Bogom se vedno odvija v določenem prostoru, ki nas osebno zaznamuje. Vsak izmed nas se spominja krajev, katerih doživetja ga razveseljujejo. Kdor je odraščal v planinah ali se je kot otrok sklanjal k potoku in iz njega pil ali se igral na trgu svoje četrti, ob vrnitvi v tiste kraje

spet poživi svojo identiteto.

85. Bog je napisal čudovito knjigo, »njene črke so množica bitij, ki napolnjujejo veselje«.

[54] Kanadski škofje so lepo zapisali, da nobeno bitje ne ostane zunaj tega božjega razodevanja: »Od najlepših panoramskih razgledov do najskromnejših oblik življenja, vse je narava in stalen vir čudenja in spoštovanja. Poleg tega je nenehno razodevanje Boga.« [55] Tudi japonski škofje so povedali nekaj zelo prepričljivega: »Zaznavati vsako stvar, ki poje hvalnico svojega bivanja, pomeni radostno in upajoče živeti v božji ljubezni.« [56] To premišljevanje stvarstva nam po vsaki stvari pomaga odkrivati nekaj nauka, ki nam ga želi Bog posredovati, kajti »za verujočega pomeni premišljevanje stvarstva tudi poslušanje sporočila, poslušanje protislovnega in tihega glasu«. [57] Lahko torej rečemo, da »ob razodetju v polnem pomenu besede, ki ga vsebuje Sveto pismo, obstaja tudi razodevanje Boga v sijanju sonca in spuščanju noči«. [58] Če je človek pozoren na to razodevanje, se uči spoznavati samega sebe v ogledalu drugih stvari: »Izražam se z govoricu sveta; svojo svetost raziskujem tako, da razvozlavam kozmično.« [59]

86. Vesolje kot celota, z mnogoterimi odnosi, na najboljši način kaže nevidno božje bogastvo. Sv. Tomaž Akvinski je modro poudaril, da mnogoterost in raznolikost izvira »iz namena prvega deja«, ki je hotel, naj to, »kar manjka vsaki stvári, da bi predstavljala božjo dobroto, nadomestijo druge stvari«, [60] kajti njegove dobrote »ne more primerno predstaviti ena sama stvar«. [61] Zato potrebujemo raznolikost stvari, da iz njih spoznavamo mnogoterost odnosov. [62] Težo in pomen katerega koli ustvarjenega bitja je torej mogoče bolje razumeti, če o njem premišljujemo v luči božjega načrta. *Katekizem katoliške Cerkve* uči: »Medsebojna odvisnost stvari je hotena od Boga. Sonce in luna, cedra in mala cvetica, orel in vrabec: neštete različnosti in neenakosti nakazujejo, da nobena stvar ne zadošča sama sebi, da obstajajo le v odvisnosti druga od druge, da bi se tako medsebojno dopolnjevale v služenju drugih drugim.« [63]

87. Ko se srce zave božjega odseva v vsem, kar biva, ga prevzame želja po češčenju Boga za vse njegove stvari in skupaj z njimi, kakor je videti v čudoviti hvalnici sv. Frančiška Asiškega:

*Najvišji, vsemogočni, dobri Gospod,
tebi hvala, slava in čast in ves blagoslov.
Tebi, Najvišjemu, edinemu pristoji
in nihče ni vreden tebe imenovati.*

*Hvaljen, moj Gospod, z vsemi tvojimi stvarmi,
posebno s soncem, velikim bratom,
ki razsvetljuje dneve in nas.
Lepo je in v velikem sijaju žari.
Tebe, Najvišji, odseva.*

Hvaljen, moj Gospod, v sestri luni in zvezdah;

ustvaril si jih na nebu, jasne, dragocene in lepe.

*Hvaljen, moj Gospod, v bratu vetru in zraku,
v oblačnem in jasnem, sploh vsakem vremenu,
s katerimi ohranjaš svoje stvari.*

*Hvaljen, moj Gospod, v naši sestri vodi;
mnogo koristi ponižna, dobra in čista.*

*Hvaljen, moj Gospod, v našem bratu ognju,
v katerem nam noč razsvetljuješ:
lep je in vesel in krepak in močan.*

*Hvaljen, moj Gospod, v naši sestri zemlji,
ki nas kakor mati hrani in nam gospodinji,
in prinaša različno sadje in pisane rože z zelenjem.*

*Hvaljen, moj Gospod, v onih,
ki zaradi tvoje ljubezni odpuščajo,
in prenašajo slabosti in trpljenje.
Blagor njim, ki ostanejo v miru,
zakaj ti, Najvišji, jih boš kronal.*

*Hvaljen, moj Gospod, v naši sestri smrti,
ki ji nihče v življenju ne uide.
Gorje njim, ki umrjejo v smrtnem grehu,
a blagor njim, ki počivajo v tvoji najsvetejši volji,
zakaj druga smrt jim ne bo mogla storiti žalega.*

*Hvalite in povečujte mojega Gospoda
in zahvalite se mu in služite mu v veliki ponižnosti.» [64]*

88. Brazilski škofje so izpostavili, da vsa narava izraža Boga, a je poleg tega tudi prostor njegove navzočnosti. V vsaki stvari prebiva njegov oživljajoči Duh, ki nas kliče k odnosu z njim.

[65] Odkritje te navzočnosti nas spodbuja k razvijanju »ekoloških kreposti«. [66] A ko to pravimo, ne smemo pozabiti, da obstaja tudi neskončen razloček, ker bitja tega sveta ne premorejo božje polnosti. Sicer tudi ne bi mogli izkazovati dobrote bitjem, saj ne bi spoznali njihovega lastnega in izvirnega položaja, pa bi tako od njih zahtevali nekaj, česar nam v svoji neznatnosti ne morejo dati.

V. VESOLJNO OBČESTVO

89. Bitij tega sveta ne smemo imeti za dobrine brez lastnika: »Tvoje so, Gospod, ljubitelj življenja« (prim. Mdr 11,26). To nas vodi k prepričanju, da smo vsi, ki nas je ustvaril isti Oče, vsa bitja vesolja, povezani med seboj z nevidnimi vezmi in sestavljamo nekakšno vesoljno družino, plemenito občestvo, ki nas spodbuja k svetemu, ljubečemu in ponižnemu spoštovanju. Želim spomniti: Bog se je »tako tesno povezal s svetom, ki nas obdaja, da je opustošenje tal nekaj takega kakor bolezen za vsakega posameznika. Izumrtje kake vrste moramo obžalovati tako, kakor da bi bilo pohabljenje.« [67]

90. To ne pomeni izenačevanja vseh živih bitij in ne jemlje človeškemu bitju tiste posebne vrednosti, ki hkrati vsebuje strašno odgovornost. Niti ne dopušča pobožanstvenja zemlje, kar bi nas oropalo klica k sodelovanju z njo in k zaščiti njene krhkosti. Takšno pojmovanje bi se končalo v novi neuravnoteženosti, kar bi nas vodilo v skušnjavo, da bi bežali od resničnosti, za katero odgovarjamo. [68] Včasih zaznamo pretirano zavzemanje, ki človeku odreka vsakršno prednost in se bojuje za druge vrste, češ da njihovega dostojanstva ne branimo z enako vnemo kakor dostojanstvo ljudi. Seveda moramo paziti, da z drugimi živimi bitji ne ravnamo neodgovorno, zgražati pa bi se morali predvsem nad velikanskimi razlikami med ljudmi, saj kar naprej dopuščamo, da se nekateri čutijo večvredne od drugih. Ne opazimo več, da nekateri živijo v vedno hujši revščini in brez upanja na izboljšanje, medtem ko drugi ne vedo, kam bi s svojim imetjem. Nečimrno razkazujejo svojo domnevno vzvišenost, za seboj pa puščajo toliko odpadkov, da bi uničili planet, če bi tako ravnali po vsem svetu. V praksi dopuščamo, da se nekateri čutijo bolj ljudje kot drugi, kakor da bi bili rojeni z več pravicami.

91. Čut notranje povezanosti z drugimi ustvarjenimi bitji ne more biti pristen, če srce ne premore nežnosti, sočutja in skrbi za druge ljudi. Očitna je torej nedoslednost nekoga, ki se zaradi nevarnosti pred izumrtjem bori proti trgovini z živalmi, popolnoma neobčutljiv pa je do ravnanja z ljudmi; se ne zanima za reveže ali je pripravljen uničiti drugega človeka, če mu ni všeč. To meče slabo luč na iskrenost prizadevanja za okolje. V hvalnici, s katero sv. Frančišek slavi Boga, ni brez razloga misel: »Hvaljen, moj Gospod, v onih, ki zaradi tvoje ljubezni odpuščajo.« Vse je povezano. Zato je nujno potrebna skrb za okolje, povezana z iskreno ljubeznijo do ljudi in s trajnim prizadevanjem za reševanje družbenih vprašanj.

92. Ko pa je – po drugi strani – srce resnično odprto za vesoljno občestvo(vanje), ni nič in nihče od tega bratstva izključen. Potemtakem je res, da se tudi ravnodušnost ali krutost do drugih ustvarjenih bitij tega sveta na neki način vedno prenaša na naš odnos do drugih ljudi. Srce je eno samo, in ista beda, ki vodi k temu, da grdo ravnamo z živaljo, se takoj pokaže tudi v razmerju do drugih ljudi. Vsaka okrutnost do katerega koli ustvarjenega bitja »je v nasprotju s človeškim dostojanstvom«. [69] Ne moremo se imeti za resnično ljubeča bitja, če iz svojega zanimanja izključimo del stvarnosti: »Mir, pravičnost in varovanje stvarstva so tri tesno povezana vprašanja, ki jih ne smemo ločiti in obravnavati posamič, sicer se bomo spet približali enostranski obravnavi problemov.« [70] Vse je povezano in vsi ljudje smo na čudovitem romanju združeni kot bratje in sestre, povezani v ljubezni, ki jo Bog izkazuje vsem svojim stvarjem in nas z nežno ljubeznijo

združuje med seboj, z bratom soncem, s sestro luno, s sestro reko in z materjo zemljo.

VI. SKUPNI NAMEN DOBRIN

93. Danes se verni in neverni strinjamo v tem, da je zemlja skupna dediščina, katere sadovi morajo biti v korist vsem. Za verne je to vprašanje zvestobe do Stvarnika, kajti Bog je ustvaril svet za vse. Potemtakem mora vsak ekološki pristop vključevati družbeno perspektivo, ki upošteva temeljne pravice najbolj prikrajšanih. Načelo podrejenosti zasebne lastnine vesoljnemu namenu dobrin in zato splošna pravica do njihove rabe je »zlato pravilo« družbenega vedenja in »osnovno načelo celotnega etično-družbenega reda«. [71] Krščansko izročilo ni nikoli priznalo absolutne ali nedotakljive pravice do zasebne lastnine, poudarjalo pa je družbeno vlogo katerekoli oblike zasebne lastnine. Sv. Janez Pavel II. je z velikim zanosom omenjal ta nauk, govoreč, da je »Bog podaril zemljo celotnemu človeškemu rodu, *ne da bi koga izključil ali ga nagradil*, da bi hranil vse ljudi.« [72] To so miselno bogate in močne besede. Pripomnil je, da »ne bi bil človeka vreden tisti razvoj, ki ne bi spoštoval in spodbujal človekovih osebnih in družbenih, gospodarskih in političnih pravic, vključno s pravicami narodov in ljudstev«. [73] Zelo jasno je razlagal, da »Cerkev sicer brani zakonite pravice do zasebne lastnine, vendar prav tako jasno uči, da na vsako zasebno lastnino vedno pritiska družbena hipoteka, kajti dobrine služijo splošnemu namenu, ki jim ga je dal Bog«. [74] Zato odločno izjavlja, da »ni po božjem načrtu s tem darom upravljati tako, da bi bila njegova dobrodejnost v korist le redkim«. [75] To resno postavlja pod vprašaj krivične navade enega dela človeštva. [76]

94. Bogataš in revež imata enake pravice, kajti »Gospod je naredil oba« (Pr 22,2), »malega in velikega« (Mdr 6,7) in njegovo sonce vzhaja »nad hudobnimi in dobrimi« (Mt 5,45). To je praktična posledica, podobna tisti, ki so jo povedali paragvajski škofje: »Vsak kmet ima naravno pravico do zemlje za vzdrževanje svoje družine in lastno varnost. Takšna pravica mora biti zagotovljena, da bi njeno uveljavljanje ne bilo navidezno, temveč resnično. To pomeni, da mora kmet poleg lastništva računati na tehnično izobrazbo, posojila, zavarovanje in dostop do trga.« [77]

95. Naravno okolje je skupno dobro, dediščina vsega človeštva in odgovornost vseh. Kdor ima delež, ga ima v upravljanju v dobro vseh. Če ne ravnamo tako, si obremenjujemo vest z odrekanjem življenja drugim. Zato so se škofje Nove Zelandije vprašali, kaj pomeni zapoved »Ne ubijaj!«, ko »dvajset odstotkov svetovnega prebivalstva uživa vire tako, da revnim narodom in prihodnjim rodovom kradejo, kar potrebujejo za preživetje«. [78]

VII. JEZUSOV POGLED

96. Jezus se istoveti s svetopisemsko vero v Boga Stvarnika in poudarja temeljno dejstvo: Bog je Oče (prim. Mt 11,25). V pogovorih Jezus svoje učence vabi, naj spoznajo očetovsko razmerje, ki ga ima Bog z vsemi ustvarjenimi stvarmi, in jih ganljivo nežno spominja, kako je vsaka izmed njih pomembna v njegovih očeh: »Ali ne prodajajo pet vrabcev za dva novčiča? In vendar Bog ni

pozabil na nobenega od njih« (Lk 12,6). »Poglejte ptice neba! Ne sejejo in ne žanjejo niti ne spravljajo v žitnice, in vendar jih vaš nebeški Oče hrani« (Mt 6,26).

97. Gospod bi bil lahko povabil druge, naj bodo pozorni na lepoto, saj je bil On sam nenehno v stiku z naravo in ji je namenjal pozornost, polno ljubezni in čudenja. Ko je po dolgem in počez prehodil vse koticke svoje dežele, je postaval in premišljeval o lepoti, ki jo je posejal njegov Oče, ter vabil učence, naj v stvareh odkrivajo božje sporočilo: »Povzdignite oči in pogledajte polja, da so zrele za žetev (Jn 4,35). »Nebeško kraljestvo je podobno gorčičnemu zrnju, ki ga je nekdo vzel in vsejal na svoji njivi. To je res najmanjše od vseh semen; ko pa zraste, je večje kakor zelišča in postane drevo« (Mt 13,31–32).

98. Jezus je živel v polnem sozvočju s stvarstvom, drugi pa so se temu čudili: »Kakšen človek je ta, da so mu pokorni celo vetrovi in jezero?« (Mt 8,27). Ni bil podoben od sveta odmaknjenemu asketu ali nasprotnik drobnih življenjskih radosti. O sebi je pogosto trdil: »Prišel je Sin človekov, ki jé in pije, pa pravijo: 'Glej, požrešnež je in pijanec'« (Mt 11,19). Bil je daleč od miselnosti, ki je prezirala telo, snov in stvarnosti tega sveta. Vendar so ti nezdravi dualizmi imeli v zgodovini znaten vpliv na nekatere krščanske mislece in so popačili evangelij. Jezus je delal s svojimi rokami, bil vsak dan v stiku s snovjo, ki jo je Bog ustvaril, da je uril svojo obrtniško spretnost. Vredno je opozoriti, da se je velik del svojega bivanja s preprostim življenjem posvetil tej obveznosti, ki ni zbujala nobenega občudovanja: »Ali ni to tisti tesar, sin Marije?« (Mr 6,3). Tako je posvečeval delo in mu naklonil lastno vrednost za naše dozorevanje. Sv. Janez Pavel II. je učil: »Ko človek v zedinjenju s Kristusom, ki je bil za nas pribit na križ, prenaša napore in mučnost dela, po svoje sodeluje z Božjim Sinom pri odrešenju človeštva.« [79]

99. Po krščanskem razumevanju stvarnosti gre vse stvarstvo skozi Kristusovo skrivnost, ki je navzoča od začetka: »Vse je bilo ustvarjeno po njem in zanj« (Kol 1,16). [80] Prolog v Janezov evangelij (1,1–18) kaže Kristusovo stvariteljsko dejavnost z božjo Besedo (*Logosom*). Toda ta uvod preseneča s trditvijo, da je ta Beseda »postala meso« (Jn 1,14). Oseba Svete Trojice se je vtkala v ustvarjeni kozmos in z njim delila usodo vse do konca. Od začetka sveta, še prav posebej pa od učlovečenja naprej, deluje Kristusova skrivnost v naravni stvarnosti skrito, ne da bi to prizadelo njeno avtonomijo.

100. Nova zaveza nam ne govori le o zemeljskem Jezusu in njegovi dejavni in ljubeznivi povezanosti s svetom. Pokaže nam tudi vstalega in poveličanega, z njegovim vesoljnim gospostvom navzočega v vsem stvarstvu: »Bog je namreč hotel, da se je v njem naselila vsa polnost in da je po njem spravljal s sabo vse stvarstvo, saj je s krvjo njegovega križa, se pravi po njem, pomiril, kar je na zemlji in kar je v nebesih« (Kol 1,19–20). To nam daje vnaprej okušati konec časov, ko bo Sin izročil Očetu vse stvari, tako »da bo Bog vse v vsem« (1 Kor 15,28). Tako se stvari tega sveta ne predstavljajo več kot čisto naravna resničnost, kajti Vstali jih skrivnostno obdaja in usmerja k polnosti. Celó poljsko cvetje in ptiči, ki jih je občudoval s svojimi človeškimi očmi, so zdaj polni njegove svetle navzočnosti.

Tretje poglavje

ČLOVEŠKE KORENINE EKOLOŠKE KRIZE

101. Zaman bi bilo opisovati znamenja ekološke krize, če ne prepoznamo, da izvira iz človeka. Obstaja dožemanje sveta in človekovo delovanje, ki je izmaličeno in v tolikšnem nasprotju z realnostjo, da jo uniči. Zakaj se ne bi ustavili in o tem premislili? Predlagam, da se osredotočimo na prevladujoči tehnokratski vzorec in na to, kakšno vlogo ima v njem človek in njegovo delovanje v svetu.

I. TEHNOLOGIJA – USTVARJALNOST IN OBLAST

102. Človeštvo je vstopilo v novo dobo, v kateri nas je moč tehnologije pripeljala na razpotje. Smo dediči dveh stoletij velikanskih valov sprememb: parni stroj, železnica, telegraf, elektrika, avtomobil, letalo, kemična industrija, sodobna medicina, informatika, nedavno digitalna revolucija, robotika, biotehnologija in nanotehnologija. Prav je, da se tega napredka veselimo in da smo navdušeni nad številnimi velikimi možnostmi, ki jih odpirajo te novosti, saj »sta znanost in tehnologija čudovit plod človeške ustvarjalnosti in božji dar«. [81] Spreminjanje narave, da bi imeli od tega koristi, je značilno za človeški rod od njegovih začetkov, in na ta način tehnika »izraža stremljenje človekovega duha po postopnem premagovanju določene ujetosti v snov.«

[82] Tehnologija je pomagala odpraviti nešteto težav, ki so človeka mučile in omejevale. Posebno v medicini, inženiringu in komunikacijah lahko napredek samo cenimo in smo zanj hvaležni. In kako ne bi priznali vsega truda številnih znanstvenikov in tehnikov, ki so pripravili alternative za vzdržen razvoj?

103. Pravilno usmerjena tehnološka znanost je sposobna proizvesti resnično dragocene stvari, ki izboljšujejo kakovost človekovega življenja; od malih gospodinjskih strojev do velikih prevoznih sredstev, mostov, poslopij, javnih prostorov. Sposobna je tudi ustvariti umetnino in omogočiti človeku, ki je ves zasidran v gmotni svet, »skok« v območje lepega. Ali lahko zanikamo lepoto letala ali nekaterih nebotičnikov? Obstajajo dragocena likovna in glasbena dela, ki so bila ustvarjena s pomočjo novih tehničnih naprav. V umetnikovi želji po lepoti in želji tistega, ki to lepoto občuduje, pride do preskoka k določeni človeški polnosti v pravem pomenu.

104. Vendar ne smemo omalovaževati dejstva, da nam jedrska energija, biotehnologija, informatika, poznavanje zapisa našega DNK in druge možnosti, ki smo jih dosegli, dajejo velikansko moč. Tistim, ki imajo znanje in predvsem gospodarsko moč za njeno izkoriščanje, pa celo prepričljivo prevlado nad človeškim rodом in vsem svetom. Človeštvo ni še nikoli imelo tolikšne oblasti nad samim seboj in nič nam ne jamči, da jo bo uporabljajo za dobro, posebno če upoštevamo, kako to počne. Spomnimo samo na atomski bombi, odvrženi sredi 20. stoletja, pa na

veliko tehnološko razkazovanje nacizma, komunizma in drugih totalitarnih režimov v službi uničenja milijonov ljudi. In ne pozabimo, da ima vojna industrija danes na voljo vedno pogubnejša sredstva. V čigavih rokah je in v kakšnih lahko konča tolikšna moč? Strašno nevarno je, da bi jo obvladoval majhen del človeštva.

105. Uveljavlja se prepričanje, da »je napredek že vsaka krepitev moči, povečanje varnosti, koristi, blaginje, življenjske moči, polnosti vrednot«, [83] kakor da bi stvarnost, blaginja in resnica samodejno klile iz same moči tehnologije in gospodarstva. Dejstvo je, da »sodobni človek ni bil vzgojen za pravilno uporabo moči«, [84] ker neizmerne tehnološkega napredka ni spremljalo oblikovanje človeka za odgovornost, vrednote in zavest. Vsaka doba teži k oblikovanju skromnega samozavedanja svojih meja. Zato je mogoče, da se danes človeštvo ne zaveda, kako resni izzivi so pred njim, in je »vedno več možnosti, da bo človek zlorabil svojo moč«, če »ne obstajajo pravila svobode, ampak samo zahteve po potrebah in varnosti«. [85] Človek ni popolnoma neodvisen. Njegova svoboda se zoži, kadar se prepusti slepim silam podzavesti, takojšnje izpolnitve potreb, sebičnosti, grobega nasilja. V tem smislu je gol in izpostavljen svoji lastni oblasti, ki se nenadzorovano veča. Morda ima površne mehanizme, a trdimo lahko, da mu manjkajo ustrezno trdna etika, kultura in duhovnost, ki bi ga resnično omejile in obdržale v mejah samoobvladovanja.

II. GLOBALIZACIJA TEHNOKRATSKEGA VZORCA

106. Temeljni problem je drugje, globlje: v tem, kako je človeštvo prevzelo tehnologijo in razvoj skupaj z *enotnim in enodimenzionalnim vzorcem*. V tem vzorcu izstopa pojmovanje subjekta, ki postopno, v logično-racionalnem procesu, dojema in na ta način poseduje objekt, ki je zunaj njega. Takšen subjekt deluje tako, da vzpostavi znanstveno in eksperimentalno metodo, ki je že izrazita tehnika posedovanja, prevlade in preobrazbe. To je tako, kakor da bi se subjekt znašel pred brezoblično realnostjo, ki je popolnoma na voljo njegovi manipulaciji. Človek je vedno posegal v naravo, vendar je bilo njegovo poseganje kot spremljanje, kot podpora možnostim, ki so se pokazale v samih stvareh. Šlo je za to, da je sprejel, kar narava sama omogoča, kot ponujeno roko. Zdaj pa gre, nasprotno, za to, da z ukazovalno roko, ki spregleduje ali pozablja stvarnost, ki jo ima pred seboj, iz stvari iztisne vse, kar je mogoče. Zato si človek in stvar nič več prijateljsko ne podajata roke, saj sta postala nasprotnika. Od tod je le korak do zamisli o neskončni ali neomejeni rasti, ki je tako navdušila ekonomiste in finančne ter tehnološke teoretike. Ta zida na laži o neskončni dosegljivosti zemeljskih dobrin, ki vodi k njihovemu skrajnemu in celo neomejenemu »izžemanju«. Gre za napačno domnevo, »da je na voljo neomejena količina energije in virov za izkoriščanje, da je njihovo obnavljanje takojšnje in da narava negativne učinke manipulacije z naravnim redom lahko hitro posrka«. [86]

107. Zato lahko trdimo, da številnim težavam današnjega sveta botruje predvsem ne vedno zavestno nagnjenje po vzpostavitvi metodologije in ciljev tehnološke znanosti po vzorcu, ki pogojuje življenje ljudi in delovanje družbe. Posledice uvajanja tega vzorca v vso človeško in družbeno stvarnost so vidne v propadanju okolja, vendar je to le eno izmed znamenj

redukcionizma, ki prizadene vse razsežnosti človeškega življenja in družbe. Priznati je treba, da znanstveni proizvodi niso nevtralni, saj ustvarjajo zasnovano, ki vpliva na življenjske sloge, in usmerjajo družbene strategije tako, da koristijo določenim vplivnim oblastnim skupinam. Nekatere izbire so na videz povsem tehnične narave, v resnici pa vodijo v slog družbenega življenja, ki ga nameravajo razviti.

108. Ni si mogoče zamišljati, da bi podprli drugačen kulturni vzorec in uporabili tehniko kot navadno orodje, saj je danes tehnokratska paradigma tako močna, da je zelo težko pustiti ob strani njene vire, še teže pa jih je uporabljati, ne da bi sprejeli njeno logiko. Postalo je protikulturno izbrati življenjski slog, katerega cilj je vsaj delna neodvisnost od tehnike, njenih stroškov in njene moči, ki globalizira in pomasovlja. Tehnika v resnici poskrbi za to, da nič ne ostane zunaj njene železne logike in »človek, ki je njen protagonist, ve, da končno ne gre za korist niti za blaginjo, temveč za oblast; oblast v skrajnem pomenu besede«. [87] Zato »si prizadeva hkrati obvladovati naravne in humane prvine«. [88] Tako se krčijo zmožnost odločanja, pristna svoboda in prostor za alternativno osebno ustvarjalnost.

109. Tehnokratski vzorec poskuša prevladati tudi v gospodarstvu in politiki. Ekonomija sprejema vsak tehnološki napredek v luči dobička, ne oziraje se na morebitne slabe posledice za človeka. Finance dušijo realni sektor. Iz svetovne finančne krize se nismo ničesar naučili, iz okoljske se učimo zelo počasi. V nekaterih krogih zatrjujejo, da bosta sedanje gospodarstvo in tehnologija odpravila vse okoljske težave. Drugi na enak način neakademsko zagotavljajo, da bo mogoče probleme, povezane z lakoto in revščino po svetu, rešiti preprosto z rastjo trgov. To ni vprašanje gospodarskih teorij, ki si jih morda danes nihče ne upa zagovarjati, temveč njihovega zavzetja dejanskega razvoja gospodarstva. Tisti, ki tega ne trdijo z besedami, uresničujejo to z dejstvi, ko ne skrbijo za pravišnje raven proizvodnje, za boljšo delitev bogastva, za odgovorno upravljanje z okoljem ali s pravicami prihodnjih rodov. S svojim vedanjem potrjujejo, da jim je kar največji možni dobiček zadosten cilj. Trg sam po sebi pa ne zagotavlja celovitega človeškega napredka in družbene vključenosti. [89] Medtem imamo »neke vrste razsipniški in potrošniški razcvet, ki je v nedopustnem nasprotju s trdoživimi okoliščinami razčlovečujoče bede,« [90] pri čemer pa se ne določijo dovolj hitro gospodarske ustanove in socialni programi, ki bi najrevnejšim omogočili reden dostop do osnovnih virov. Premalo se zavedamo, katere so najgloblje korenine sedanjih neravnovesij, ki so povezane z usmeritvijo, cilji, pomenom in družbeno vpetostjo v tehnološko in gospodarsko rast.

110. Pri specializaciji, ki je lastna tehnologiji, obstaja precejšnja težava, kako priti do pogleda na celoto. Drobljenje znanja se izkaže koristno v konkretni uporabi, a marsikdaj izgubi občutek za celoto, odnose med stvarmi, za široko obzorje, za smisel, ki postane nepomemben. To dejstvo preprečuje, da bi ugotovili prave poti za reševanje bolj zapletenih problemov sedanjega sveta, predvsem okoljskih in revščine, s katerimi se ni mogoče spopasti samo iz enega zornega kota ali glede na eno vrsto koristi. Znanost, ki naj bi ponujala rešitve za velika vprašanja, bi morala nujno upoštevati vse, kar je znanje doseglo na drugih področjih védenja, vključno s filozofijo in družbeno

etiko. Vendar je tak način ravnanja danes težko doseči. Zato tudi ni mogoče prepoznati pravih etičnih meja. Življenje postaja prepuščanje toku okoliščin, ki jih narekuje tehnika, razumljena kot glavni temelj za smisel bivanja. V konkretnem življenju se zastavljajo vprašanja, pojavljajo se znamenja, ki kažejo na napako, na primer propadanje okolja, tesnoba, izguba življenjskega smisla in pomena skupnega življenja. Tako se še enkrat izkaže, da je »resničnost nad idejo«. [91]

111. Ekološke kulture ni mogoče zvesti na vrsto nujnih in delnih odgovorov na probleme, ki zadevajo propadanje okolja, izčrpanje naravnih zalog in onesnaževanje. Napredovanju tehnokratskega vzorca bi se morali upreti z drugačnim gledanjem, drugačno miselnostjo, politiko, vzgojo, življenjskim slogom in duhovnostjo. Sicer se lahko tudi najboljše ekološke pobude ujamejo v globalizirano logiko. Če iščemo zgolj tehnično zdravilo za vsako posamezno ekološko vprašanje, pomeni, da smo ločili stvari, ki so v resnici povezane, najgloblje probleme svetovnega sistema pa pometli pod preprogo.

112. Vendar je po drugi strani mogoče na novo razširiti pogled, saj je človekova svoboda sposobna tehniko omejiti, jo usmeriti in postaviti v službo drugačnega, bolj zdravega, bolj človeškega, bolj socialnega in celovitejšega napredka. Tu in tam se osvoboditev od tehnokratskega vzorca že dogaja. Na primer takrat, ko se skupnost malih podjetnikov odloči za manj onesnažujoče proizvodilne sisteme in pri tem podpre neporabniški način življenja, sreče, sožitja. Ali takrat, ko tehnika v prvi vrsti rešuje konkretne težave ljudi, zato da jim pomaga živeti dostojanstveno in z manj trpljenja. In tudi takrat, ko ustvarjalno raziskovanje in občudovanje lepega zmoreta preseči redukcionizem, popredmeteno moč skozi neke vrste odrešitev, ki se uresniči v lepem in v tistem, ki se vanj pogloblja. Zdi se, da pristna človečnost, ki vabi k novemu povezovanju, živi sredi tehnološke civilizacije tako neopazno kot megla, ki sili skozi zaprta vrata. Je to kljub vsemu trajna obljuba, ki se poraja kot vztrajen odpor nečesa pristnega?

113. Po drugi strani se zdi, da ljudje ne verjamejo v srečno prihodnost, ne zaupajo slepo boljšemu jutri, pa naj gre za sedanje razmere v svetu ali za tehnične zmožnosti. V zavest jim prihaja, da tehnični in znanstveni napredek ni enak napredku človeštva in zgodovine, in spoznavajo, da v srečno prihodnost vodijo druge, temeljne poti. S tem se ne odrekajo možnostim, ki jih ponuja tehnologija. Človeštvo se je zelo spremenilo in kopičenje vedno novih novotarij potrjuje minljivost, ki se plazi na površje v eni sami smeri. Težko se je ustaviti in spet zajeti iz globine življenja. Če arhitektura odslikava duha neke dobe, velikanske stavbe in vrstne hiše izražajo duha globalizirane tehnike, kjer vedno novi proizvodi postajajo hudo dolgočasni. Ne vdajmo se v to in ne odpovejmo se spraševanju o ciljih in pomenu vsake stvari. Sicer bomo samo opravičevali sedanje stanje in bomo potrebovali vedno več nadomestkov za prenašanje praznine.

114. To, kar se dogaja, nas postavlja pred dejstvo, da moramo nujno naprej, v pogumno kulturno revolucijo. Znanost in tehnika nista nevtralni, lahko pa od začetka do konca nekega procesa vpletata različne namene in možnosti, ki se pokažejo na različne načine. Nihče se noče vrniti v dobo jamskega človeka, vendar je nujno upočasniti korak, da bi lahko drugače gledali na

resničnost, sprejeli dober in vzdržen razvoj, hkrati pa spet pridobili vrednote in visoke cilje, ki jih je uničila nebrzdana velikopoteznost.

III. KRIZA IN POSLEDICE SODOBNEGA ANTROPOCENTRIZMA

115. Sodobni antropocentrizem je, paradoksalno, postavil tehnicistični um nad resničnost, kajti človeško bitje »ne čuti več narave kot veljavni zakon ne kot živo zavetje. Vidi jo nedomnevno, objektivno, kot prostor in snov, v katerem je mogoče narediti nekaj, v kar se vrže scela, pa ni pomembno, kako se bo izšlo.« [92] Tako svet izgublja lastno notranjo vrednost. Ampak če človek ponovno ne odkrije svojega pravega mesta na svetu, ne dojema prav samega sebe in končno proti sebi tudi deluje. »Bog je dal zemljo človeku ne samo zato, da jo uporablja ob spoštovanju prvotnega namena dobrin, ampak je tudi človek že sam sebi božji dar; zato mora spoštovati naravno in nravno strukturo, s katero je bil obdarovan.« [93]

116. V sodobnem času se je uveljavila človekova pretirana osredinjenost nase, antropocentrizem, ki danes – preoblečen – še naprej spodkopava vsakršno omembo skupnega in vsak poskus krepiteve socialnih vezi. Zato je prišel čas, ko je treba vnovič opozoriti na resničnost in njene meje, ki po svoje omogočajo zdrav in rodoviten človeški in družbeni napredek. Neustrezna razlaga krščanske antropologije je imela za posledico napačno pojmovanje človekovega razmerja do sveta. Pogosto se je širil prometejevski sen o obvladovanju sveta, kar je zbudilo vtis, da je varovanje narave stvar šibkih. Pravilna razlaga pojmovanja človeka kot gospodarja stvarstva pa pravi, da ga moramo razumeti kot odgovornega upravljavca. [94]

117. Pomanjkanje skrbi za ugotavljanje škode, ki jo trpita narava in okolje zaradi človekovih odločitev, je le jasen odsev ravnodušnosti do sporočila, vtisnjenega v naravni ustroj. Če v resničnosti ne priznamo pomembnosti reveža, človeškega zarodka, človeka s posebnimi potrebami – to je le nekaj primerov – bomo težko znali poslušati ječanje same narave. Vse je povezano. Če se človek izreče, da je neodvisen od narave, in nastopi kot absoluten gospodar, podre temelj svojega obstoja: »Namesto da bi uresničeval svojo nalogo kot božji sodelavec pri stvariteljskem delu, se postavlja na božje mesto in s tem končno izziva upor narave, ker jo bolj tiranizira, kakor upravlja.« [95]

118. Takšne razmere nas vodijo v trajno shizofrenijo. Ta se kaže v tehnokratskem navdušenju, ki drugim bitjem ne priznava njihove lastne vrednosti, pa tudi v zanikanju vsakršne posebne vrednosti človeškega bitja. Vendar človeka ne smemo zanemarjati. Brez novega človeka ne bo novega odnosa z naravo. Brez ustrezne antropologije ni ekologije. Če pojmujeemo človeka samo kot eno izmed bitij, ki izvira iz igre naključja ali iz telesnega determinizma, »tvegamo, da bo v ljudeh oslabela zavest odgovornosti«. [96] Izkrivljene osredinjenosti človeka na samega sebe ne sme zamenjati »biocentrizem«, saj bi to pripeljalo do novega neravnovesja, kar težav ne le ne bi rešilo, temveč bi dodalo nove. Od človeka ne smemo zahtevati novih obveznosti do sveta, če hkrati ne priznamo in ne izpostavimo njegovih lastnih zmožnosti spoznanja, volje, svobode in

odgovornosti.

119. Kritika izkrivljenega antropocentrizma ne bi smela postaviti v drugi plan vrednote medosebnih stikov. Če je ekološka kriza pokazatelj ali zunanji izraz nravstvene, kulturne in duhovne krize moderne dobe, se ne smemo slepiti, da bomo spremenili svoj odnos do narave, ne da bi izboljšali temeljna razmerja med ljudmi. Ko krščanska misel zahteva za človeško bitje priznanje njegove lastne vrednosti, ki je nad drugimi bitji, daje prostor za spoštovanje vsakega človeka in s tem spodbuja priznavanje drugega. Odprtost »ti-ju«, zmožnost spoznavati, ljubiti in se pogovarjati, je še vedno velika človekova odlika. Zato zaradi primernega odnosa z naravo ni treba zmanjševati človekove družbene niti presežnostne razsežnosti, njegove odprtosti božjemu »Ti«. Ni namreč mogoče izpostavljati povezanosti z okoljem, zanemarjati pa stike z drugimi ljudmi in z Bogom. To bi bil romantični individualizem, preoblečen v ekološko lepotico, in zadušljivo zapiranje v imanenco.

120. Ker je vse povezano, tudi ne gresta skupaj varstvo narave in opravičevanje splava. Vzgoja za sprejemanje slabotnih bitij, ki nas obkrožajo in so včasih nadležna in neprijetna, ni verodostojna, če ne zaščitimo človeškega zarodka, čeprav nas njegov prihod spravlja v stisko in težave: »Ko izgubimo osebni in družbeni občutek za sprejemanje novega življenja, zakrniijo tudi druge oblike sprejemanja, koristne za družbeno življenje.« [97]

121. Pričakujemo razvoj nove sinteze, ki bo presegla lažne dialektike zadnjih stoletij. Krščanstvo samo, zvesto svoji identiteti in zakladu resnice, ki ga je prejelo od Jezusa Kristusa, vedno znova preudarja in se izreka v dialogu z novimi zgodovinskimi okoliščinami in tako dopušča, da gre v cvet njena večna novica. [98]

Praktični relativizem

122. Človekova izkrivljena osredinjenost nase pripravlja prostor izkrivljenemu življenjskemu slogu. V apostolski spodbudi *Veselje evangelija* sem pisal o praktičnem relativizmu, ki je značilen za naš čas in je »še nevarnejši od doktrinalnega«. [99] Kadar človek postavi v središče samega sebe, postavi na prvo mesto sebi pripadajoče koristi, vse drugo pa postane relativno. Zato se ne bi smeli čuditi, da se poleg vsepričujočnosti tehnokratskega vzorca in čaščenja neomejene človekove oblasti pri ljudeh pojavlja ta relativizem, pri katerem je vse brez pomena, če ne služi takojšnjim lastnim koristim. V tem je logika, ki nam pomaga razumeti, kje se napajajo različna stališča, ki hkrati povzročajo propadanje okolja in družbe.

123. Kultura relativizma je prav tista bolezen, ki spodbudi človeka, da se na račun drugega okoristi in ga obravnava kot navaden predmet, ko ga peha v prisilno delo ali zaradi zadolženosti ponižuje v sužnja. Je logika, ki vodi k spolnemu izkoriščanju otrok ali zanemarjanju starih, od katerih več nima koristi. Je tudi notranja logika tistega, ki trdi: »Pustimo, da nevidne sile trga regulirajo gospodarstvo, ker je njihov učinek na družbo in naravo neizogibna škoda.« Če ni več objektivne

resnice niti trdnih načel, razen zadovoljevanja lastnih želja in takojšnjih potreb, kakšne meje lahko veljajo za trgovino z ljudmi, za organizirani kriminal, promet z mamili, za trgovino z okrvavljenimi diamanti ali s kožami živali, ki izumirajo? Ali ta relativistična logika ne upravičuje kupovanja organov revežev za prodajo in poskuse, ali pa zavrženja otrok, ker pač ne ustrezajo željam staršev? To je tudi logika »uporabi in odvrzi«, ki proizvaja toliko odpadkov samo zaradi nebrzdane želje, da človek porabi več, kot v resnici potrebuje. Zato si ne moremo predstavljati, da bodo za preprečevanje vedênja, ki prizadene okolje, dovolj politični programi ali zakoni. Če je namreč kultura pokvarjena, če ne šteje več nobena objektivna resnica, nobeno splošno veljavno načelo, bodo zakoni razumljeni samo kot samovoljne zapovedi ali kot ovire, ki se jim je treba izogniti.

Potreba po obrambi dela

124. V vsako zasnovo celostne ekologije, ki ne izključuje človeka, je nujno vključiti vrednoto dela, ki jo je tako modro razvil sv. Janez Pavel II. v svoji okrožnici *O človeškem delu (Laborem exercens)*. Spomnimo, da je po svetopisemski pripovedi o stvarjenju sveta Bog postavil človeka v pravkar ustvarjeni vrt (prim. 1 Mz 2,15) ne le zato, da bi skrbel za obstoječe (varovati), ampak tudi zato, da bi delal in pridelal plodove (obdelovati). Tako delavci in rokodelci »utrjujejo ustvarjeni svet« (prim. Sir 38,34). Človekovi posegi, ki pospešujejo pameten razvoj, so najprimernejši način ukvarjanja s svetom, ker nakazuje, da je človek božji sodelavec, saj pomaga, da se pokažejo zmožnosti, ki jih je On sam vtisnil v stvari: »Gospod je naredil, da zemlja daje zdravila, razumen mož jih ne bo zavračal« (Sir 38,4).

125. Če skušamo premisliti, kakšni so primerni odnosi med človekom in svetom, ki ga obdaja, se pojavi potreba po pravilnem razumevanju dela. Ko govorimo o povezavi med človekom in stvarmi, se namreč zastavlja vprašanje o smislu in namenu človeškega delovanja. Tu ne mislimo samo na fizično delo ali obdelovanje zemlje, temveč na vsako dejavnost, ki pomeni spreminjanje obstoječega, od priprave socialnega programa do načrta tehnološkega razvoja. Vsaka oblika dela predpostavlja zamisel o povezavi, ki jo mora človek vzpostaviti z drugim človekom. Krščanska duhovnost je ob kontemplativnem čudenju nad stvarmi, ki ga najdemo pri sv. Frančišku Asiškem, razvila tudi bogato in zdravo razumevanje dela, kar srečamo na primer v življenju blaženega Charlesa de Foucaulda in njegovih učencev.

126. Poberimo še kaj iz dolgega izročila samostanov. Od začetka so bili naklonjeni neke vrste begu od sveta, saj so se skušali oddaljiti od mestne dekadence. Zato so se menihi zatekali v puščavo, prepričani, da je ta pravi kraj za spoznavanje božje navzočnosti. Sv. Benedikt iz Nursije je pozneje hotel, da njegovi menihi živijo v skupnosti ter povezujejo molitev in študij s fizičnim delom (*Ora et labora*). Ta uvedba fizičnega dela, prežetega z duhovnim, se je izkazala za revolucionarno. V prepletanju zbranosti in dela so se učili dozorevanja in posvečevanja. Ta način življenja in dela nas usposablja za ohranjanje in spoštovanje okolja ter naš odnos do sveta napaja z zdravo treznostjo.

127. Trdimo, da je »človek začetnik, središče in cilj vsega gospodarskega in družbenega življenja«. [100] Kadar pa izgubi sposobnost razmišljanja in spoštovanja, se ustvarijo pogoji, da se smisel dela sprevrže. [101] Vedno znova je treba poudarjati, da je človek hkrati »gospodar svojih dejanj in presojevalec njihove vrednosti; on sam je začetnik svojega napredka v soglasju z naravo, ki mu jo je zaupal Stvarnik; od nje si svobodno izbira možnosti in vse potrebno«. [102] Delo bi moralo uokvirjati ta mnogovrstni človekov osebni razvoj, kjer so v igri številne življenjske razsežnosti: ustvarjalnost, načrtovanje prihodnosti, razvoj sposobnosti, vaja vrednot, komunikacija z drugimi, češčenje. Zato družbena resničnost današnjega sveta, onstran omejenih koristi podjetij in dvomljive gospodarske smotrnosti zahteva, da »bi si še naprej v prvi vrsti prizadevali za to, da bi vsi dobili ali ohranili zaposlitev«. [103]

128. K delu smo poklicani od stvarjenja naprej. Ne smemo si prizadevati za to, kako bi človeško delo vedno bolj nadomeščali s tehnološkim napredkom. S takšnim početjem bi človeštvo škodovalo samemu sebi. Delo je potreba, je del človekovega smisla na tem svetu, je pot dozorevanja, razvoja in osebne uresničitve. V tem smislu bi morala biti denarna pomoč revežem vedno začasna rešitev za najnujnejše potrebe. Pravi cilj bi moral vedno biti, kako jim z delom omogočiti človeka vredno življenje. Vendar pa gospodarske usmeritve podpirajo cilje tehnološkega napredka, s katerimi bi znižali proizvodjalne stroške na račun zmanjšanja števila delovnih mest, ki jih nadomeščajo stroji. To je še en način, kako se lahko človekovo ravnanje obrne proti njemu samemu. Zmanjševanje števila delovnih mest »z naraščajočo erozijo 'družbenega kapitala' slabo vpliva na gospodarsko področje oziroma na celotno zaupanje, zaupljivost, spoštovanje pravil, kar vse je nujno potrebno za sleherno družbeno sožitje«. [104] Končno so » človekovi stroški vedno tudi stroški gospodarstva in gospodarske nepravilnosti imajo vedno tudi človeško ceno«. [105] Odreči se vlaganju v ljudi na račun takojšnjega dobička je kaj slaba usluga družbi.

129. Da bi bilo zaposlovanje še naprej mogoče, je nujno podpirati gospodarstvo, ki pospešuje proizvodno raznolikost in podjetniško ustvarjalnost. Obstaja na primer veliko zelo različnih malih kmetijskih prehrambenih sistemov, ki še naprej prehranjujejo največji del svetovnega prebivalstva. Pri tem uporabljajo manjši delež zemlje in vode in odlagajo manj odpadkov, pa najsi bo to na njivah in vrtovih, na lovu in pri nabiranju gozdnih sadežev ali pri malem ribolovu. Gospodarnost obsega (economies of scale) posebno v kmetijskem sektorju, prisili male pridelovalce, da prodajo zemljo ali opustijo svoje običajne nasade. Njihovi poskusi, da bi razvili druge, bolj raznolike oblike pridelave, se izjalovijo, ker imajo težave pri dostopu na območne in svetovne trge ali ker je prodajna ali prevozniška infrastruktura v službi velikih podjetij. Oblast ima pravico in odgovornost za vzpostavitev jasne in trdne podpore malim pridelovalcem in raznoliki pridelavi. Da bi vladala gospodarska svoboda, od katere bi v resnici imeli korist vsi, je včasih potrebno postaviti meje tistim, ki imajo v rokah največje zaloge in denarno moč. Razglašanje gospodarske svobode v primeru, ko dejanske okoliščine mnogim onemogočajo udeležbo in ko se zmanjšuje dostop do dela, je protislovno in politiki v sramoto. Podjetniška dejavnost je žlahten poklic, usmerjen v bogatenje in izboljšanje sveta za vse. Lahko je zelo rodovitna način podpore področju, na katerem deluje, predvsem če doume, da je ustvarjanje delovnih mest nujni delež njegove službe za skupno

dobro.

Nove biološke tehnologije, zlasti pri raziskavah

130. V filozofski in teološki viziji človeka in stvarjenja, ki sem jo skušal predložiti, je jasno, da človek z značilnostjo svojega razuma in znanja ni zunanji dejavnik, ki bi moral biti popolnoma izključen. Čeprav sme poseči v rastlinski in živalski svet in ga uporabiti, kadar je to potrebno za njegovo življenje, pa vendarle *Katekizem katoliške Cerkve* uči, da so poskusi na živalih upravičeni samo, če »ostajajo v pametnih mejah /.../ in prispevajo k negovanju ali ohranjevanju človeških življenj«. [106] Odločno navaja, da je človeška oblast omejena in da je »v nasprotju s človeškim dostojanstvom po nepotrebnem trpinčiti živali in oteževati njihovo življenje«. [107] Vsakršna uporaba in izvajanje poskusov »zahteva religiozno spoštovanje neokrnjenosti stvarstva«. [108]

131. Tukaj prevzemam uravnoteženo stališče sv. Janeza Pavla II., ki je poudarjal koristi znanstvenega in tehnološkega napredka. Ta »kaže na to, kako plemenit je človekov poklic, ko odgovorno sodeluje pri božjem stvaritvenem deju«, hkrati pa je spomnil, kako, »noben poseg v ekosistem ne sme zanemarjati, kakšne so posledice na drugih področjih«. [109] Zagotavljal je, da Cerkev ceni prispevek »proučevanja in uporabe molekularne biologije, dopolnjene z drugimi strokami, na primer genetiko in njeno tehnološko uporabo v poljedelstvu in industriji«. [110] Toda rekel je tudi, da to ne sme povzročiti »nerazsodne genetske manipulacije«, [111] ki se ne bi menila za negativne posledice teh posegov. Kakor umetniku ni mogoče prepovedati izražanja njegove ustvarjalnosti, se nikakor ne sme ovirati tistih, ki imajo posebne darove za znanstveni in tehnološki razvoj, katerega zmogljivosti so božji dar v službi drugih. Hkrati pa je treba ponovno skrbno premisliti cilje, učinke, povezave in etične meje take človeške dejavnosti, ki je oblika moči z velikimi tveganji.

132. V ta okvir bi moral soditi razmislek o človekovih posegih v rastlinski in živalski svet, kar danes pomeni genetske spremembe, ki jih omogoča biotehnologija z namenom, da bi izkoristili sedanje možnosti tvarne resničnosti. Spoštovanje vere do razuma zahteva, da prisluhnemo, kaj lahko biološka znanost, ki se razvija neodvisno od gospodarskih koristi, odkrije o bioloških sestavih, njihovih možnostih in mutacijah. Vsekakor je zakonit poseg v naravo zato, »da bi ji pomagal k razvoju po njenem bistvu, to je ustvarjanju, kakor ga želi Bog«. [112]

133. Težko je izreči splošno sodbo o razvoju rastlinskih in živalskih gensko spremenjenih organizmov (GSO) za potrebe medicine in kmetijstva, saj so lahko zelo različne med sabo, in zahtevati previdno raziskovanje. Po drugi strani tveganj ni mogoče vedno pripisati sami tehniki, temveč neprimerni in pretirani uporabi. Genske spremembe so se v resnici velikokrat dogajale in se dogajajo v sami naravi. In te, ki jih povzroča človek, sploh niso sodoben pojav. Sem sodijo udomačevanje živali, križanje vrst in druge splošno sprejete stare prakse. Spomnimo, da je bil začetek znanstvenega razvoja gensko spremenjenih žit opazovanje bakterij, ki so naravno in samodejno spreminjale genom neke rastline. Vendar v naravi ti procesi tečejo počasi, in tega ni

mogoče primerjati s hitrostjo, ki jo narekuje sedanji tehnološki razvoj, tudi takrat, ko ta temelji na večstoletnem znanstvenem razvoju.

134. Čeprav nimamo dokončnih dokazov o škodi, ki bi jo lahko človeku povzročila gensko spremenjena žita in čeprav je njihova uporaba v nekaterih predelih spodbudila gospodarsko rast, ki je pomagala rešiti nekatere probleme, se pojavljajo značilne težave, ki jih ne smemo podcenjevati. Po uvedbi te pridelave je mogoče na številnih področjih opaziti kopičenje rodovitne zemlje v rokah redkih posameznikov. To je posledica »postopnega izginjanja malih kmetov, ki so izgubljali obdelovalno zemljo in so se morali umakniti iz neposredne pridelave«. [113] Najšibkejši med njimi postanejo sezonski delavci in številni dninarji se odselijo v revna mestna naselja. Širjenje teh obdelovalnih površin uničuje zapletene zasnove ekosistemov, zmanjšuje raznovrstnost pridelave ter prizadene sedanje ali prihodnje krajevno gospodarstvo. V različnih državah je opaziti težnjo po oligopolu (tržni strukturi z manjšim številom močnih ponudnikov, op. prev.) v pridelavi semen in drugih pridelkov, potrebnih za pridelavo. Odvisnost se še povečuje, če upoštevamo uporabo sterilnih semen, kar bi privedlo do tega, da bi morali kmetje kupovati seme pri velikih proizvodnih podjetjih.

135. Nedvomno je potrebna nenehna pozornost, da bodo upoštevani vsi etični vidiki. V ta namen je treba zagotoviti odgovorno, poglobljeno znanstveno in družbeno razpravo, ki bo sposobna presoditi vse razpoložljivo védenje in poimenovati stvari s pravim imenom. Včasih namreč ne pride na mizo popolna informacija, temveč prirejena lastnim političnim, gospodarskim ali ideološkim koristim. To otežuje uravnoteženo in previdno sodbo o različnih vprašanjih, upoštevajoč pri tem vse spremenljivke v igri. Potrebno je imeti informacijske točke, kjer bi neposredno prizadeti (kmetje, porabniki, predstavniki oblasti, znanstveniki, pridelovalci semen, prebivalstvo, ki živi v soseščini obravnavanih polj, in drugi), lahko izpostavili svoje težave ali dobili široko ter verodostojno informacijo, da bi mogli sprejeti odločitve v skupno dobro za danes in jutri. Vprašanje GSO je zapleteno in terja strpno obravnavo vseh njegovih vidikov, kar pa zahteva vsaj več truda za financiranje različnih neodvisnih in interdisciplinarnih raziskav, ki bi lahko razjasnile marsikaj.

136. Po drugi strani vzbuja skrb dejstvo, da nekatera naravovarstvena gibanja branijo celovitost okolja in upravičeno zahtevajo omejevanje znanstvenih raziskav, vendar pa teh načel ne upoštevajo, ko gre za človeško življenje. Pri poskusih na živih človeških zarodkih se velikokrat opravičuje prekoračitev vseh meja. Pozablja se, da neodtujljiva vrednota človekovega življenja močno presega stopnjo njegovega razvoja. Podobno se dogaja, če ima tehnika, kadar ne priznava velikih npravstvenih načel, nazadnje za zakonit (upravičen) vsak poseg. V tem poglavju smo videli, da bo tehnika, ločena od etike, težko sposobna sama omejevati svojo moč.

CELOSTNA EKOLOGIJA

137. Glede na to, da je vse tesno prepleteno med seboj in da sedanji problemi zahtevajo pogled, ki upošteva vse vidike svetovne krize, predlagam, da bi se zdaj pomudili pri razmišljanju o različnih sestavinah *celostne ekologije*, ki seveda zajema posameznika in družbo.

I. OKOLJSKA, GOSPODARSKA IN DRUŽBENA EKOLOGIJA

138. Ekologija preučuje odnose med živimi organizmi in okoljem, v katerem se razvijajo. Zahteva tudi premislek in razpravo o življenjskih razmerah in o preživetju družbe s poštenim tehtanjem vzorcev razvoja, proizvodnje in porabe. Ni odveč vztrajati pri dejstvu, kako je vse povezano med seboj. Ločena nista ne čas ne prostor, pa tudi atomov in subatomskih delcev ne moremo imeti za nekaj nepovezanega. Kakor so med seboj odvisne fizikalne, kemične in biološke sestavine planeta, tako tvorijo tudi življenjske vrste omrežje, ki ga ne bomo nikoli do kraja spoznali in razumeli. Dobršen del naše genetske informacije si delimo s številnimi živimi bitji. Zato se lahko delna in ločena spoznanja spreminjajo v neke vrste nevednost, če jih ne povežemo v širše gledanje na stvarnost.

139. Ko govorimo o »okolju«, označujemo še neki drugi odnos: tisti med naravo in družbo, ki v njej prebiva. To nam preprečuje, da bi na naravo gledali kakor na nekaj, kar je od nas ločeno, ali kot na goli okvir našega življenja. V naravo smo vključeni, njen del smo in z njo smo prežeti. Razlogi, zaradi katerih je neki kraj onesnažen, zahtevajo analizo delovanja družbe, njenega gospodarstva, obnašanja, njenih načinov dojemanja stvarnosti. Glede na obseg sprememb ni več mogoče najti ustreznega in za vsak posamezen del problema ločenega odgovora. Poglavitno je, da iščemo celostne rešitve, ki upoštevajo vplivanje naravnih sistemov med seboj in z družbenimi sistemi. Ni dveh med seboj ločenih kriz, okoljske na eni strani in družbene na drugi, temveč le ena med seboj prepletena družbeno-okoljska kriza. Smernice za reševanje terjajo celosten pristop v boju proti revščini, pri vračanju dostojanstva izključenim in tudi pri ukvarjanju z naravo.

140. Zaradi množine in raznoterosti dejavnikov, ki jih je treba upoštevati pri tehtanju vplivov določene dejavnosti na okolje, je nujno zaupati pomembnejšo vlogo raziskovalcem, jim olajšati sodelovanje in zagotoviti široko akademsko svobodo. To trajno raziskovanje bi moralo tudi pokazati, kako različna bitja vplivajo drugo na drugo, ko oblikujejo višje enote, katerim danes pravimo »ekosistemi«. Ne raziskujemo jih le zato, da bi ugotovili, kakšna naj bi bila njihova razumna raba, temveč tudi zato, ker imajo mimo te rabe neodvisno notranjo vrednost. Kakor je vsak organizem danes dober in sam na sebi vreden občudovanja, ker je božja stvar, velja to prav tako za harmonično celoto organizmov v določenem prostoru, ki deluje kot sistem. Četudi se tega ne zavedamo, je od takšne vzajemnosti odvisno naše življenje. Spomniti moramo, da ekosistemi vplivajo na razporejanje ogljikovega dioksida, na čiščenje vode, na nadzorovanje bolezni in drugih nadlog, na sestavo tal, na razgradnjo odpadkov in na številne druge procese, na katere ne mislimo ali jih prezremo. Ko to doumejo, se mnogi ljudje zopet zavedo, da živimo in delamo v stvarnosti, ki

nam je bila podarjena, ki je bila pred našimi sposobnostmi in bivanjem. Zato je treba vedno, ko govorimo o »vzdržni rabi«, upoštevati obnovitvene sposobnosti vsakega ekosistema posebej na njegovih številnih področjih in iz številnih zornih kotov.

141. Poleg tega gospodarska rast teži k predvidljivim reakcijam in standardizaciji, da bi poenostavila procese in znižala cene. Zato je potrebna ekonomska ekologija, ki bo sposobna stvarnost presojati širše. Skratka, »varovanje okolja bo moralo postati sestavni del razvojnega procesa in ga ne bomo smeli presojati ločeno«. [114] Hkrati se kaže potreba po večji vlogi humanizma, ki poziva različne vrste znanja, tudi gospodarskega, k oblikovanju celovitejših in bolj povezovalnih vizij. Raziskovanja okoljskih vprašanj danes ni mogoče ločiti od človeškega, družinskega, delovnega in urbanega konteksta, pa tudi ne od povezanosti vsake osebe s samo seboj, kar opredeljuje njen odnos do drugih in okolja. Obstaja vzajemno delovanje ekosistemov in različnih sfer družbenih svetov. Tako se še enkrat potrjuje misel, da je »celota nad delom«. [115]

142. Če je vse med seboj povezano, vpliva na okolje in na kakovost človeškega življenja tudi zdravje neke družbene ustanove: »Vsaka kršitev solidarnosti in prijateljstva med državljani povzroča okoljsko škodo.« [116] V tem smislu je družbena ekologija nujno institucionalna. Postopoma seže na področja, ki gredo od osnovne družbene skupine, družine, do mednarodnega življenja, preveva lokalno skupnost in državo. Znotraj vsake družbene ravni in med njimi se razvijajo ustanove, ki urejajo medčloveška razmerja. Vse, kar jih prizadene, jim škoduje, na primer izguba svobode, krivica in nasilje. Različne države upravlja prekarni institucionalni sistem, na škodo trpečega prebivalstva in v korist tistih, ki v takih razmerah služijo. Tako je mogoče znotraj državne uprave kakor tudi na različnih področjih civilne družbe ali med samimi prebivalci prepogosto zaznati nezakonito ravnanje. Zakoni so lahko neoporečni, a so marsikdaj mrtva črka na papirju. Mar spričo tega res lahko upamo, da bodo zakonodaja in merila, ki se nanašajo na okolje, dejansko učinkovita? Vemo, na primer, da so države z jasno zakonodajo za varstvo gozdov še naprej neme priče pogostega kršenja lastne zakonodaje. Poleg tega dogajanje na enem področju neposredno ali posredno vpliva na druga. Uživanje mamil v družbi obilja, na primer, spodbuja stalno, celo vedno večje povpraševanje po proizvodih, ki prihajajo iz obubožanih predelov sveta, kjer se tudi s tem kviri vedênje ljudi, uničujejo življenja in kopičijo hude posledice za okolje.

II. KULTURNA EKOLOGIJA

143. Poleg naravne poznamo zgodovinsko, umetniško in kulturno dediščino, ki je prav tako ogrožena. Sestavlja skupno identiteto nekega kraja in je podlaga za izgradnjo za bivanje primerne mesta. Ne gre za to, da bi rušili stara in zidali nova, hipotetično bolj ekološka naselja, v katerih pa si morda ne bi želeli živeti. Zgodovino, kulturo in arhitekturo določenega kraja je treba povezati v celoto in pri tem upoštevati njegovo istovetnost. Zato ekologija zahteva tudi skrb za kulturno bogastvo človeštva v najširšem pomenu besede. Natančneje: zahteva, da smo, ko preučujemo vprašanja, povezana z okoljem, pozorni na krajevno kulturo, na to, da tehnično-

znanstveno govorico spravimo v dialog z ljudskim izražanjem. Kultura namreč niso le spomeniki iz preteklosti, temveč zlasti živa, razgibana in upoštevanja vredna resničnost, ki je, ko imamo v mislih človekov odnos do okolja, ne smemo izključiti.

144. Človekova porabniška vizija sveta, ki jo spodbuja kolesje sodobne gospodarske globalizacije, stremi k temu, da bi spravila kulture na skupni imenovalce, jih homogenizirala, s tem pa oslabilo neizmerno kulturno raznolikost, ki je zakladnica človeštva. Zaradi prizadevanja, da bi vse težave razreševali z enotnimi merili ali tehničnimi posegi, se zapostavlja zapletenost krajevnih vprašanj, ki terjajo dejavno sodelovanje prebivalcev. Novih postopkov upravljanja ni mogoče vedno povezati z vzorci, določenimi od zunaj, temveč s takšnimi, ki izvirajo iz iste krajevne kulture. Kakor sta razgibana življenje in svet, mora biti prožno in domiselno tudi upravljanje s svetom. Čisto tehničnim rešitvam grozi nevarnost, da bodo pozorne na simptome, ki ne pokažejo najglobljih problemov. Zato je nujno upoštevati pravice ljudstev in kultur ter se zavedati, da razvoj neke družbene skupine temelji na notranjem, zgodovinskem razvoju kulturnega obnebjaja. Ta od krajevnih družbenih dejavnikov terja trajno vodilno vlogo, ki mora *izhajati iz njihove lastne kulture*. Tudi predstavo o kakovosti življenja je treba razumeti znotraj sveta simbolov in običajev vsake skupine ljudi posebej.

145. Številne oblike hudega izkoriščanja in uničevanja okolja lahko izčrpajo sredstva krajevne oskrbe, predvsem pa družbene vire, to je ljudi, dolgo časa navajene takega življenja, ki je podpiralo kulturno identiteto, smisel življenja in skupnega bivanja. Smrt določene kulture je lahko tako huda ali še hujša, kakor je izginotje živalske ali rastlinske vrste. Vzpostavitev hegemonističnega življenjskega sloga, povezanega s proizvodnjo, je lahko prav tako škodljiva kakor sprememba ekoloških sistemov.

146. V tem smislu moramo biti še zlasti pozorni na prvotne, izvirne skupnosti ali staroselce in na njihovo kulturno izročilo. Niso preprosta, nepomembna manjšina med drugimi manjšinami, saj morajo postati poglobljeni sogovorniki, zlasti še tedaj, ko gre za velike projekte, ki se tičejo njihovega življenjskega prostora. Zanje namreč zemlja ni gospodarska dobrina, temveč dar Boga in prednikov, ki v njej počivajo, sveti prostor, s katerim sodelujejo pri ohranjanju in utrjevanju identitete in svojih vrednot. Kadar ostajajo na svojih ozemljih, skrbijo zanjo boljše od drugih. Kljub temu na različnih koncih sveta pritiskajo nanje, da bi svojo zemljo zapustili in jo prepustili v škodljivo izkoriščanje, na primer za rudarstvo, kmetovanje ali živinorejo, ki se ne menijo za uničevanje narave in kulture.

III. EKOLOGIJA VSAKDANJEGA ŽIVLJENJA

147. Da bi mogli govoriti o pristnem razvoju, moramo dognati, ali prinaša človeškemu življenju celovito izboljšanje. To pa pomeni, da je treba raziskovati prostor, v katerem se odvija človeško življenje. Kraji, v katerih živimo, vplivajo na to, kako gledamo na življenje, na naše čutenje in ravnanje v zvezi njim. Hkrati uporabljamo okolje – svojo sobo, hišo, delovno mesto in mestno četrt

– za izražanje svoje identitete. Trudimo se, da bi se prilagodili okolju. Če je okolica neurejena, kaotična ali pa vizualno ali akustično onesnažena, nam premočni dražljaji otežujejo naša prizadevanja za celovitost osebnosti in srečo.

148. Občudovanja vredni sta ustvarjalnost in velikodušnost ljudi in skupin, ki so zmožni preseči okoljske meje, odstraniti neugodne dejavnike, ki nanje vplivajo iz okolja, in se naučiti polno živeti kljub zmedi in negotovosti. V nekaterih krajih, na primer, kjer so pročelja stavb zelo slaba, ljudje skrbno urejajo notranjščino svojih bivališč ali pa se odlikujejo po prisrčnosti in prijateljstvu do bližnjih. Pozitivno družbeno življenje in dobra dela stanovalcev razlivajo v okolje na prvi pogled nevidno luč. Včasih je hvalevredna humana ekologija, ki jo razvijajo revni sredi številnih omejitiv. Vtisu zadušljivosti, ki ga povzročajo strnjena bivanjska naselja ali zelo gosto poseljena območja, se ljudje postavljajo po robu z utrjevanjem medčloveške bližine in topline, z oblikovanjem skupnosti, če okoljske omejitve v svoji notranjosti nadomeščajo z mrežo občestvovanja in pripadnosti. Tako se lahko vsak kraj znebi peklenškega nadiha in spremeni v obnebje spodobnega življenja.

149. Očitno je tudi, da skrajno odrekanje, ki smo mu priče v nekaterih okoljih, kjer ni sozvočja, prostora in možnosti za povezovanje, odpira vrata nečloveškemu obnašanju, pa tudi manipuliranju z ljudmi, ki ga izvajajo kriminalne organizacije. Pri prebivalcih obrobnihih sosesk lahko vsakdanje doživljanje množice in družbene brezimnosti, ki je doma v velikih mestih, povzroči občutek izkoreninjenosti, ki spodbuja protidružbeno vedenje in nasilje. Vendar bi rad poudaril, da je ljubezen močnejša, saj je tudi v takšnih okoliščinah veliko ljudi sposobnih navezovati stike in živeti v sožitju, ki spreminja anonimno množico v občestvo, v katerem se podirajo stene jaza in presegajo pregrade samoljubja. Ta izkušnja občestvene rešilne bilke pogosto ustvarjalno prispeva k obnovi stavbe ali soseske. [117]

150. Če izhajamo iz medsebojne povezanosti med mestnim prostorom in človeškim vedenjem, potrebujejo snovalci stavb, sosesk, javnih površin in mest pomoč različnih ved, ki jim pomagajo razumeti postopke, simboliko in obnašanje ljudi. Pri načrtovanju namreč ni dovolj iskati lepe oblike, saj je več vredno iskanje še drugih lepot: kakovosti človeškega življenja, skladnosti z okoljem, srečevanja in medsebojne pomoči. Tudi zato je zelo pomembno, da krajevni prebivalci vedno dopolnijo analizo mestnega načrtovanja.

151. Treba je skrbeti za javne površine, informacijske oznake in kraje medsebojnega srečevanja, ki širijo naš občutek pripadnosti, naš čut ukoreninjenosti, naš »počutiti se doma« po vsem mestu, ki nas obdaja in združuje. Pomembno je, da se različni deli mesta dobro vključujejo v celoto in da imajo njihovi prebivalci o njem neko skupno predstavo, ne pa, da se zapirajo v svojo sosesko, odpovedujejo mestnemu življenju kot celoti, se pravi lastnemu prostoru, ki si ga delijo z drugimi. Ob vsakem posegu v mestno ali podeželsko krajino bi morali tehtati, kako različne prvine nekega prostora oblikujejo celoto, kar prebivalci zaznavajo kot skladno podobo z njenim značilnim bogastvom. Tako »drugi« prenehajo biti tujci in jih je mogoče sprejemati kot del »nas«, ki

ustvarjamo skupaj. Zato je prav, da se v mestnem in podeželskem okolju ohrani nekaj prostora, ki ga ni dovoljeno neprestano spreminjati.

152. Pomanjkanje stanovanj v številnih predelih sveta, tako na podeželju kakor v velikih mestih, je pereče tudi zato, ker državni proračun navadno pokriva le majhen del povpraševanja. Ne le reveži, tudi velik del družbe se srečuje z vrsto težav na poti do lastnega doma. Lastna hiša je zelo pomembna za človekovo dostojanstvo in za razvoj družine. Gre za središčno vprašanje humane ekologije. Če so se v nekem kraju že nagrmadile razmajane gruče poslopij, je treba takšne četrti najprej mestu primerno urediti (urbanizirati), ne da bi iz njih odstranili in pregnali prebivalce. Ko reveži živijo v zanemarjenih predmestjih ali nevarnih naseljih in jih je vendarle treba preseliti, »jim je treba – da bi se izognili še dodatnemu povečevanju trpljenja – ponuditi ustrezno in pravočasno informacijo, jim dati na izbiro dostojna bivališča in neposredno pritegniti tiste, ki jih to zadeva«.

[118] Hkrati bi morala ustvarjalna iznajdljivost prispevati k tesnejšemu povezovanju revnih četrti s sprejemajočim mestnim okoljem. »Kako lepa so mesta, ki premagajo bolešno nezaupanje, včlenijo druge z njihovo različnostjo in iz te včlenitve napravijo dejavnik razvoja! Kako lepa so mesta, ki imajo tudi v svojem arhitektonskem načrtovanju prostore, ki povezujejo, ustvarjajo odnose in podpirajo priznanje drugega!« [119]

153. Kakovost življenja v mestih je v dobršni meri povezana s prometom, ki prebivalcem pogosto povzroča veliko nevšečnosti. Po mestih krožijo številna vozila z enim ali dvema človekoma. Zato je promet zgoščen, stopnja onesnaženosti višja, rabijo se velike količine neobnovljive energije ter povečuje potreba po gradnji novih cest in parkirišč, ki škodijo mestni zasnovi. Številni strokovnjaki se strinjajo, da je treba dati prednost javnemu prometu. Vendar bo družba nekatere nujne ukrepe težko mirno sprejela brez bistvenega izboljšanja sedanjega prometa, ki je v številnih mestih nespodoben do ljudi zaradi gneče, neudobnosti ali slabe časovne pokritosti in negotovosti.

154. Priznanje posebnega dostojanstva človeškega bitja je velikokrat v nasprotju z velikim neredom, v katerem morajo živeti ljudje po naših mestih. Ob tem ne smemo zgubiti izpred oči pozabljenih in zapostavljenih prebivalcev ponekod na podeželju, kamor ne sežejo nujno potrebne službe. Tam so delavci ponižani v položaj sužnjev brez pravic in upanja v dostojnejše življenje.

155. Humana ekologija je tudi nekaj zelo globokega. Je nujna povezanost človeškega življenja z moralnim zakonom, zapisanim v človeku lastno naravo, v nepogrešljivo razmerje, ki lahko prispeva k oblikovanju primernejšega okolja. Benedikt XVI. je trdil, da obstaja »ekologija človeka«, ker »je tudi človek obdarjen z naravo, ki jo je treba spoštovati in s katero ni dovoljeno ravnati po lastni želji«. [120] S tem v zvezi je treba priznati, da nas naša telesa neposredno povezujejo z okoljem in z drugimi živimi bitji. Sprejemanje lastnega telesa kot božjega daru je nujno potrebno, da bi sprejeli ves svet kot Očetov dar in skupni dom. Nasprotno pa se sklepanje, da gospodujemo nad lastnim telesom, spreminja – pogosto prefinjeno – v miselnost, da lahko popolnoma gospodujemo nad stvarstvom. Ustrezno sprejemanje lastnega telesa ter skrbno in spoštljivo upoštevanje njegovega pomena sta bistveni postavki za pristno humano ekologijo. Tudi

spoštovanje svojega telesa v njegovi ženskosti ali moškosti je nujno za spoznavanje samega sebe v razmerju do drugega. Tako je mogoče z radostjo sprejeti poseben dar drugega ali druge, ki sta delo Boga Stvarnika, in se vzajemno bogatiti. Zato je nezdrava tista naravnost, ki teži k »odpravi spolnih razločkov, ker se z njimi ne zna več soočati«. [121]

IV. NAČELO SKUPNEGA DOBREGA

156. Humana ekologija je neločljivo povezana s pojmom skupnega dobrega, skupne blaginje, z načelom, ki ima v družbeni etiki središčno in povezovalno vlogo. Je »skupek tistih življenjskih pogojev družbenega življenja, ki skupinam in posameznikom omogoča, da dosežejo najpolnejšo in najhitrejšo izpolnitev.« [122]

157. Skupno dobro temelji na spoštovanju človeka kot osebe, s temeljnimi in neodtujljivimi pravicami, naravnanimi na njegov celostni razvoj. Zahteva tudi ustrezno blaginjo in družbeno varnost ter razvoj različnih vmesnih skupin in upoštevanje načela subsidiarnosti. Med temi izstopa zlasti družina kot temeljna celica družbe. Končno skupno dobro zahteva družbeni mir, se pravi stalnost in varnost določenega reda, ki ga ni mogoče uresničevati brez posebne pozornosti do delilne pravičnosti, katere kršitev vedno poraja nasilje. Celotna družba – in v njej še posebej država – mora braniti in pospeševati skupno blaginjo.

158. V sedanjem stanju svetovne družbe, v kateri smo priče tako velikim krivicam in je vedno več izločenih, oropanih temeljnih človekovih pravic, se načelo skupne blaginje kot logične in neizogibne posledice pri priči spreminja v klic k solidarnosti in v prednostno odločitev za najrevnejše. Ta namen zahteva, da imamo v mislih posledice za skupno usodo zemeljskih dobrin, vendar terja, kakor sem skušal pokazati v apostolski spodbudi *Evangeljsko veselje*, [123] da pred vsem drugim premišljujemo o neizmernem dostojanstvu reveža v luči najglobljega verskega prepričanja. Dovolj je opazovati stvarnost, da razumemo, kako je ta odločitev temeljna etična zahteva za učinkovito uresničevanje skupne blaginje.

V. MEDGENERACIJSKA PRAVIČNOST

159. Pojem skupnega dobrega zadeva tudi prihodnje rodove. Mednarodna gospodarska kriza nas je surovo soočila s škodljivimi posledicami, ki jih prinaša zanemarjanje skupne usode, od katere ne morejo biti izključeni oni, ki pridejo za nami. Poslej ne govorimo več o vzdržnem razvoju brez medgeneracijske solidarnosti. Ko mislimo na razmere, v katerih zapuščamo planet prihodnjim rodovom, se oklepamo druge logike, tiste o zastonjskem daru. O daru, ki ga sprejemamo in posredujemo. Če nam je zemlja podarjena, ne smemo več imeti v mislih le utilitarističnih meril učinkovitosti in proizvodnje v osebno korist. Tudi ne govorimo več o izbiri, temveč o temeljnem vprašanju pravičnosti, saj zemlja, ki smo jo prejeli, pripada tudi njim, ki bodo prišli. Portugalski škofje takole spodbujajo k tej dolžni pravičnosti: »Okolje je umeščeno v logiko prejemanja. Je posojilo, ki ga vsak rod prejme, da bi ga posredoval prihodnjim rodovom.« [124] Celostna ekologija

obvladuje to široko vizijo.

160. Kakšen svet želimo zapustiti zanamcem, otrokom, ki odraščajo? To vprašanje ne zadeva le okolja v ožjem pomenu, saj si vprašanja ne moremo zastaviti napol. Ko se sprašujemo o svetu, ki ga želimo zapustiti drugim, imamo v mislih predvsem njegovo temeljno naravnost, njegov smisel, njegove vrednote. Če v njih ne utripa to temeljno vprašanje, ne verjamem, da lahko naše ekološke skrbi dosežejo znaten učinek. Če pa si ga zastavimo pogumno, nas neizprosno vodi k še drugim zelo neposrednim vprašanjem: Čemu smo na svetu? Čemu smo prišli na svet? Čemu delamo in se trudimo? Čemu nas zemlja potrebuje? Zato ni dovolj govoriti, da si moramo prizadevati za prihodnje rodove. Zavedati se moramo, da je v igri dostojanstvo nas samih. Mi prvi si moramo prizadevati, da človeštvu, ki prihaja, zapustimo bivanjsko primeren planet. To je drama nas samih, saj je povezana z našim življenjem na tem svetu.

161. Na katastrofalne napovedi zdaj ne moremo več gledati s prezirom in posmehom. Lahko bi zapustili prihodnjim rodovom preveč razvalin, puščav in umazanije. Ritem porabe, zapravljanja in uničevanja okolja je do te mere presegel možnosti planeta, da lahko slog sedanjega življenja, če se ne umiri in ne postane bolj vzdržen, konča – kakor se občasno že dogaja v raznih predelih – le v katastrofi. Zmanjšanje posledic sedanjega neravnotežja je odvisno od tega, kar počnemo sedaj, zlasti še, če pomislimo na odgovornost, ki nam jo bodo pripisali tisti, ki bodo morali prenašati najhujše posledice.

162. Težava z jasnim dojetjem tega izziva je povezana z etičnim in kulturnim poslabšanjem, ki spremlja ekološko. Postmoderni ljudje so v neprestani nevarnosti, da postanejo nepopoljšljivi individualisti in številne sedanje družbene težave je treba povezati s samoljubnim iskanjem takojšnjega zadovoljstva, s krizami družinskih in družbenih vezi, s težavami priznavanja drugega. Velikokrat smo priče pretirani in kratkovidni potrošnji staršev. To škoduje otrokom, ki imajo vedno več težav z nakupom lastne hiše (stanovanja) in osnovanjem družine. Poleg tega je nesposobnost, da bi resno mislili na prihodnje rodove, povezana z našo nesposobnostjo, da bi presegli obzorje lastnih skrbi in pomislili na tiste, ki so izključeni od razvoja. Ne izgublajmo se v predstavah o prihodnjih revežih, dovolj je, da se omejimo na današnje, ki jim ostane malo let življenja na tej zemlji pa ne morejo še naprej čakati. Zato »je treba poleg obvezne medgeneracijske solidarnosti nujno obnoviti moralno potrebo po znotraj generacijski vzajemnosti«.

[125]

Peto poglavje

NEKAJ SMERNIC IN OBLIK DELOVANJA

163. Sedanje stanje človeštva sem skušal analizirati tako glede na nasprotja, ki jih opažamo na

planetu, na katerem živimo, kakor glede na najgloblje človeške vzroke za razvrednotenje okolja. Čeprav naj bi nam to opazovanje stvarnosti že samo po sebi nakazovalo nujno spremembo obnašanja in nas spodbudilo k nekaterim dejavnostim, poskusimo zdaj orisati glavne smeri dialoga, ki naj bi nam pomagale, da bi se izvili iz spirale samouničenja, v katero se pogrezamo.

I. DIALOG O OKOLJU V MEDNARODNI POLITIKI

164. Od polovice prejšnjega stoletja dalje se je – kljub številnim težavam – začela uveljavljati težnja, da bi planet pojmovali kot domovino, človeštvo pa kot ljudstvo, ki prebiva v skupnem domu. Soodvisni svet ne pomeni samo, da moramo razumeti, kako škodljive posledice življenjskih slogov, proizvodnje in porabe zadevajo vse, temveč tudi, da moramo iskati predloge, ki bi v prvi vrsti izražali globalno gledanje in ne le branili koristi nekaterih držav. Medsebojna odvisnost nas obvezuje, da mislimo na *en sam svet*, na *skupni načrt*. Vendar sam um, uporabljen za velikanski tehnološki razvoj, ne more najti učinkovitih obrazcev za mednarodno vodenje, ki bi rešili velike okoljske in družbene težave. Da bi se soočili s temeljnimi vprašanji, ki jih ni mogoče rešiti z delovanjem posameznih držav, je nujno potrebno svetovno soglasje, ki bi prineslo na primer načrtovanje še sprejemljivega in raznovrstnega kmetijstva, razvoj obnovljivih in manj onesnažujočih oblik energije, spodbujanje večje energetske učinkovitosti, pospeševanje primernejšega upravljanja z gozdnimi in morskimi zalogami, zagotavljanje dostopa do pitne vode vsem.

165. Vemo, da bo treba tehnologijo, temelječo na fosilnih gorivih, ki zelo onesnažujejo okolje – zlasti premog, pa tudi nafto in v manjši meri plin –, postopoma in brez oklevanja nadomestiti. V pričakovanju velikega razvoja obnovljivih vrst energije, ki bi se že moral začeti, se je upravičeno odločati za manjše zlo ali zateči k prehodnim rešitvam. Vendar v mednarodni skupnosti še ni soglasja o odgovornosti tistih, ki bi morali plačati večji del stroškov v energetske prehodnem obdobju. V zadnjih desetletjih so okoljska vprašanja sprožila široko politično razpravo, ki je zbudila precejšnjo zavzetost in velikodušno požrtvovalnost civilne družbe. Politika in industrija se odzivata počasi in še zdaleč nista kos svetovnim izzivom. V tem smislu lahko rečemo, da bi se človeštva z začetka 21. stoletja – v primerjavi z onim iz poindustrijskega obdobja, ki je bilo eno izmed najmanj odgovornih v zgodovini –, želeli spominjati kot tistega, ki je velikodušno sprejelo nase težo lastne odgovornosti.

166. Zahvaljujoč mnogim organizacijam civilne družbe, se ekološko gibanje po vsem svetu pojavlja že dalj časa. Na tem mestu ni mogoče vseh omeniti niti popisati zgodovine njihovih prispevkov. A po zaslugi njihovega prizadevanja so okoljska vprašanja močnejše navzoča v javni agendi in so trajno vabilo za dolgoročno načrtovanje. Kljub temu zadnja svetovna srečanja o okolju niso potešila pričakovanj, saj na njih zaradi pomanjkanja politične volje niso dosegli resnično pomembnih in učinkovitih okoljskih dogovorov.

167. Naj omenim Svetovni vrh o Zemlji iz leta 1992 v Riu de Janeiru, kjer so razglasili, da »so

ljudje v središču prizadevanja za vzdržen razvoj«. [126] Potem ko so udeleženci povzeli nekaj poudarkov iz Stockholmske deklaracije (1972), so med drugim potrdili mednarodno sodelovanje v skrbi za ves zemeljski ekosistem, obveznost onesnaževalca, da prevzame gospodarsko breme onesnaževanja in obvezno okoljsko vrednotenje vplivov vsake dejavnosti ali projekta. Predlagali so, kako uravnotežiti koncentracijo toplogrednih plinov v ozračju in zmanjšati nevarnost globalnega segrevanja. Pripravili so tudi agendo s programom delovanja in konvencijo o biotski raznovrstnosti ter razglasili načela o varovanju gozdov. Čeprav je bilo srečanje za tisti čas resnično inovativno in preroško, je bilo malo sprejetih sporazumov uresničenih, saj jih niso pospremili nadzorni mehanizmi, občasna preverjanja in kazni zaradi neupoštevanja. Sprejeta načela še vedno zahtevajo učinkovito in sprotno uresničevanje.

168. Med dobrimi izkušnjami bi lahko na primer omenili Baselsko konvencijo o nadzoru prevoza nevarnih odpadkov z notifikacijskim sistemom, standardi in nadzorom; prav tako Washingtonsko konvencijo o zaščiti vrst (CITES). Ta je obvezna v mednarodni trgovini z ogroženimi prosto živečimi živalskimi in rastlinskimi vrstami, in za učinkovito izvajanje predvideva terenske in nadzorne organe. Po zaslugi Dunajske konvencije o varovanju ozonskega plašča in njenem uresničevanju po Montrealskem protokolu in njegovih amandmajih je, kakor se zdi, vprašanje krčenja te plasti na poti reševanja.

169. Kar zadeva skrb za biotsko raznovrstnost in širjenje puščav, je napredek veliko manj izrazit, pri podnebnih spremembah pa, žal, zelo pičel. Zmanjševanje toplogrednih plinov zahteva poštenost, pogum in odgovornost zlasti najmočnejših držav in tistih, ki najbolj onesnažujejo. Konferenca Združenih narodov o trajnostnem razvoju, imenovana Rio+20 (Rio de Janeiro 2012) je objavila obsežno, vendar neučinkovito Sklepno izjavo. Mednarodna pogajanja ne morejo ustrezno napredovati zaradi stališč držav, ki lastne nacionalne koristi ščitijo bolj kakor splošno skupno dobro. Tisti, ki bodo zaradi neuspešnega omejevanja nosili posledice, se bodo spominjali tega pomanjkanja zavesti in odgovornosti. Med pisanjem te okrožnice so bile razprave o tem zelo intenzivne. Verujoči prosimo Boga za ugoden potek sedanjih pogovorov, da prihodnji rodovi ne bi trpeli posledic nespametnega odlašanja.

170. Nekateri postopki za zmanjšanje izpustov onesnažujočih plinov stremijo k internacionalizaciji okoljskih stroškov, kar je povezano z nevarnostjo, da bodo imele dežele s skromnimi viri pri omejevanju izpustov hude obveznosti, primerljive z najbolj industrializiranimi deželami. Uvedba teh ukrepov kaznuje najmanj razvite dežele. Tako pod pretvezo skrbi za okolje povzročamo nove krivice. Tudi v tem primeru nesreča ne pride nikoli sama, kajti posledice podnebnih sprememb bomo čutili še dolgo. Čeprav bi danes sprejeli še tako stroge ukrepe, bodo nekatere dežele s pičlimi viri potrebovale pomoč, da se bodo prilagodile učinkom, ki so že tu in škodijo njihovemu gospodarstvu. Ostaja dejstvo, da je odgovornost skupna, vendar od primera do primera različna, preprosto zato – kakor so zapisali bolivijski škofje –, »ker so države, ki so na račun velikanskih količin izpustov toplogrednih plinov svoje visoko razvite industrializacije kovalle dobiček, tudi bolj odgovorne za reševanje težav, ki so jih povzročile«. [127]

171. Strategija trgovanja z izpusti toplogrednih plinov lahko spodbudi novo obliko nepoštenega kovanja dobička in ne prispeva k zmanjšanju globalnega onesnaževanja. Ta sistem se zdi hitra in posrečena rešitev, z videzom jasnih obveznosti do okolja, a prav nič ne prispeva h koreniti spremembi okoliščin, ki jim ni kos. Še slabše, v nekaterih državah in področjih lahko spodbudi čezmerno porabo.

172. V revnih državah morata imeti prednost izkoreninjanje revščine in družbeni razvoj prebivalcev; hkrati morajo preveriti nesramno stopnjo porabe pri prebivalcih na nekaterih privilegiranih območjih in se uspešneje upreti korupciji. Seveda morajo razvijati tudi manj onesnažujoče oblike proizvodnje energije, a pri tem potrebujejo pomoč držav, ki so se zelo razvijale na račun sedanje onesnaženosti planeta. Neposredno izkoriščanje obilne sončne energije zahteva, da se določijo mehanizmi in subvencije, ki bi državam v razvoju omogočili dostop do prenosa tehnologije, tehnične pomoči in finančnih virov, vendar glede na dejansko stanje, saj »naprave niso vedno skladne z okoljem, za katero so bile načrtovane«. [128] Cene bi bile nizke, če bi jih primerjali s težo odgovornosti za podnebne spremembe. Vsekakor gre predvsem za etično odločitev, utemeljeno na solidarnosti med vsemi ljudi.

173. Nujno potrebujemo mednarodne sporazume, ki bi jih bilo mogoče kljub skromnim zmogljivostim krajevnih organov učinkovito uresničevati. Odnosi med državami morajo varovati suverenost vsake izmed njih, poleg tega pa tudi vzajemno določati pota premišljenega izvajanja sporazumov, da bi se izognili krajevnim katastrofam, ki bi privedle do vsesplošne škode. Potrebni so splošni regulatorni okviri, ki bi bili obvezni in bi preprečevali nesprejemljivo ravnanje, ko na primer razvite države izvažajo odpadke in zelo onesnažujočo industrijo v druge države.

174. Omenimo še sistem *upravljanja* oceanov. Čeprav je bilo sprejetih več različnih mednarodnih in območnih sporazumov, se zaradi njihove razdrobljenosti in pomanjkanja strogih ureditvenih mehanizmov, pa tudi nadzora in kaznovanja, praktično vsi končajo v spodkopavanju dosedanjih naporov. Poseben izziv predstavlja kopičenje morskih odpadkov in varovanja odprtih morij zunaj državnih meja. Skratka, potrebujemo sporazum o ureditvi *upravljanja* oceanov za ves spekter tako imenovanega splošnega skupnega dobrega.

175. Ista logika, ki otežuje sprejemanje drastičnih ukrepov za postopno zmanjšanje globalnega segrevanja, ne dovoli izpeljave načrta za izkoreninjenje revščine. Potrebujemo odgovornejši celostni odziv, ki vključuje hkrati zmanjšanje onesnaževanja in razvoj držav ter revnih območij. 21. stoletje, ki se oklepa *upravljanja*, značilnega za pretekla obdobja, sodeluje tudi pri izgubljanju moči nacionalnih držav predvsem zato, ker gospodarsko-denarna razsežnost s transnacionalnimi značilnostmi teži k prevladi nad politiko. V tem okviru postaja nujen razvoj močnejših in učinkoviteje organiziranih mednarodnih ustanov, ki bi lahko nepristransko odločale na podlagi sporazumov med nacionalnimi vladami in imele pravico do izrekanja kazni. Kakor je, v skladu z že razvitim družbenim naukom Cerkve, potrdil Benedikt XVI.: »Za vodenje svetovnega gospodarstva, za ozdravitev gospodarstva, ki ga je prizadela kriza, za preprečevanje njenega poslabšanja in

morebitne večje neuravnovešenosti, za uresničevanje popolne razorožitve, varne prehrane in miru, za zagotavljanje zaščite okolja in za urejanje migracijskih tokov je nujno potrebna *svetovna politična oblast*, o kateri je govoril že moj predhodnik, Janez XXIII.« [129] V tej luči dobiva diplomacija čisto nov pomen pri spodbujanju mednarodne strategije za preprečevanje najtežjih zapletov, ki lahko prizadenejo vse.

II. DIALOG ZA NOVO DRŽAVNO IN KRAJEVNO POLITIKO

176. Zmagovalke in premaganke niso le med državami, ampak tudi znotraj revnih držav, v katerih je treba prepoznati različne vrste odgovornosti. Zato si vprašanj, ki zadevajo okolje in gospodarski razvoj, ni več mogoče zastavljati le na temelju razločkov med njimi, temveč terjajo, naj bomo pozorni na državno in lokalno politiko.

177. Spričo možnosti neodgovornega izkoriščanja človeških sposobnosti ima vsaka država neodložljivo nalogo, da na lastnem ozemlju načrtuje, usklajuje, nadzoruje in kaznuje. Kako družba ureja in nadzoruje lastni razvoj ob stalnih tehničnih inovacijah? Eden izmed dejavnikov, ki deluje kot učinkovit posrednik, je pravo. To določa načela soglasnega ravnanja v luči skupnega dobrega. Meje, ki jih mora uveljaviti zdrava, zrela in samostojna družba, so povezane s predvidevanjem in previdnostjo, primernimi smernicami, z nadzorom izvajanja predpisov, bojem zoper korupcijo, dejavnim nadzorom neželenih učinkov proizvodnih procesov in s smotrnim poseganjem ob nedoločnih ali možnih tveganjih. Krepi se sodna praksa, ki se osredinja na zmanjševanje onesnaževanja na področju podjetniške dejavnosti. Vendar politični in institucionalni okviri niso le za preprečevanje slabih rešitev, temveč tudi za to, da bi spodbujali ustvarjalnost v iskanju novih rešitev in omogočali osebne in skupne pobude.

178. Drama političnega načrtovanja, naravnane na takojšnje uspehe, ki ga podpira tudi porabniška družba, nujno vodi v kratkoročno rast. V skladu z volilnimi obljubami vlade ne tvegajo, da bi ljudi vznemirjale z ukrepi, ki bi škodili standardu ali ogrožali tuje naložbe. Kratkovidno utrjevanje oblasti ovira politiko pri umeščanju daljnosežnejšega okoljskega načrta na dnevni red. Tako pozabljamo, da je »čas pomembnejši kakor prostor«; [130] da smo torej le tedaj vedno bolj rodovitni, ko si prizadevamo za spodbujanje procesov, ne pa za obvladovanje vzvodov moči. Politična modrost se pokaže, ko v težkih trenutkih ukrepa v skladu s pomembnimi načeli in pri tem misli na dolgoročno skupno dobro. Politična oblast to dolžnost le s težavo sprejema v program državnega načrta.

179. Na nekaterih območjih nastajajo zadruge za pridobivanje obnovljive energije, ki zadoščajo za krajevno samooskrbo in celo ustvarjajo presežek za prodajo. Ta preprosti primer kaže, da se v nasprotju z obstoječim svetovnim redom, ki ni sposoben prevzeti odgovornosti, krajevna oblast lahko od njega razlikuje. Kajti tam lahko vzniknejo večja odgovornost, močan čut za skupnost, posebna sposobnost presoje in velikodušna ustvarjalnost, srčna ljubezen do lastne dežele, do tega, kar zapuščamo otrokom in vnukom. Te vrednote so globoko zakoreninjene v staroselskih

ljudstvih. Ker se pravo zaradi korupcije včasih izkaže za nezadostno, je treba zahtevati politično odločitev s pritiskom ljudstva. Družba mora po nevladnih organizacijah in vmesnih združenjih prisiliti oblast, da razvije stroge predpise, postopke in nadzor. Če državljani ne nadzorujejo državne, območne in občinske politične moči, tudi nadzor okoljske škode ni mogoč. Po drugi strani bi lahko bila učinkovitejša tudi lokalna zakonodaja, če bi obstajali dogovori med sosednjimi kraji in občinami za podporo enake okoljske politike.

180. Ni mogoče misliti na enotna navodila, saj ima vsaka država in pokrajina posebne probleme in omejitve. Res je tudi, da lahko politični realizem zahteva prehodne ukrepe in sredstva, ki jih nujno spremljajo načrti in z njimi povezano postopno sprejemanje obveznosti. Vendar je na nacionalni in lokalni ravni treba še vedno marsikaj postoriti na primer na področju varčevanja z energijo. To zajema spodbujanje energetske učinkovitejše industrijske proizvodnje in manjšo porabo osnovnih surovin, tako da se s trga vzamejo proizvodi, ki so energetske bolj potratni in bolj onesnažujejo. Lahko omenimo tudi boljše načrtovanje prevozov ali tehniko gradnje in obnove zgradb, da bi bile energetske varčnejše in bi manj onesnaževale. Poleg tega se lahko lokalna politika osredotoči na zmernejšo porabo, na gospodarnejše ravnanje z odpadki in njihovo predelavo, na zavarovanje ogroženih vrst, na načrtovanje raznolikega kmetovanja ter na kolobarjenje. Na revnih območjih je mogoče pospeševati izboljšave v poljedelstvu z investicijami v podeželsko infrastrukturo, organizacijo domačega trga, namakalne sisteme in razvoj vzdržne kmetijske tehnike. Olajšati je treba razne oblike kooperacije in sodelovanja organizacij, ki bodo ščitile male pridelovalce in varovale ekosisteme pred divjim izkoriščanjem. Marsikaj je še mogoče storiti!

181. Nujno je nepretrgano reševanje vprašanj, ker pač ni mogoče z vsako menjavo oblasti spreminjati politike, ki se ukvarja s podnebnimi spremembami in varstvom okolja. Uspehi zahtevajo veliko časa in so neposredno povezani z učinki, ki jih ni mogoče doseči v času ene same vlade. Zato se brez pritiska prebivalstva in institucij vedno soočamo z odporom, toliko bolj, ko gre za reševanje skrajnih primerov. Da bi politik sprejel to odgovornost in z njo povezane stroške, se mora odpovedati logiki neposredne učinkovitosti in takojšnjega uspeha po vzoru sodobnega gospodarstva in politike; a če tvega, bo zopet dosegel čast, ki mu jo je kot človeku dal Bog, in po tej poti zgodovini zapustil spričevalo velikodušne odgovornosti. Prednost je treba dati zdravi politiki, ki je sposobna prenoviti ustanove, jih usklajevati in bogatiti z dobro prakso, ki bo omogočila preseganje pritiskov in pokvarjene lenobnosti. Seveda je treba dodati, da lahko tudi najboljši ukrepi propadejo, če manjka ciljev, vrednot, humanega in pomensko bogatega dožemanja, ki daje vsaki družbi plemenito in velikodušno usmeritev.

III. DIALOG IN PREGLEDNI POSTOPKI ODLOČANJA

182. Presojjo vplivov na okolje posameznih podjetniških pobud in projektov je treba pripraviti pregledno in v odprtem javnem dialogu z vsemi deležniki, medtem ko korupcija, ki prikriva resnično stopnjo okoljske sprejemljivosti nekega načrta, v zameno za naklonjenost pogosto predlaga dvoumne odgovore, ki se izogibajo dolžnemu obveščanju in poglobljeni razpravi.

183. Ni prav, da se presoje vplivov na okolje izvedejo šele po pripravi poslovnih načrtov ali za potrebe katerekoli politike, planiranja ali programa. Vse od začetka se morajo odvijati interdisciplinarno, pregledno in neodvisno od vsakršnega gospodarskega ali političnega pritiska. Povezane pa morajo biti z analizo delovnih razmer in možnimi vplivi na telesno in duševno zdravje ljudi, na krajevno gospodarstvo, na javno varnost. Tako je mogoče bolj stvarno predvidevati gospodarske učinke, upoštevati možne scenarije, po potrebi pa tudi načrtovati večjo naložbo za odpravo neželenih posledic. Vedno je treba doseči soglasje med družbenimi deležniki, ki lahko prispevajo različne osvetlitve, rešitve in izbire. V razpravi pa morajo imeli prednost krajevni prebivalci, ki se sprašujejo, kaj želijo zase in za svoje otroke. Tako tudi ohranjajo v zavesti cilje, ki presegajo neposredne gospodarske koristi. Treba je opustiti misel na »posege« v okolje in dati prostor preišljenim, predebatiranim pogledom vseh zainteresiranih strani. Soudeležba zahteva, da so vsi enako obveščeni o različnih vidikih, tveganjih in možnostih ter da začetne odločitve ne omejijo na projekt, temveč da vanj vključijo tudi stalni nadzor ali trajno sledenje. V znanstvenih in političnih razpravah sta potrebni iskrenost in resnica, ne pa omejevanje na to, kaj bi bilo zakonito in kaj ne.

184. Ko se pokažejo določena okoljska tveganja, ki zadevajo sedanjo ali prihodnjo blaginjo, nastopijo razmere, ki zahtevajo, da »odločitve temeljijo na soočenju med domnevnimi tveganji in prednostmi za vsako možno alternativno izbiro«. [131] To velja predvsem v primerih, ko bi projekt privedel do večjega izkoriščanja naravnih virov, do porasta izpustov ali odpadkov, do kopičenja odpadkov ali znatnega spreminjanja pokrajine in habitata zavarovanih vrst, s tem pa tudi javnega prostora. Nekateri ne dovolj skrbno pretehtani projekti lahko močno zmanjšajo kakovost življenja prizadetega kraja zaradi med seboj zelo različnih posledic, kot so na primer nepredvideno zvočno onesnaževanje, obsežno zastiranje pogleda, izguba kulturnih vrednot, tvegana uporaba jedrske energije. Porabniška kultura, ki zasleduje kratkoročne ali zasebne koristi, je lahko naklonjena prehitremu ukrepanju, pa tudi prikriivanju informacij.

185. Med vsako razpravo o kakšni podjetniški pobudi bi si morali zastaviti vrsto vprašanj, da bi lahko ugotovili, ali bo prispevala k celovitemu razvoju: Čemu? Zakaj? Kje? Kdaj? Kako? Za koga? S kakšnim tveganjem? Za kakšno ceno? Kdo bo plačal in kako? Pri tem spraševanju imajo nekatera vprašanja prednost. Vemo, na primer, da je vode malo in je nujno potrebna dobrina, poleg tega spada med temeljne pravice, ki so najtesneje povezane z izpolnjevanjem vseh drugih človekovih pravic. To načelo je zanesljivo in presega pomen vseh drugih območnih okoljskih analiz.

186. V Deklaraciji iz Ria de Janeira, sprejeti leta 1992, je rečeno, da »v krajih, kjer obstaja grožnja resne nepopravljive škode, pomanjkanje dokončne znanstvene gotovosti ne sme biti razlog za odlašanje z varovalnimi ukrepi«, [132] ki bi preprečevali propadanje okolja. To načelo preventivnega ukrepanja omogoča zaščito najslabotnejših, ki imajo na voljo malo sredstev za obrambo in dokazovanje svojega prav. Ko objektivne informacije pokažejo na možnost hude in nepopravljive škode, bi bilo treba takoj prekiniti ali spremeniti izvajanje kateregakoli projekta, tudi

če ne bi bilo nedvomnih dokazov. Tako se obrne dokazno breme, ker je v teh primerih treba priskrbeti objektivni in odločilen dokaz, da predlagana dejavnost ne bo povzročila hude škode okolju ali tistim, ki v njem prebivajo.

187. To ne pomeni, da se je treba upreti katerikoli tehnološki inovaciji, ki bi prispevala k izboljšanju kakovosti življenja neke populacije. Vsekakor pa mora obveljati načelo, da dobiček ne sme biti edino upoštevanja vredno merilo. In drugo: takoj, ko se ob novih dejstvih pojavijo okoliščine za novo presojo, je treba v sodelovanju z vsemi prizadetimi stranmi pripraviti novo oceno. Posledica pogovora bo morda odločitev, da se projekt ustavi, lahko pa tudi, da ga je treba spremeniti ali pripraviti drugačne predloge.

188. Pri nekaterih razpravah o vprašanjih, ki zadevajo okolje, je težko doseči soglasje. Še enkrat poudarjam, da se Cerkev ne poteguje za opredeljevanje o znanstvenih vprašanjih, niti za to, da bi nadomestila politiko, temveč vabim k poštenim in jasnim razpravi, kajti posamezni interesi ali ideologije škodijo skupni blaginji.

IV. POLITIKA IN GOSPODARSTVO NA POTI DO POLNE ČLOVEČNOSTI

189. Politika se ne sme podrežati gospodarstvu, to pa ne načelom in vzorcem gole učinkovitosti in tehnokracije. V prizadevanju za skupno dobro je danes neizogibno, da se politika in gospodarstvo v dogovoru postavita v službo življenja, zlasti človeškega življenja. Reševanje bank za vsako ceno, medtem ko stroške brez trdnega zagotovila o reviziji in reformi celotnega sistema nosi prebivalstvo, potrjuje popolno prevlado financ. Tako početje nima nobene prihodnosti, saj po dolgi, dragi in potratni sanaciji poraja nove krize. Finančna kriza med letoma 2007 in 2008 je bila priložnost za razvoj novega gospodarstva, ki bi bolj spoštovalo etična načela ter novo pravno ureditev špekulativne finančne dejavnosti in navideznega bogastva. Vendar ni bilo odziva, ki bi vodil k presoji zastarelih meril, zato ta še naprej vladajo svetu. Proizvodnja ni vedno razumna; pogosto je vezana na spremenljivke, ki pripisujejo proizvodom neko vrednost, ta pa se ne ujema z njihovo pravo ceno. To marsikdaj vpliva na preveliko proizvodnjo nekaterih vrst blaga z nepotrebnim vplivom na okolje, kar hkrati škoduje številnim vejam regionalnega gospodarstva. [\[133\]](#) Napihnjene finančni balon navadno vpliva tudi na napihnjene proizvodni balon. Skratka, težava je v tem, da na področju realnega gospodarstva ne ukrepamo odločno, čeprav to omogoča pestro in kakovostno proizvodnjo, uravnoteženo delovanje podjetij, razvoj malih in srednjih podjetij, zaposlovanje in še druge širše koristi.

190. S tem v zvezi se je treba vedno zavedati, da »varstva okolja ni mogoče zagotoviti s finančnim izračunom odhodkov in prihodkov. Okolje je ena tistih dobrin, ki jih tržni mehanizmi ne morejo ustrezno varovati in izboljševati.« [\[134\]](#) Ponavljam: treba se je odpovedati magičnemu pojmovanju trga, ki trdi, da je mogoče probleme reševati samo s povečevanjem dobička podjetij ali posameznikov. Ali je realno pričakovati, da bi se nekdo, ki je obseden s povečevanjem dobička, ukvarjal z mislijo na okoljsko škodo, ki jo bo zapustil prihodnjim rodovom? V okviru izključne želje

po dobičku ni prostora za razmišljanje o naravnih ritmih, o časih propadanja in obnavljanja in o zapletenosti ekosistemov, ki jih lahko človeško poseganje hudo spremeni. Še to: ko se govori o biotski raznovrstnosti, se navadno misli na zaloge gospodarskih virov, ki bi jih bilo mogoče izkoristiti, ni pa jasnega razmisleka o pravi vrednosti stvari, o njihovem pomenu za ljudi in kulture, o koristih in potrebah revežev.

191. Ko se pojavijo takšna vprašanja, se nekateri odzovejo z obtoževanjem drugih, češ da bi radi nespametno zavrli napredek in človeški razvoj. Toda prepričati se moramo, da upočasnjevanje določenega proizvodnega ritma in porabe lahko omogoči drugačen napredek in razvoj.

Prizadevanja za vzdržno rabo naravnih virov niso nekoristen izdatek, pač pa naložba, ki bi lahko srednjeročno prinesla druge gospodarske ugodnosti. Če nismo ozkosrčni, lahko odkrijemo, da je lahko bolj raznolika proizvodnja z manj vplivi na okolje zelo donosna. Gre za to, da bi utrli pot različnim možnostim, ki ne hromijo človekove ustvarjalnosti in njegovih sanj po napredku, temveč takšno energijo na novo preusmerijo.

192. Ustvarjalnejši in bolje usmerjen razvoj proizvodnje lahko, na primer, zmanjša razloček med pretirano porabniško tehnološko naložbo in ono, skromno, za reševanje perečih težav človeštva; lahko poraja pametno in donosno novo rabo, primerno predelavo in reciklažo; lahko izboljša energetske učinkovitost v mestih in še kaj. Pestra proizvodnja ponuja zelo širok spekter človeški ustvarjalnosti in poustvarjalnosti, okolje pa varuje in ustvarja boljše možnosti za delo. Ta ustvarjalnost naj bi pomagala, da bi spet vzcvetela človeška plemenitost, saj je za doseg kakovostnejšega življenja veliko bolj častno in odgovorno uporabljati pamet za vzdržnejši in bolj uravnotežen razvoj. In obratno: človeka nevredno in bolj plitvo je vztrajati pri izkoriščanju narave zgolj zaradi novih možnosti porabe in hitrega dobička.

193. Če bo vzdržen razvoj v nekaterih primerih prinesel nove vzorce rasti, je treba pri drugih razvojnih procesih spričo pohlepne in neodgovorne rasti, ki se je uveljavila v desetletjih, vendarle nekoliko upočasniti korak. Preden bo prepozno, bo treba sprejeti nekatere razumne omejitve in se odločiti tudi za kakšen korak nazaj. Vemo, da se nekateri obnašajo nevzdržno, saj vedno več trošijo in uničujejo okolje, drugi pa ne morejo živeti v skladu z lastnim človeškim dostojanstvom. Prišel je čas, da se v nekaterih predelih sveta odločimo za nekoliko zmanjšano rast in tako zagotovimo vire, ki jih v drugih predelih potrebujejo za zdravo rast. Benedikt XVI. je dejal: »Tehnološko naprednejše družbe morajo biti pripravljene na spremembo obnašanja, ki je značilno za trezno ravnanje, tako, da zmanjšajo lastne energetske potrebe in izboljšajo izkoristke.« [\[135\]](#)

194. Da bi vzniknile nove oblike napredka, moramo »spremeniti splošni vzorec razvoja«, [\[136\]](#) kar pomeni, da moramo odgovorno razmišljati »o pomenu gospodarstva in o njegovem smotru, da bi popravili njegovo nepravilno delovanje in pačenje«. [\[137\]](#) Zaščite narave ne moremo po neki srednji poti pobotati s finančno rento, ohranjanja okolja pa ne z napredkom. Srednje poti na to temo pomenijo le kratkotrajno odvrčanje katastrofe. Gre preprosto za to, da je treba na novo določiti, kaj je napredek. Tehničnega in gospodarskega razvoja, ki za seboj ne pušča boljšega

sveta in v celoti višje življenjske kakovosti, ni mogoče imeti za napredek. Po drugi strani pa se – zaradi propadanja okolja, skromne vrednosti prehrambenih izdelkov ali izčrpanosti nekaterih virov – v povezavi z gospodarsko rastjo pogosto zmanjšuje resnična osebna kakovost življenja. V tem okviru se razprava o vzdržni rasti razvoja pogosto spreminja v svoje nasprotje in v sredstvo opravičevanja, ki vrednost ekološke razprave oži na logiko financ in tehnokracije, družbeno in okoljsko odgovornost podjetij pa bolj ali manj omejuje na neke vrste marketinga in vzdrževanje videza.

195. Načelo maksimiranja dobička, ki običajno spregleda drugačno gledanje, je v bistvu popačenje pojma gospodarstva. Ne ozira se na dejstvo, da se v takem sistemu proizvodnja in rast povečujeta na račun prihodnjih virov ali ugodnega stanja okolja. Če na primer krčenje gozda povečuje proizvodnjo, v ta obračun nihče ne šteje izgube, ki nastane zaradi opustošenja tal, uničenja biotske raznovrstnosti ali večje onesnaženosti. V takih primerih podjetja dvigujejo svoj dobiček zgolj na podlagi najnižjih možnih proizvodnih stroškov. Etično pa je le tisto ravnanje, pri katerem so »gospodarski in družbeni stroški, ki so potrebni za uporabo skupnih naravnih dobrin, prikazani jasno, in bi jih v celoti tudi pokrivali tisti, ki jih uporabljajo, ne pa druga ljudstva ali prihodnji rodovi«. [138] Instrumentalno razmišljanje, ki za vsakokratne potrebe predlaga zgolj eno – najpogosteje statično – analizo, je značilno za gospodarstvo, kjer se zdi, da trg sam zagotavlja potrebne surovine ali v primerih planskega državnega gospodarstva.

196. Kakšna je vloga politike? Spomnimo na načelo subsidiarnosti, ki ponuja na vseh ravneh svobodo za razvoj obstoječih sposobnosti, hkrati pa od tistega, ki ima več moči, zahteva več odgovornosti za skupno dobro. Res je, da imajo danes nekatere gospodarske panoge več moči kot same države. Vendar ni mogoče upravičiti delovanja gospodarstva brez politike, saj ne bi bila zmožna pridobiti neke druge logike za obvladovanje različnih vidikov sedanje krize. Logika, ki ne dopušča iskrene skrbi za okolje, je enaka oni, v kateri ni prostora za najšibkejše, kajti »v veljavnem 'zasebnopravnem' vzorcu uspeha se ne zdi smiselno vlagati v to, da bi tisti, ki so počasni, šibki ali manj nadarjeni, mogli v življenju kaj doseči«. [139]

197. Potrebujemo politiko, ki misli daljnovidno, se osredinja na nov celosten pristop in v interdisciplinarnem pogovoru pretresa različne vidike krize. Politika je velikokrat sama kriva, da je zaradi korupcije, pomanjkanja dobrega javnega delovanja na slabem glasu. Če država na nekem področju ne izpolni svoje vloge, lahko na njeno mesto kot dobrotnice stopijo nekatere gospodarske skupine in nezakonito, a dejansko prevzamejo oblast; čutijo se upravičene, da kršijo predpise, gredo pa tudi tako daleč, da dajejo povod za razne oblike organiziranega kriminala, za trgovino z ljudmi in mamili ter za nasilje, ki ga je zelo težko izkoreniniti. Če politika ne bo zmožna prekiniti s sprevrženo logiko in bo ujetnica nedoslednih pogovorov, se še dolgo ne bomo spopadli s težkimi vprašanji človeštva. Strategija, ki vodi k resničnim spremembam, zahteva, da moramo znova premisliti vse pojave. Plitvi ekološki razmisleki, ki bi si vzeli za izhodišče sedanjo kulturo, niso zadosti. Zdrava politika bi mora biti sposobna sprejeti ta izziv.

198. Politika in gospodarstvo sta glede revščine in uničevanja okolja nagnjena k medsebojnemu obtoževanju. A kar bi vendarle pričakovali, je, da priznata lastne napake in najdeta oblike sodelovanja, ki je naravnano na skupno dobro. Kadar se eni trudijo samo za gospodarsko korist in so drugi obsedeni z ohranjanjem ali povečevanjem oblasti, se nadaljujejo spori ali kravje kupčije, ob tem pa je varovanje okolja in skrb za najšibkejši obema stranema malo mar. Tudi tu velja načelo, da je »edinost nad sporom«. [140]

V. VERSTVA V DIALOGU Z ZNANOSTJO

199. Nesprejemljivo je trditi, da empirične znanosti popolnoma razložijo življenje, povezanost vseh bitij in celoto stvarnosti. Tako bi namreč krivično presegle lastne strogo določene metodološke meje. Če bi mislili v tem ozkem okviru, bi izginili estetski čut, poezija in celo sposobnost pameti za odkrivanje smisla in namena stvari. [141] Želim spomniti, da so »klasična verska besedila pomembna za vse čase in imajo usmerjajočo moč, ki odpira vedno nova obzorja (...) Ali je razumno in razsvetljeno, da jih odrivajo in berejo na skrivnem samo zato, ker so nastala v obnebjū verskega prepričanja?« [142] V resnici je naivno misliti, da je mogoče etična načela razlagati popolnoma abstraktno in brez povezanosti s celoto; dejstvo pa, da so izražena v verski govorici, jim v javni razpravi ne jemlje vrednosti. Etična načela, ki jih je razum zmožen spoznati, se vedno znova pojavljajo v različnih oblikah in jih povzemajo različne govorice, tudi religiozne.

200. Po drugi strani ne bo nobena tehnična rešitev, ki jo želi prispevati znanost, sposobna rešiti hudih svetovnih težav, če bo človeštvo izgubilo smer, če bodo šle v pozabo velike spodbude, ki omogočajo skupno življenje, požrtvovalnost in dobroto. Vsekakor bo treba javno spodbujati verujoče, naj živijo po svoji veri in naj je s svojimi dejanji ne zanikajo; vztrajno bo treba ponavljati, naj se spet odprejo božji milosti in črpajo iz globin svojega lastnega prepričanja o ljubezni, pravičnosti in miru. Če nas je slabo razumevanje lastnih načel kdaj privedlo v stanje, da smo opravičevali zlorabo narave ali despotsko gospodovalnost ljudi nad stvarstvom ali pa vojne, krivico in nasilje, moramo kot verujoči priznati, da smo bili nezvesti zakladu modrosti, ki bi ga morali čuvati. Velikokrat so kulturne omejitve raznih obdobij vplivale na takšno zavest o lastni nravni in duhovni dediščini. Vrnitev k njihovim izvirom pa je natančno to, kar verstvom omogoča, da bolje odgovarjajo na sodobne potrebe.

201. Večina prebivalcev našega planeta izjavlja, da verujejo. To pa bi moralo spodbuditi verstva, da se začnejo med seboj pogovarjati o skrbi za naravo, o zaščiti revežev, o vzpostavitvi mreže medsebojnega spoštovanja in bratstva. Nujen je tudi dialog med samimi znanostmi, toliko bolj zato, ker se navadno vsaka zapira v okvire svojega izražanja. Specializacija vodi v osamo in v absolutizacijo lastne vednosti. To nas ovira, da se ne moremo ustrezno spoprijeti z okoljskimi težavami. Potreben je tudi odprt in spoštljiv dialog med različnimi ekološkimi gibanji, med katerimi ne manjka ideoloških bojev. Resnost ekološke krize od vseh nas zahteva, da mislimo na skupno dobro in vztrajamo na poti dialoga, ki terja potrpežljivost, odpovedovanje in velikodušnost z neprestano mislijo: »resničnost je nad idejo«. [143]

Šesto poglavje

EKOLOŠKA VZGOJA IN DUHOVNOST

202. Številne stvari morajo spremeniti lasten razvoj, predvsem pa se mora spremeniti človeštvo. Primanjkuje zavesti o skupnem izvoru, o medsebojni pripadnosti in prihodnosti, ki si jo vsi delimo. Ta temeljna zavest bi omogočila razvoj novih prepričanj, novega ravnanja in življenjskega sloga. Tako se pred nami kaže velik kulturni, duhovni in vzgojni izziv, ki bo prinesel s seboj dolgotrajno obnovo.

I. ZA DRUGAČEN ŽIVLJENJSKI SLOG

203. Glede na to, da tržišče stremi k zagonu neustavljivega porabniškega stroja za prodajo svojih izdelkov, smo se ljudje znašli v vrtincu nakupovanja in nepotrebnih stroškov. Potrošniška obsedenost je primer, kako tehnično-gospodarski vzorec vpliva na posameznika. Dogaja se to, na kar je opozoril že Romano Guardini: človek »sprejema navadne predmete in običajne življenjske navade tako, kakor mu jih ponujajo racionalni načrti in normirani stroji; na splošno počne to z občutkom, da je vse razumno in utemeljeno«. [144] Ta vzorec zaziblje vse v prepričanje, da so svobodni, dokler ohranjajo nekaj domnevne svobode za nakupovanje, medtem ko je v resnici svobodna manjšina, ki ima v rokah gospodarsko in finančno moč. V tej zmešnjavi, v tem narobe obrnjenem svetu postmoderno človeštvo ni našlo novega dojetanja samega sebe, ki bi ga lahko usmerjalo. Pomanjkanje istovetnosti ga navdaja s tesnobo. Na voljo je preveč ponudbe za pičle in šibke cilje.

204. Sedanji svetovni položaj »spodbuja občutek nestalnosti in negotovosti, ki ob svojem času pripelje do kolektivnega egoizma«. [145] Ko se ljudje osredinijo le nase in zaprejo v meje svojega spoznanja, se krepi pohlep. Čim bolj je človeško srce prazno, tem več bi rado kupovalo, imelo in uživalo. V takšnih okoliščinah se zdi nemogoče, da bi prizadeti sprejel stvarnost, ki ga omejuje. Na tem obzorju tudi ni več skupnega dobrega. Če prevlada vzorec življenja, ki stremi k obvladovanju družbe, bodo tudi načela v veljavi le tedaj, ko ne bodo nasprotovala njegovim potrebam. Zato nas ne skrbijo le možnosti hudih vremenskih pojavov ali naravnih opustošenj, temveč tudi katastrofe, ki jih prinašajo družbene krize, kajti obsedenost s porabniškim življenjskim slogom, zlasti če si ga morejo privoščiti samo nekateri, lahko izzove le nasilje in medsebojno uničenje.

205. Kljub temu ni vse izgubljeno, kajti ljudje, ki so zmožni iti do skrajnega propada, so se sposobni tudi pobrati, se spet okleniti dobrega in poboljšati. In to brez kakršnihkoli psiholoških in družbenih vzrokov, ki bi vplivali nanje. Zmožni so se pošteno srečati s seboj, se soočiti z lastno zoprnostjo in spet ubrati nova pota do resnične svobode. Ni sistema, ki bi popolnoma uničil odprtost do dobrega, resnice in lepote, ali zmožnost, da se odzovemo na to, s čimer nas Bog v

globini našega srca neprestano opogumlja. Vsakega človeka tega sveta posebej prosim, naj ne pozabi tega svojega dostojanstva, ki mu ga nima nihče pravice vzeti.

206. Sprememba življenjskega sloga bi lahko privedla do zdravega pritiska na tiste, ki imajo politično, ekonomsko in družbeno moč. To pa se bo zgodilo, ko bodo potrošniška združenja dosegla, da se ljudje ne bodo zmenili za določene proizvode. Tako bodo prisilila podjetja, da bodo morala upoštevati vplive na okolje in obliko proizvodnje. To, da družbene navade vplivajo na dobiček podjetij, pa je dejstvo, ki le-ta sili v drugačno proizvodnjo. To nas opozarja na družbeno odgovornost porabnikov. »Nakupovanje je ne le ekonomsko, ampak tudi moralno dejanje.« [146] Zato »vprašanje uničevanja okolja danes obtožuje obnašanje vsakega izmed nas«. [147]

207. Listina o Zemlji nas poziva, naj se poslovimo od obdobja samouničevanja in začnemo na novo. Toda nismo še razvili vsesplošne zavesti, ki bi nam to omogočala. Zato si drznem znova opozoriti na ta dragoceni izziv: »Skupna usoda, ki čaka človeštvo, nam prvič v zgodovini nalaga dolžnost, da skušamo začeti na novo. (...) Naj se naša doba zapiše v zgodovino kot začetnica novega spoštovanja do življenja, odločnega prizadevanja za trajnostno, pospešeno borbo za pravičnost in mir in veselega praznovanja življenja.« [148]

208. Vedno je mogoče razviti novo zmožnost za izhod iz samega sebe in odhod k drugemu. Brez tega ni priznanja drugih ustvarjenih bitij v njihovi lastni vrednosti, ni zanimanja za to, da bi kaj storili za druge, in ne pripravljenosti na omejevanje nas samih, da bi preprečili trpljenje ali uničevanje naše okolice. Temeljna naravnava za preseganje samega sebe, za ozdravitev vase zaverovane zavesti in samozadostnosti je korenika, ki nam omogoča pozornost do drugih in do okolja. Spodbuja moralno reakcijo, da premišljujemo o vplivu, ki ga povzroči nekaj, kar je zunaj slehernega dejanja in sleherne osebne odločitve. Ko smo zmožni preseči individualizem, je mogoče dejansko vzpostaviti drugačen, alternativen slog življenja in mogoča postane tudi bistvena sprememba družbe.

II. VZGOJA K ZAVEZNIŠTVU MED ČLOVEŠTVOM IN OKOLJEM

209. Zavest o resnosti kulturne in ekološke krize mora pripeljati do novih navad. Mnogi se zavedajo, da sedanji napredek in samo kopičenje gmotnih dobrin ali užitkov ne moreta osmisлити in razveseliti človekovega srca, vendar se niso sposobni odreči temu, kar jim ponuja trg. V državah, ki bi morale prispevati k večjim spremembam potrošniške miselnosti in ravnanja, so mladi občutljivi za ekološka vprašanja in velikodušni. Nekateri med njimi vzbujajo občudovanje, ko se borijo za ohranitev okolja, vendar so zrasli v razmerah visoke porabe in blaginje, kar otežuje zorenje drugačnih navad. Zato smo soočeni z vzgojnim izzivom.

210. Okoljska vzgoja je razširila svoje cilje. Medtem ko je bila sprva zelo osredinjena na znanstvene podatke, na ozaveščanje in na preprečevanje okoljskih tveganj, se skuša danes posvetiti kritiki sodobnih »mitov«, utemeljenih na instrumentalnem razmišljanju (individualizmu,

nebrzdanem napredku, konkurenci, porabništvu, pravno neurejenem trgu), pa tudi uveljavljanju različnih ravni ekološkega ravnovesja: notranjega s samimi seboj, solidarnega z bližnjim, naravnega z vsemi živimi bitji in duhovnega z Bogom. Okoljska vzgoja bi nas morala pripraviti do tega, da bi se odločili za korak naproti Skrivnosti, iz katere ekološka etika črpa svoj najgloblji smisel. Poleg tega obstajajo vzgojitelji, ki so sposobni zopet zastaviti vzgojne poti ekološke etike tako, da bo učinkovito pomagala pri rasti v solidarnosti, odgovornosti in sočutju.

211. Vendar se ta vzgoja, poklicana k uveljavljanju »ekološkega državljanstva«, včasih omeji na informiranje in ji ne uspe privzgojiti novih navad. Zakoni in pravila dolgoročno niso dovolj za omejevanje slabega vedênja, četudi obstaja učinkovit nadzor. Če bi hoteli s pomočjo pravnih predpisov doseči znatnejše in trajnejše učinke, bi jih moral večji del družbe sprejeti za svoje in se nanje odzivati z osebno preobrazbo. Le z vzgojo trdnih vrlin je mogoče pričakovati osebno zavezanost za ekološko ravnanje. Ko se nekdo, navkljub gospodarskemu standardu, ki mu omogoča večjo porabo in zapravljanje, po navadi raje nekoliko bolj obleče, kakor da bi prižgal gretje, to kaže, da je osvojil načela, ki razkrivajo njegovo skrb za okolje. Zelo plemenito je, če se obvežemo z drobnimi vsakdanjimi dejanji skrbeti za stvarstvo, in čudovito, če je vzgoja zmožna privedi do tega, da se to spremeni v življenjski slog. Vzgoja za okoljsko odgovornost lahko spodbudi različne vrste vedênja, ki neposredno in pomembno vpliva na skrb za okolje. Naj omenim izogibanje rabi plastičnih vrečk ali papirja, manjšo porabo vode, ločeno odlaganje odpadkov, kuhanje, kolikor bomo pojedli, skrbno ravnanje z drugimi živimi bitji, uporabo javnega prometa ali prevažanje več oseb v vozilu, sajenje dreves, ugašanje nepotrebnih luči in tako dalje. Vse to je sestavni del velikodušne in dostojanstvene ustvarjalnosti, ki kaže na odličnost človeškega bitja. Ponovna uporaba stvari, namesto da se jih po hitrem postopku odkrižamo, ravnanje po notranjih nagibih je lahko dejanje ljubezni, ki izraža naše dostojanstvo.

212. Ne mislimo, da ta dejanja ne spreminjajo sveta. Takšno ravnanje širi dobro v družbi, ki obrodi veliko več sadov, kot jih moremo zaznati, ker v nedrhih te zemlje spodbuja dobro, ki vedno, včasih tudi nevidno, teži k posnemanju. Poleg tega nam takšno ravnanje vrača smisel našega dostojanstva, nas vodi v večje bivanjske globine, nam pomaga izkusiti, da se na tem svetu spleča živeti.

213. Področja, kjer je mogoče vzgajati, so različna: šola, sredstva obveščanja, kateheza in drugo. Dobra šolska vzgoja v otroštvu in v dobi odraščanja je setev, ki lahko prinaša sadove vse življenje. Vendar želim poudariti predvsem središčni pomen družine, saj »je prostor, kjer se življenje, božji dar, sprejema in zoper vsakovrstne napade, katerim je izpostavljeno, varuje; kjer se more, v skladu z zahtevami pristne človeške rasti, razvijati. Zoper tako imenovano kulturo smrti predstavlja družina središče kulture življenja.« [149] Družina neguje prve vzgibe ljubezni in skrbi za življenje, na primer pravilne uporabe stvari, reda in čistoče, spoštovanja krajevnega ekosistema in varstva vseh živih bitij. Družina je prostor celostne vzgoje, kjer se oblikujejo razne ravni, ki so med seboj tesno povezane. V družini se učimo prositi za dovoljenje brez postavljanja pogojev, iskreno in spoštljivo reči »hvala« za prejete stvari, brzdati napadalnost ali lakomnost in se opravičiti, kadar

storimo kaj narobe. Te drobne poteze iskrene vljudnosti nam pomagajo tkati kulturo vzajemnega življenja in spoštovanja do okolice.

214. Stvar politike in raznih združenj je, da se trudijo za ozaveščanje. Ta naloga pritiče tudi Cerkvi. Pri tej vzgoji morajo odigrati pomembno vlogo vse krščanske skupnosti. Prav tako upam, da v naših semeniščih in redovnih hišah vzgajajo k odgovorni resnosti, hvaležnemu občudovanju sveta, k skrbi za neboljane, reveže in okolje. Ker so na kocki tako velike stvari, potrebujemo ustanove, ki imajo moč, da izrekajo sankcije zoper uničevalce okolja. Prav tako smo tudi mi sami dolžni, da se med seboj nadzorujemo in vzgajamo.

215. V tem duhu »ne smemo zanemariti odnosa med primerno estetsko vzgojo in ohranjanjem zdravega okolja«. [150] Zaznavanje lepote in njeno občudovanje nam pomaga preseči utilitaristični pragmatizem. Če se človek ne nauči zaznavati in ceniti lepega, ni nič nenavadnega, da se mu stvari spreminjajo v predmete brezvestne porabe in zlorabe. Če pa želimo priti do korenitih sprememb, se moramo zavedati, da vzorci mišljenja dejavno vplivajo na obnašanje. Vzgoja bo neuspešna in prizadevanje jalovo, če se ne bo hkrati zavzemala za širjenje novega gledanja na človeka, življenje, družbo in naravo. V nasprotnem primeru se bo še naprej širil porabniški vzorec, ki ga posredujejo sredstva obveščanja in učinkoviti mehanizmi trga.

III. EKOLOŠKO SPREOBURNJENJE

216. Veliko bogastvo krščanske duhovnosti, privzgojeno v dvajsetih stoletjih osebne in občestvene izkušnje, je veličasten prispevek v pomoč prenovi človeštva. Kristjanom želim predložiti nekaj smernic ekološke duhovnosti, ki izhaja iz prepričanj naše vere, kajti to, kar nas uči evangelij, vpliva na naše mišljenje, čustvovanje in življenje. Ne gre toliko za ideje, kolikor za nagibe, ki izvirajo iz duhovnosti in spodbujajo ljubečo skrb za svet. Kajti ni se mogoče ukvarjati z velikimi zadevami samo z naukom, brez mistike, ki nas navdušuje, brez notranjih nagibov, »ki spodbujajo, motivirajo, opogumljajo osebno in skupno delovanje ter mu podeljujejo smisel«. [151] Priznati moramo, da kristjani nismo vedno sprejemali in razvijali bogastva, ki ga je Bog dal Cerkvi, bogastva, v katerem duhovnost ni ločena od telesa, niti od narave ali resničnosti tega sveta, temveč živi z njim in v njem, v občestvu z vsem, kar nas obkroža.

217. Ko se »v svetu množijo zunanje puščave, ker so tako na široko opustošene notranje«, [152] nas ekološka kriza poziva h globoki notranji spreobrnitvi. Vendar je treba tudi priznati, da se nekateri predani kristjani in zavzeti molivci pod pretvezo realizma in pragmatizma pogosto norčujejo iz skrbi za okolje. Drugi so brez volje, ne spremenijo lastnih navad in so vse bolj zmedeni. Manjka jim torej *ekološka spreobrnitev*, ki omogoča, da privrejo na dan vse posledice srečanja med Jezusom in svetom, ki jih obdaja. Opravljati poklic varuhov božjih del je bistvena sestavina krepostnega življenja. To ni več nekaj neobveznega ali drugotnega v krščanski izkušnji.

218. Ko spodbujamo k zdravemu odnosu do stvarstva kot eni izmed razsežnosti popolnega

človeškega spreobrnjenja, se spominjamo zgleda sv. Frančiška Asiškega. Ta zahteva tudi, da priznamo lastne napake, pregrehe, razvade ali zanikrnosti, se iskreno kesamo in notranje spremenimo. Avstralski škofje so spreobrnjenje posrečeno izrazili s pojmom sprave s stvarstvom: »Da bi uresničili to spravo, moramo pretehtati svoje življenje in priznati, kako s svojimi dejanji in z nesposobnim ukrepanja 'žalimo' božje stvarstvo. Spreobrnjenje oziroma preobrazbo srca moramo doživeti.« [153]

219. Za rešitev zapletenega položaja, s kakršnim se sooča sedanji svet, vsekakor ni dovolj, da se poboljša posameznik. Posamezniki lahko izgubijo zmožnost in svobodo pri premagovanju logike instrumentaliziranega razmišljanja ter končajo v porabništvu brez etike, brez družbenega in okoljskega čuta. Na družbena vprašanja je mogoče odgovoriti z mrežami občestev, ne pa z golimi seštevki posameznikovega dobrega: »To delo bo tako zahtevalo, da ga posamezne pobude in sodelovanje individualistično vzgojenih posameznikov ne bodo mogli opraviti. Potrebna bosta močna zveza in enoten nastop.« [154] Ekološko spreobrnjenje, ki je nujno za vzpostavitev trajnih sprememb, je tudi družbeno spreobrnjenje.

220. Da bi to spreobrnjenje spodbudilo skrbno, velikodušno in ljubeznivo varovanje okolja, mora temeljiti na različnem, med seboj povezanem obnašanju. Najprej vključuje hvaležnost in zastonjskost, se pravi priznanje, da je svet dar Očetove ljubezni, ki spodbuja k zastonjskemu odrekanju in velikodušnemu ravnanju tudi tedaj, ko tega nihče ne vidi in ne prizna: »Kadar pa ti daješ miloščino, naj ne ve tvoja levica, kaj dela tvoja desnica (...) in tvoj Oče, ki vidi na skrivnem, ti bo povrnil« (Mt 6,3–4). Vključuje tudi ljubeznivo zavest, da nismo ločeni od drugih ustvarjenih bitij, temveč sestavljamo z njimi čudovito vesoljno skupnost. Kristjani o svetu ne preiščujemo od zunaj, temveč od znotraj. Pri tem prepoznavamo vezi, s katerimi nas je Oče povezal z vsem bitji. Ker prinaša ekološko spreobrnjenje vsakemu verniku posebne zmožnosti, ki mu jih je Bog dal, ga ekološko spreobrnjenje navaja k razvijanju lastne ustvarjalnosti in spodbuja k reševanju svetovne drame, da tako samega sebe daruje »v živo, sveto in Bogu všečno žrtev« (Rim 12,1). V svoji premoči ne vidi vzroka za osebno slavo ali neodgovorno gospodovanje, temveč drugačno zmožnost, ki mu po drugi strani nalaga veliko odgovornost, povezano z njegovo vero.

221. Nekatera načela naše vere, prikazana na začetku te okrožnice, pomagajo bogatiti smisel takšnega spreobrnjenja. Na primer zavest, da vsaka stvar odseva nekaj božjega in vsebuje sporočilo, ki ga je treba posredovati drugim. Tudi gotovost, da je Kristus povzel v sebi ta tvarni svet in da zdaj Vstali prebiva v slehernem bitju tako, da ga obdaja s svojo ljubeznijo in preseva s svojo lučjo. Enako moramo vendar priznati, da je Bog ustvaril svet ter vanj vtisnil red in razgibanost, ki ju človeško bitje nima pravice prezirati. Mar bomo, ko preberemo v evangeliju, kako Jezus govori pticam in »ni pozabil na nobeno od njih« (prim. Lk 12,6), sami z njimi grdo ravnali in jih trpinčili? Vse kristjane vabim, naj izpolnjujejo to razsežnost svojega spreobrnjenja. Tako bodo omogočili, da bosta moč in luč prejete milosti učinkovali tudi na druga ustvarjena bitja ter na svet, ki jih obdaja, da se bo utrjevalo tisto vzvišeno bratstvo z vsem stvarstvom, ki ga je tako sijajno živel sv. Frančišek Asiški.

IV. VESELJE IN MIR

222. Krščanska duhovnost predlaga drugačno razumevanje kakovosti življenja. Vabi nas k preroškemu in kontemplativnemu slogu bivanja, ki je sposobno globokega veselja, ne da bi bili obsedeni z nebrzdano porabo. Pomembno je sprejeti stari nauk, ki ga najdemo v raznih redovnih izročilih pa tudi v Svetem pismu. Gre za prepričanje: »manj je več«. Nenehno naraščanje porabniških priložnosti raztresa srce in preprečuje, da bi cenili vsako stvar in vsak trenutek, medtem ko nam vedra pozornost do vsake stvari, pa naj bo še tako neznatna, odpira veliko več možnosti za dojetanje in osebno uresničevanje. Krščanska duhovnost spodbuja k rasti v zmernosti in k uživanju v malem. Je vrnitev k skromnosti, ki nam omogoča, da uživamo ob malih stvareh, da se zahvaljujemo za priložnosti, ki nam jih ponuja življenje, ne da bi se oklepali tega, kar imamo, ne da bi žalovali za tem, česar nimamo. To od nas zahteva, da se izogibamo raznovrstnemu gospodovanju in golemu kopičenju užitkov.

223. Zmernost, ki jo živimo svobodno in zavestno, nas osvobaja. Ne pomeni manj življenja ali manj moči, temveč vse kaj drugega. Bolj uživajo in bolje izkoristijo vsak trenutek oni, ki nič več ne begajo sem ter tja, išoč vedno tisto, česar nimajo, zato pa doživljajo, kaj pomeni spoštovati vsakega človeka in vsako stvar, se učijo prijateljevanja s preprostimi stvarmi in se jih veselijo. Tako jim uspeva brzdati nezadovoljène potrebe ter zmanjševati utrujenost in tesnobo. Mogoče je imeti malo potreb in živeti bogato, zlasti če zmoremo izbirati drugačno zadovoljstvo in če uživamo v bratskih srečanjih, služenju, uresničevanju lastnih darov, glasbi in umetnosti, v naravi, molitvi. Sreča zahteva, da se znamo omejiti v nekaterih potrebah, ki nas omamljajo, zato pa ostajamo odprti za številne možnosti, ki jih ponuja življenje.

224. V zadnjem stoletju zmernost in skromnost nista bili deležni priznanja. Ko pa gre kakšna vrlina v osebni in družbeni življenju na splošno v pozabo, se to konča s številnimi, tudi okoljskimi neravnovesji. Zato ne zadošča več le govorjenje o prepletenosti ekosistemov. Treba je imeti pogum in spregovoriti o celovitosti človeškega življenja, o obveznem spodbujanju in povezovanju vseh velikih vrednot. Pri človeku, ki je pretirano navdušen nad možnostjo, da lahko gospoduje vsemu brez meja, se pomanjkanje skromnosti konča v škodo družbe in okolja. Ni mogoče zoreti v zdravi človečnosti in srečni zmernosti, če se čutimo povsem neodvisni, če iz svojega življenja izključimo Boga in njegov prostor zasede naš jaz, če smo prepričani, da naša osebna presoja določa, kaj je dobro in kaj zlo.

225. Poleg tega noben človek ne more zoreti v srečni zmernosti, če ni spravljen s samim seboj. Del primerne razumevanja duhovnosti je v razširitvi našega dojetanja miru, ki je veliko več kot to, da ni vojne. Človekov notranji mir je zelo povezan s skrbjo za okolje in skupno dobro. Kajti če ga živimo pristno, odseva v uravnoveženem slogu našega življenja, v sposobnosti čudenja, ki vodi v globlje razumevanje življenja. Narava je napolnjena z besedami ljubezni, a kako naj jih slišimo ob nenehnem hrupu, ob stalni in tesnobni raztresenosti ali ob kultu navidezne? Številni ljudje čutijo globoko razpetost, ki jih priganja, da počnejo stvari v naglici; da bi se počutili zaposlene,

hitijo, kar jih privede do tega, da povozijo vse okoli sebe. Vse to vpliva na ravnanje z okoljem. Celostna ekologija zahteva, da posvetimo nekaj časa obnovi jasnega sozvočja s stvarstvom, da bi lahko premišljevali o našem življenjskem slogu in naših vzorih, da bi premišljevali o Stvarniku, ki živi med nami in v tem, kar nas obdaja in čigar navzočnosti »ni treba vzpostaviti, ampak jo odkriti in pokazati«. [155]

226. Govorimo o ubranosti srca, ki vse doživlja v spokojni zbranosti. To pomeni, da se vsakomur posveti scela, ne da bi mislil na to, kar pride pozneje; ki živi vsak trenutek kot božji dar za polno življenje. Jezus nas je učil te drže, ko nas je vabil, naj opazujemo lilije na polju in ptice neba, ali ko »se je ozrl« v bogatega mladeniča, iskalca, in »ga vzljubil« (Mr 10,21). Da, on je bil ves s človekom in z vsakim bitjem in je tako tudi nam pokazal pot, kako premagati bolešno plahost, ki iz nas dela površne, popadljive in nebrzdane porabnike.

227. Izraz te drže je, da se pred obedom in po njem zahvalimo Bogu. Vernikom predlagam, da spet obnovijo to dragoceno navado in pri njej dosledno vztrajajo. Takšen blagoslovljen trenutek nas, četudi je zelo kratek, spomni na našo življenjsko odvisnost od Boga. Krepi hvaležnost za darove stvarstva, je spoštljiv poklon tistim, ki te dobrine s svojim delom pridelujejo, in v nas utrjuje solidarnost z najpotrebnejšimi.

V. DRŽAVLJANSKA IN POLITIČNA LJUBEZEN

228. Skrb za naravo je sestavni del življenjskega sloga, ki vsebuje zmožnost skupnega in občestvenega življenja. Jezus nas je spomnil, da imamo Boga za našega skupnega Očeta in da nas to dela brate. Bratska ljubezen nam je lahko le darovana, ne more biti nadomestek za to, kar drugi dela, niti predujem za to, kar upamo, da bo naredil. Zato je mogoče ljubiti sovražnike. Ta ista zastonjskost nas spodbuja k ljubezni in sprejemanju vetra, sonca ali megle, čeprav se ne ravnaajo po naši volji. Zato lahko govorimo o *vesoljnem bratstvu*.

229. Spet moramo začutiti, da potrebujemo drug drugega, da smo odgovorni za druge in za svet in da se spleča biti dober in pošten. Zelo smo že zabredli v moralno krizo. Igramo se z etiko, dobroto, vero, poštenjem, zdaj pa je prišel trenutek, ko moramo priznati, da se nam ta brezskrbna plitvost maščuje. Takšno uničevanje bistvenih temeljev družbenega življenja povzroča nasprotje interesov, nas postavlja drugega proti drugemu, da bi ubranili lastne koristi, spodbuja nove oblike nasilja in krutosti ter ovira razvoj pristne skrbi za okolje.

230. Zgled sv. Terezije iz Lisieuxa nas vabi, naj z majhnimi koraki hitimo po poti ljubezni in naj ne izpustimo priložnosti za prijazno besedo, nasmeh, še tako neznatno dejanje, ki seje mir in prijateljstvo. Celostna ekologija je sestavljena tudi iz preprostih vsakdanjih dejanj, s katerimi prekinjamo logiko nasilja, izkoriščanja, samoljubja. In obratno: svet vse hujše porabe je hkrati svet grdega ravnanja z življenjem, v vseh njegovih oblikah.

231. Ljubezen, prepletana z drobnimi dejanji vzajemne skrbi, je tudi družbena in politična. Kaže se v vsem, kar skuša zidati boljši svet. Ljubezen do družbe in prizadevanje za skupno dobro sta odlični obliki ljubezni, ki zadeva ne le odnose med posamezniki, temveč tudi »makroodnose, družbene, gospodarske, politične«. [156] Zato je Cerkev ponudila svetu obrazec »omike ljubezni«. [157] Družbena ljubezen je ključ do pristnega razvoja: »Da bi postala družba bolj človeška, vrednejša človeka, je potrebno v družbenem življenju – na politični, gospodarski, kulturni ravni – zopet ovrednotiti ljubezen in jo spremeniti v trajno in najvišje pravilo delovanja.« [158] V tem okviru nas, skupaj z zelo pomembnimi drobnimi vsakdanjimi dejanji, družbena ljubezen priganja k misli na velike strategije, ki bi učinkovito ustavile uničevanje okolja in spodbudile *kulturo, ki bi s to skrbjo prežela* celotno družbo. Ko kdo prepozna božje povabilo, naj z drugimi deluje v takšnem družbenem dogajanju, se mora zavedati, da to sodi v njegovo duhovnost, da je vaja v ljubezni; mora vedeti, da v takšnem svetu zori in se posvečuje.

232. Niso vsi poklicani k neposrednemu političnemu delovanju, vendar cveti v družbi pisana množica združenj, ki delujejo v korist skupnega dobrega tako, da branijo naravno in urbano okolje. Zavzemajo se na primer za javni prostor (stavbo, vodomet, opuščen spomenik, trg, krajino), da bi ga zaščitili, popravili, izboljšali ali polepšali nekaj, kar je last vseh. Ob tem se pletejo ali obnavljajo vezi in vzpostavlja novo lokalno družbeno tkivo. Tako se skupnost osvobaja porabniške brezbržnosti. To pomeni tudi obnavljanje skupne istovetnosti, zgodovine, ki se s tem ohranja in prenaša naprej. Tako se – s čutom za solidarnost, ki je hkrati zavest, da si delimo od Boga dan skupni dom –, ohranja skrb za svet in za kakovost življenja najrevnejših. To skupno delo se lahko, če izraža zastonjsko ljubezen, spreminja v močna duhovna izkustva.

VI. ZAKRAMENTALNA ZNAMENJA IN PRAZNIČNI POČITEK

233. Vesolje se razvija v Bogu, ki ga napolnjuje. Ko torej opazujemo list, stezo, roso, obličje reveža, se poglobljamo v skrivnost. [159] Vzor odkrivanja božjega delovanja v duši ni samo pomikanje od zunanosti k notranosti, temveč tudi to, da ga srečamo v vsaki stvari. Sv. Bonaventura namreč uči: »Kontemplacija je toliko bolj vzvišena, kolikor bolj človek občuti v sebi božjo milost ali kolikor bolj zna prepoznavati Boga v drugih ustvarjenih bitjih.« [160]

234. Sv. Janez od Križa je učil, da je vse, kar je dobrega v stvareh in svetu, »na odličen način in v neskončni meri v Bogu, ali bolje rečeno, vsaka od opevanih veličin je Bog«. [161] Ne zato, ker bi bile po svetu omejene stvari resnično božanske, temveč zato, ker mistik okuša notranjo vez med Bogom in vsemi bitji, tako pa tudi »čuti, da so zanj vse stvari Bog«. [162] Ko človek občuduje veličino gore, tega ne more ločiti od Boga. Zato dojema, da mora takšno notranje občudovanje, ki ga živi, pripisati Gospodu: »Gorovje je visoko in razsežno, široko in lepo, je očarljivo, cvetoče, vonljivo. To gorovje je zame moj Ljubljani. Samotne doline so spokojne, prijetne, sveže, senčne, milih potočkov bogate. Raznoličnost njih drevja in sladko ptičje žgolenje sta čutom v veselje in radost. Krepčilo, počitek delijo s svojo samoto in tišino. Te doline so zame moj Ljubi.« [163]

235. Zakramenti so privilegirani načini, s katerim si je Bog privzel naravo in jo preoblikoval v posrednico nadnaravnega življenja. Obredni dogodek nas vabi, naj objamemo svet na neki drugi ravni. Voda, olje, ogenj in barve se z vso svojo simbolno močjo spreminjajo v hvalo. Roka, ki blagoslavlja, je orodje božje ljubezni in odsev bližine Jezusa Kristusa, ki je prišel, da bi nas spremljal na naši življenjski poti. Voda, ki teče na telo krščenca, je znamenje novega življenja. Ko se želimo srečati z Bogom, ne bežimo pred svetom ne pred naravo. To je zlasti lepo videti pri duhovnosti krščanskega Vzhoda: »Lepota je na Vzhodu eno od imen, s katerim najraje izražajo božjo skladnost in vzor preobraženega človeštva. Ta lepota se kaže vsepovsod: v oblikah svetišča, v zvokih, barvah, razsvetljavi in dišavah.« [164] Za krščansko izkustvo najdejo vsa kozmična bitja svoj pravi smisel v učlovečeni Besedi, kajti Božji Sin je v sebi združil tudi tvorni del veselja. Vanj je položil seme končne preobrazbe: »Krščanstvo ne zameta materije, telesnosti; nasprotno, njena vrednost je v polnosti priznana v bogoslužnem dejanju. V njem človekovo telo razodeva svojo najglobljo naravo templja Svetega Duha in se združi z Gospodom Jezusom, ki je tudi sam postal telo za rešenje sveta.« [165]

236. V evharistiji doseže stvarstvo svoj vrhunec. Milost je naravnana k temu, da bi se izrazila čutno, in se čudovito razodene v samem Bogu, ki je postal človek, da bi se dal v jed svoji stvari. Na vrhuncu učlovečenja se je hotel Gospod po koščku snovi povezati z našo notranjostjo. Ne od zgoraj, temveč od znotraj, da bi ga mogli srečati v tem našem svetu. V evharistiji, v vitalnem središču veselja, je že uresničeno prekipevajoče središče ljubezni in neizčrpnega življenja. Združen z učlovečenim Sinom, navzočim v evharistiji, ves kozmos slavi Boga. Evharistija sama po sebi je v resnici dej kozmične ljubezni: »Da, kozmične! Kajti tudi tedaj, kadar obhajamo evharistijo na majhnem oltarju vaše cerkve, se v nekem smislu obhaja *na oltarju sveta*.« [166] Evharistija povezuje nebo in zemljo, objema in prešinja vse stvarstvo. Svet, ki je prišel iz božjih rok, se vrača k njemu v radostnem in predanem češčenju: v evharističnem kruhu se »stvarstvo steguje k pobožanstvenju, k sveti svatbi, k zedinjenju s samim Stvarnikom«. [167] Zato je evharistija vir luči in spodbud za naše ravnanje z okoljem. Vodi nas, da bi bili skrbniki vsemu stvarstvu.

237. Nedelja in sodelovanje pri maši sta zelo pomembna. Nedelja, pri Hebrejcih šabat, nam je na voljo kot dan urejanja človekovih odnosov z Bogom, z nami samimi, drugimi in s svetom. Nedelja je dan vstajenja, »prvi dan« novega stvarstva, katerega prvina je človeštvo, vstalo z Gospodom, zagotovilo končne preobrazbe vse ustvarjene stvarnosti. Poleg tega nam ta dan oznanja »človekov večni počitek v Bogu«. [168] Tako krščanska duhovnost povezuje počitek s praznovanjem. Človek je nagnjen k odtrganju premišljevalnega počitka na raven neustvarjalnega in nekoristnega. Pri tem pozablja, da tako jemljemo delu, ki ga opravljamo, najpomembnejše: smisel. Poklicani smo, da v svoje delo vključimo dovezetnost in zastonjskost, ki sta nekaj drugega kakor golo brezdelje. Gre za drugačno vrsto delovanja, ki spada k našemu bistvu. Takó človeško delo obvarujemo pred praznim aktivizmom, pa tudi pred pretiranim pohlepom in zožitvijo vesti, ki vodi k zasledovanju zgolj osebne koristi. Zapoved tedenskega počitka je velevala, da je treba sedmi dan počivati, »da si odpočijeta tvoj vol in osel in si oddahmeta sin tvoje dékle in tujec!« (2 Mz 23,12). Počitek je razširitev pogleda, ki nam omogoča, da spet priznamo pravice drugih. Tako

dan počitka, katerega središče je evharistija, razliva svojo luč na ves teden in nas opogumlja, da se posvetimo skrbi za naravo in uboge.

VII. SVETA TROJICA IN ODNOS Z USTVARJENIMI BITJI

238. Oče je zadnji vir vsega, ljubeči in povezovalni temelj vsega, kar biva. Sin, ki ga odseva in po katerem je bilo vse ustvarjeno, se je povezal s to zemljo, ko je v Marijinem telesu prevzel človeško podobo. Sveti Duh, neskončna vez ljubezni, je najtesneje navzoč v srcu veselja, saj spodbuja k novimi potem in zanje razvnama. Svet so kot eno samo božje počelo ustvarile vse tri Osebe, vendar vsaka izmed njih uresničuje to svoje delo v skladu s svojo lastno osebno identiteto. Zato moramo, »ko z občudovanjem opazujemo veličino in lepoto veselja, slaviti Sveto Trojico«. [169]

239. Vera v enega in edinega Boga, ki je troedina skupnost, kristjane spodbuja k misli, da je v stvareh v resnici zaznati trinitarični odtis. Sv. Bonaventura je trdil, da je človek pred izvirnim grehom lahko odkril, kako vsaka stvar »pričuje, da je Bog troedini«. Odsev Trojstva je bilo mogoče prepoznati v naravi, »ko ta knjiga človeku še ni bila zastrta in oko še ni bilo skaljeno«. [170] Sveti frančiškan uči, da *vsebuje vsaka stvar pravo trinitarično strukturo*, ki je tako resnična, da bi se lahko vanjo sami od sebe poglobljali, če človekov pogled ne bi bil omejen, zastrt in šibak. Zato nas izziva, naj skušamo umevati stvarnost s ključem Svete Trojice.

240. Božje Osebe so medsebojni odnosi, svet pa, ki je bil ustvarjen po božji podobi, je mreža odnosov. Ustvarjena bitja se obračajo k Bogu in po njem je vsakemu živemu bitju lastno, da teži k drugi stvari. Tako lahko v veselju srečamo številna trajna razmerja, ki se skrivnostno prepletajo. [171] To nas spodbuja k občudovanju številnih vezi, ki obstajajo med ustvarjenimi bitji, pa tudi k odkrivanju ključa našega lastnega uresničevanja. Človek namreč toliko bolj raste, zori in se posvečuje, kolikor bolj se povezuje, kolikor bolj gre iz sebe, da bi živel v občestvu z Bogom, drugimi in vsemi bitji. Tako se v svojem lastnem bivanju oklepa tiste trinitarične razgibanosti, ki jo je Bog vanj vtisnil ob stvarjenju. Vse je povezano in to nas vabi, naj zorimo v celostni solidarni duhovnosti, ki vre iz skrivnosti Svete Trojice.

VIII. KRALJICA VSEGA STVARSTVA

241. Marija, mati, ki je skrbela za Jezusa, zdaj z ljubeznijo in materinsko bolečino skrbi za ranjeni svet. Kakor je s strtim srcem objokovala Jezusovo smrt, tako zdaj s sočutjem objokuje nesrečnike na križih in bitja tega sveta, ki jih je pokončala človeška oblastnost. Popolnoma spremenjena živi z Jezusom in vse stvarstvo opeva njeno lepoto. Je Žena, »ogrnjena s soncem, in luna pod njenimi nogami, na njeni glavi pa venec dvanajstih zvezd« (Raz 12,1). Vzeta v nebo je Mati in Kraljica vsega stvarstva. V svojem povečanem telesu je z vstalim Kristusom del stvarstva, ki je doseglo polnost njegove lepote. Ona ohranja vse Jezusovo življenje, ki ga je skrbno »shranila v svojem srcu« (Lk 2,19.51), predvsem pa razume smisel vseh stvari. Zato jo smemo prositi, naj nam pomaga gledati na svet z modrejšimi očmi.

242. Z njo iz svete nazareške družine izstopa podoba sv. Jožefa. S svojim delom je skrbel za Marijo in Jezusa, ju s svojo velikodušnostjo branil in rešil nasilja krivičnikov tako, da ju je odvedel v Egipt. Evangelij ga prikazuje kot pravičnega, delavnega, trdnega moža. A njegov lik odseva tudi veliko mehko, ki je nima, kdor je slaboten, temveč kdor je resnično močan, pripravljen na ljubeče in preprosto služenje. Zato je bil razglašen za varuha vesoljne Cerkve. Tudi on nas lahko uči skrbnosti, spodbuja k velikodušnemu in ljubeznivemu delu za varovanje tega sveta, ki nam ga je zaupal Bog.

IX. ONKRAJ SONCA

243. Na koncu se bomo srečali iz oči v oči z neskončno božjo lepoto (prim. 1 Kor 13,12) in bomo lahko z radostnim občudovanjem prebirali skrivnost veselja, ki bo skupaj z nami deležno polnosti brez konca. Da, potujemo proti večni soboti, proti novemu Jeruzalemu, proti skupni hiši, ki je naš skupni dom v nebesih. Jezus nam pravi: »Glej, vse delam novo!« (Raz 21,5). Večno življenje bo nedeljeno čudenje, kjer bo vsaka stvar, sijajno spremenjena, zasedla svoj prostor in imela kaj ponuditi ubogim, dokončno osvobojenim.

244. V tem pričakovanju si delimo skrb za ta dom, ki nam je bil zaupan, saj vemo, da bo to, kar je v njem dobrega, vključeno v nebeško praznovanje. Po tej zemlji hodimo z vsemi bitji in iščemo Boga, kajti »če ima svet začetek in je bil ustvarjen, išči tistega, ki ga je ustvaril, išči ga, ki mu je bil začetnik, njega, ki je njegov Stvarnik«. [172] Hodimo s pesmijo na ustnicah! Naj nam naši boji in naše skrbi za ta planet ne vzamejo veselja in upanja.

245. Bog, ki nas skliče k velikodušni požrtvovalnosti in k darovanju vsega, nam daje moč in luč, ki ju potrebujemo za nadaljevanje. V srcu tega sveta je še vedno navzoč Gospod življenja, ki nas ima zelo rad. On nas ne zapusti, nas ne pušča samih, saj nas je dokončno združil z našo zemljo. Njegova ljubezen pa nas vodi, da bi še naprej odkrivali nove poti. Bodi mu hvala!

246. Po tem daljšem, radostnem in hkrati dramatičnem razmišljanju predlagam dvoje molitev, eno za vse, s katerimi verujemo v enega Boga, vsemogočnega Stvarnika, in drugo, v kateri kristjani prosimo, da bi znali sprejeti obveznosti do stvarstva, ki nam jih predlaga Jezusov evangelij.

*(I) Molitev za našo zemljo**

Vsemogočni Bog,
navzoč v vsem stvarstvu
in v najmanjši izmed svojih stvari,
ti, ki s svojo nežnostjo
obdajaš vse, kar biva,

napolni nas z močjo svoje ljubezni,
 da bomo varovali
 življenje in lepoto.
 Napolni nas z mirom,
 da bomo živeli kot bratje in sestre
 in ne bomo nikomur škodovali,
 Bog revežev in ubogih,
 pomagaj nam, da bomo na tej zemlji
 skrbeli za zapuščene in pozabljene,
 ki so v tvojih očeh veliko vredni.
 Ozdravi naše življenje,
 da bomo svet varovali, ne pa ropali,
 da bomo sejali lepoto,
 ne pa onesnaževali in uničevali.
 Dotakni se src onih,
 ki na škodo revežev in zemlje
 iščejo le dobiček.
 Pomagaj nam odkriti vrednost vsake stvari,
 premišljevati o vseh stvareh in se jim čuditi,
 priznavati, da smo globoko povezani
 z vsemi bitji
 na naši poti k neskončni luči.
 Hvala, ker si z nami vse dni.
 Podpiraj nas, prosimo, v našem boju
 za pravičnost, ljubezen in mir.

(II) Kristjanova molitev s stvarstvom

Slavimo te, Oče, z vsemi bitji,
 ki jih je ustvarila tvoja mogočna roka.
 Tvoje so in zvrhane tvoje miline.
 Hvaljen, moj Gospod!

Božji Sin, Jezus,
 po tebi so bile ustvarjene vse stvari.
 Učlovečil si se v telesu matere Marije,
 postal si del te zemlje
 in gledal ta svet s človeškimi očmi.
 S slavo vstalega
 živiš danes v vsakem bitju.
 Hvaljen, moj Gospod!

Sveti Duh, ki s svojo lučjo
vodiš ta svet k Očetovi ljubezni
in spremljaš ječanje stvarstva.
Ti živiš v naših srcih,
da bi nas spodbujal k dobremu.
Hvaljen, moj Gospod!

Gospod Bog, eden in troedini,
čudovito občestvo neskončne ljubezni,
uči nas premišljevati
o lepoti veselja,
kjer vse govori o tebi.
Spodbudi našo hvalo in zahvalo
za vsako bitje, ki si ga naredil.
Nakloni nam milost,
da se bomo čutili globoko povezane z vsem, kar biva.
Bog ljubezni, pokaži nam naše mesto v tem svetu,
da bomo orodje tvoje ljubezni
do vseh bitij na zemlji,
kajti nobenega nisi pozabil.
Razsvetli gospodarje moči in denarja,
da ne bodo podlegli grehu brezbržnosti,
da bodo ljubili skupno dobro, spodbujali slabotne
in skrbeli za svet, na katerem živimo.
Reveži in zemlja nam kličejo:
Gospod, s svojo oblastjo in lučjo nam pomagaj,
da bomo branili vsako življenje,
zidali boljšo prihodnost,
da bi prišlo tvoje kraljestvo
pravičnosti, miru, ljubezni in lepote.
Hvaljen, moj Gospod!
Amen.

Dano v Rimu, pri Svetem Petru, 24. maja, na binkošti, leta 2015, v tretjem letu mojega papeževanja.

Francišek

KRATICE

AAS Acta Apostolicae sedis (Rim)

CA – OS Janez Pavel II., Okrožnica Centesimus annus – Ob stoletnici, Cerkevni dokumenti 45, Družina, Ljubljana 1991.

CCC – KKC Catechismo della Chiesa Cattolica – Katekizem katoliške Cerkev, Družina, Ljubljana 1993.

CD Cerkevni dokumenti (Družina, Ljubljana)

CDSC – KDNC Papeški svet Pravičnost in mir, Compendio della Dottrina sociale della Chiesa – Kompendij družbenega nauka Cerkev, Družina, Ljubljana 2007.

CV – LR Benedikt XVI., Okrožnica Caritas in veritate, Cerkevni dokumenti 127, Družina, Ljubljana 2009.

EE – CE Janez Pavel II., Okrožnica Ecclesia ex Eucharistia – Cerkev iz evharistije, Cerkevni dokumenti 101, Družina, Ljubljana 2003.

EG – VE Papež Frančišek, Apostolska spodbuda Evangelii gaudium – Veselje evangelija, Cerkevni dokumenti 140, Družina, Ljubljana 2013.

GS – VU Pastoralna konstitucija Gaudium et spes – Veselje in upanje, Koncilski odloki, Slovenska škofovska konferenca, Ljubljana 1995.

LE – OD Janez Pavel II., Okrožnica Laborem exercens – O delu, Cerkevni dokumenti 13, Družina, Ljubljana 1981.

LF – LV Papež Frančišek, Okrožnica Lumen fidei – Luč vere, Cerkevni dokumenti 138, Družina, Ljubljana 2013.

OA – OO Pavel VI., Apostolsko pismo Octogesima adveniens – Ob osemdesetletnici, v: Janez Juhant – Rafko Valenčič, Družbeni nauk Cerkev, Celje 1994, 425–450.

OL – LV Janez Pavel II., Apostolsko pismo Orientale lumen – Luč z vzhoda, Cerkevni dokumenti 68, Družina, Ljubljana 1996.

PP – DRN Pavel VI., Okrožnica Populorum progressio – O delu za razvoj narodov, v: Janez

Juhant – Rafko Valenčič, Družbeni nauk Cerkve, Celje 1994, 397–424.

RH – OČ Janez Pavel II., Okrožnica Redemptor hominisi – Odrešenik Človeka, Cerkevni dokumenti 2, Družina, Ljubljana 1979.

SRS – SSV Janez Pavel II., Okrožnica Sollicitudo rei socialis – O skrbi za socialno vprašanje, Cerkevni dokumenti 37, Družina, Ljubljana 1988.

[1] *Sončna pesem – hvalnica stvarstva*, prevod Vital Vodusek, spremna beseda Vinko Škafar, študija Rafko Vodeb, fotografije Lubadarji, Ljubljana, kapucinski, frančiškanski in minoritski provincialat 1990; drugi natis MD 2002.

[2] Pavel VI., Apostolsko pismo *Ob 80-letnici (Octogesima adveniens, 1971)*, Ljubljana 1972, 21; AAS 63 (1971), 416–417.

[3] *Govor na FAO ob 25-letnici* (16. novembra 1970), 4: AAS 62 (1970), 833; AAS 62 (1970), 833.

[4] Janez Pavel II., Okrožnica *Človekov Odrešenik (Redemptor hominis, 1979)*, CD 2, Ljubljana 1979, 15; AAS 71 (1979), 287.

[5] Prim. *Catechesi* (17. januarja 2001), 4: *Insegnamenti* 24/1 (2001), 179.

[6] Janez Pavel II., Okrožnica *Ob stoletnici (Centesimus annus, 1991)*, CD 45, Ljubljana 1991, 38; AAS 83 (1991), 841.

[7] Prim. *prav tam*, 58.

[8] Janez Pavel II., Okrožnica *O skrbi za socialno vprašanje (Sollicitudo rei socialis)*, CD 37, Ljubljana 1988, 34; AAS 80 (1987) 559.

[9] Prim. *prav tam*, 37

[10] Benedikt XVI., *Discorso al Corpo diplomatico accreditato presso la Santa Sede (Govor*

diplomatskemu zboru pri Svetem sedežu) (8. januarja 2007): AAS 99 (2007), 73.

[11] Benedikt XVI., Okrožnica *Ljubezen v resnici* (*Caritas in veritate*, 2009), CD 127, Ljubljana 2009, 51; AAS 101 (2009), 687.

[12] Benedikt XVI., *Discorso al Deutscher Bundestag* (Govor v nemškem Bundestagu), Berlin (22. septembra 2011): AAS 103 (2011), 664.

[13] Benedikt XVI., *Discorso al clero della Diocesi di Bolzano-Bressanone* (Govor duhovnikom škofije Bolzano-Bressanone) (6. avgusta 2008): AAS 100 (2008), 634.

[14] Benedikt XVI., *Messaggio per la Giornata di preghiera per la salvaguardia del creato* (Poslanica za molitveni dan za ohranjanje stvarstva) (1. septembra 2012).

[15] *Discorso a Santa Barbara* (Govor pri sv. Barbari), California (8. novembra 1997); prim. John Chryssavgis, *On Earth as in Heaven: Ecological Vision and Initiatives of Ecumenical Patriarch Bartholomew*, Bronx, New York, 2012.

[16] *Prav tam*.

[17] Benedikt XVI., *Conferenza al Monastero di Utstein* (Konferenca v samostanu v Utsteinu), Norveška (23. junija 2003).

[18] Govor «*Global Responsibility and Ecological Sustainability: Closing Remarks*», I Vertice di Halki, Carigrad (20. junija 2012).

[19] Tomaž Čelanski, *Vita prima di San Francesco*, XXIX, 81: FF 460.

[20] *Legenda Maior*, VIII, 6: FF 1145.

[21] Prim. Tomaž Čelanski, *Vita seconda di San Francesco*, CXXIV, 165: FF 750.

[22] Konferenca južnoafriških katoliških škofov, *Pastoral Statement on the Environmental Crisis* (5. septembra 1999).

[23] Prim. *Saluto al personale della FAO* (Pozdrav uslužbencem FAO) (20. novembra 2014): AAS 106 (2014), 985.

[24] Splošna konferenca latinskoameriških in karibskih škofov, *Documento di Aparecida* (29. junija 2007), 86.

[25] Filipinska škofovska konferenca, Pastirsko pismo *What is Happening to our Beautiful Land?*

(29. januarja 1988).

[26] Bolivijska škofovska konferenca, Pastirsko pismo o okolju in človekovem razvoju v Boliviji *El universo, don de Dios para la vida* (2012), 17.

[27] Prim. Nemška škofovska konferenca, Komisija za družbene zadeve, *Der Klimawandel: Brennpunkt globaler, intergenerationeller und ökologischer Gerechtigkeit* (septembra 2006), 28–30.

[28] Papeški svet Pravičnost in mir, *Kompendij družbenega nauka Cerkve*, Ljubljana 2007, 483.

[29] Papež Frančišek, *Catechesi* (5. junija 2013): *Insegnamenti* 1/1 (2013), 280.

[30] Škofje Patagonije-Comahue, Argentina, *Mensaje de Navidad* (decembra 2009), 2.

[31] Škofovska konferenca ZDA, *Global Climate Change: A Plea for Dialogue, Prudence and the Common Good* (15. junija 2001).

[32] Peta splošna konferenca latinskoameriških in karibskih škofov, *Documento di Aparecida* (29. junija 2007), 471.

[33] Papež Frančišek, Apostolska spodbuda *Veselje evangelija* (*Evangelii gaudium*, 2013), CD 147, Ljubljana 2013, 56; AAS 103 (2013), 1043.

[34] Janez Pavel II., *Messaggio per la Giornata Mondiale della Pace 1990* (Poslanica ob svetovnem dnevu miru 1990), 12; AAS 82 (1990), 145.

[35] Janez Pavel II., *Catechesi*, 3: *Insegnamenti* 24/1 (2001), 178.

[36] Janez Pavel II., *Messaggio per la Giornata Mondiale della Pace 1990* (Poslanica ob svetovnem dnevu miru 1990), 15; AAS 82 (1990), 156.

[37] *Katekizem katoliške Cerkve*, Ljubljana 1993, 357.

[38] Prim. Janez Pavel II., *Angelus*, Osnabrück (Nemčija), Srečanje s prizadetimi osebami (16. novembra 1980) *Insegnamenti* 3/2 (1980), 1232.

[39] Benedikt XVI., *Homilija ob nastopu papeške službe* (24. aprila 2005), v: Papež Benedikt XVI., *Homilije in govori*, CD 111, 21–26:: AAS 97 (2005), 711.

[40] Prim. *Legenda Maior*, VIII, 1: FF 1134.

[41] *Katekizem katoliške Cerkve*, 2416.

[42] Nemška škofovska konferenca, *Zukunft der Schöpfung – Zukunft der Menschheit. Erklärung der Deutschen Bischofskonferenz zu Fragen der Umwelt und der Energieversorgung* (1980), II, 2.

[43] *Katekizem katoliške Cerkve*, 339.

[44] *Homilia in Hexaemeron*, 1, 2, 10: PG 29, 9.

[45] Dante Alighieri, *Božanska komedija, Nebesa*, Spev XXXIII, 145.

[46] Benedikt XVI., *Catechesi* (9. novembra 2005), 3: *Insegnamenti* 1 (2005), 768.

[47] Janez Pavel II., Okrožnica *Ljubezem v resnici (Caritas in veritate)*, CD 127, Ljubljana 2009, 51; AAS 101 (2009), 687.

[48] Janez Pavel II., *Catechesi* (24. aprila 1991), 6: *Insegnamenti* 14/1 (1991), 856.

[49] Katekizem uči, da je hotel Bog ustvariti svet na poti k poslednji popolnosti. To nastajanje pa po božji zamisli vključuje tudi nepopolnosti in fizično zlo. Prim. *Katekizem katoliške Cerkve*, 310.

[50] Prim. *Pastoralna konstitucija o Cerkvi v sedanjem svetu Veselje in upanje (Gaudium et spes, 1965)*, 36.

[51] Sv. Tomaž Akvinski, *Summa Theologiae* I, q. 104, art. 1, ad 4.

[52] Isti, *In octo libros Physicorum Aristotelis expositio*, lib. II, lectio 14.

[53] V tem pogledu je dal svoj prispevek Pierre Teilhard de Chardin; prim. Pavel VI., *Discorso in uno stabilimento chimico-farmaceutico* (24. februarja 1966): *Insegnamenti* 4 (1966), 992–993; Janez Pavel II., *Lettera al reverendo P. George V. Coyne* (1. junija 1988): *Insegnamenti* 11/2 (1988), 1715; Benedikt XVI., *Omelia nella celebrazione dei Vespri ad Aosta* (24. julija 2009): *Insegnamenti* 5/2 (2009), 60.

[54] Janez Pavel II., *Catechesi* (30. januarja 2002), 6: *Insegnamenti* 25/1 (2002), 140.

[55] Kanadska škofovska konferenca: Komisija za družbena vprašanja. *Pastirsko pismo »You Love All That Exists... All Things Are Yours, God, Lover of Life«* (4. oktobra 2003), 1.

[56] Japonska škofovska konferenca, *Reverence for Life. A Message for the Twenty-First Century* (1. januarja 2001), 89.

[57] Janez Pavel II., *Catechesi (26. januarja 2000)*, 5: *Insegnamenti* 23/1 (2000), 123.

[58] Janez Pavel II., *Catechesi (2. avgusta 2000)*, 3: *Insegnamenti* 23/2 (2000), 112.

[59] Paul Ricœur, *Philosophie de la volonté. 2. Finitude et Culpabilité*, Paris 2009, 216 (it. izdaja: *Finitudine e colpa*, Bologna, 1970, 258).

[60] *Summa Theologiae* I, q. 47, art. 1.

[61] *Prav tam*.

[62] Prim. *prav tam*, art. 2, ad. 1; art. 3.

[63] *Katekizem katoliške Cerkve*, 340.

[64] *Sončna pesem – hvalnica stvarstva*, v izvirniku: *Cantico di frate Sole – Altissimo, onnipotente, bon Signore, / tue so' le laude, la gloria e l'honore et onne benedictione. // Ad te solo, Altissimo, se konfano, / et nullu homo ène dignu te mentovare. // Laudato si', mi' Signore, cum tucte le tue creature, / spetialmente messor lo frate sole, / lo qual'è iorno, et allumini noi per lui. // Et ellu è bellu e radiante cum grande splendore: / de te, Altissimo, porta significatione. // Laudato si', mi' Signore, per sora luna e le stelle: / in celu l'ài formate clarite et pretiose et belle. // Laudato si', mi' Signore, per frate vento / et per aere et nubilo et sereno et onne tempo, / per lo quale a le tue creature dâi sustentamento. // Laudato si', mi' Signore, per sor'aqua, / la quale è multo utile et humile et pretiosa et casta. // Laudato si', mi' Signore, per frate focu, / per lo quale ennallumini la nocte: / ed ello è bello et iocundo et robustoso et forte. // Laudato si', mi' Signore, per sora nostra matre terra, / la quale ne sustenta et governa, / et produce diversi fructi con coloriti flori et herba. // Laudato si', mi' Signore, per quelli ke perdonano per lo tuo amore / et sostengo infirmitate et tribulatione. // Beati quelli ke 'l sosterrano in pace, / ka da te, Altissimo, sirano incoronati. // Laudato si', mi' Signore, per sora nostra morte corporale, / da la quale nullu homo vivente pò skappare: / guai a-cquelli ke morrano ne le peccata mortali; / beati quelli ke trovarà ne le tue sanctissime voluntati, / ka la morte secunda no 'l farrà male. // Laudate e benedicete mi' Signore et rengratiate / e serviateli cum grande humilitate. Prim. FF 263 .*

[65] Prim. Brazilska škofovska konferenca, *A Igreja e a questão ecológica*, 1992, 53–54.

[66] *Prav tam*, 61

[67] Papež Frančišek, Apostolska spodbuda *Veselje evangelija (Evangelii gaudium, 2013)*, Ljubljana 2014, 215; AAS 105 (2013), 1109.

[68] Prim. Benedikt XVI., Okrožnica *Ljubezen v resnici (Caritas in veritate, 2009)*, CD 127,

Ljubljana 2009, 14; AAS 101 (2009), 650.

[69] *Katekizem katoliške Cerkve*, 2418.

[70] Škofovska konferenca Dominikanske republike, Pastirsko pismo *Sobre la relación del hombre con la naturaleza* (15. marca 1987).

[71] Prim. Janez Pavel II., Okrožnica *O človeškem delu (Laborem exercens)*, CD 13, Ljubljana 1981, 19; AAS 73 (1981), 626.

[72] Janez Pavel II., Okrožnica *Ob stoletnici (Centesimus annus)*, CD 45, Ljubljana 1991, 31; AAS 83 (1991), 831.

[73] Janez Pavel II., Okrožnica *O skrbi za socialna vprašanja (Sollicitudo rei socialis)*, CD 37, Ljubljana 1988, 33; AAS 80 (1988), 557.

[74] Janez Pavel II., *Discorso agli indigeni e ai campesinos del Messico, Cuilapán (29. januarja 1979)*, 6: AAS 71 (1979), 209.

[75] Janez Pavel II., *Omelia nella Messa celebrata per gli agricoltori a Recife, Brasile (7. julija 1980)*, 4: AAS 72 (1980), 926.

[76] Prim. Janez Pavel II., *Poslanica ob svetovnem dnevu miru 1990*, 8

[77] Paragvajska škofovska konferenca, Pastirsko pismo *El campesino paraguayo y la tierra* (12. junija 1983), 2, 4, d.

[78] Škofovska konferenca Nove Zelandije, *Statement on Environmental Issues*, Wellington (1. septembra 2006).

[79] Janez Pavel II., Okrožnica *O človeškem delu (Laborem exercens)*, CD 13, Ljubljana 1981, 27; AAS 73 (1981), 645.

[80] Zato je sv. Justin lahko govoril o »semenih Besede« na svetu. Prim. *Il Apologia* 8, 1–2; 13, 3–6: PG 6,457–458; 467.

[81] Janez Pavel II., *Discorso ai rappresentanti della scienza, della cultura e degli altri studi nell'Università delle Nazioni Unite (Govor predstavnikom znanosti, kulture in drugih študijev na Univerzi Združenih narodov)*, Hirošima (25. februarja 1981), 3: AAS 73 (1981), 422.

[82] Benedikt XVI., Okrožnica *Ljubezen v resnici (Caritas in veritate)*, CD 127, Ljubljana 2009, 69;

AAS 101 (2009), 702.

[83] Romano Guardini, *Das Ende der Neuzeit*, Würzburg 1965 9, 87 (it. izdaja.: *La fine dell'epoca moderna*, Brescia 1987, 80).

[84] *Prav tam* (it. izdaja: 81).

[85] *Prav tam*, 87–88 (it. izdaja: 81).

[86] Papeški svet Pravičnost in mir, *Kompendij družbenega nauka Cerkve*, Ljubljana 2007, 462.

[87] Romano Guardini, *Das Ende der Neuzeit*, 63–64 (it. izdaja: *La fine dell'epoca moderna*, 58).

[88] *Prav tam*, 64 (it. izdaja, 58).

[89] Prim. Benedikt XVI., Okrožnica *Ljubezen v resnici (Caritas in veritate)*, CD 127, Ljubljana 2009, 35; AAS 101 (2009), 671.

[90] *Prav tam*, 22.

[91] Papež Frančišek, Apostolska spodbuda *Veselje evangelija*, CD 140, Ljubljana 2013, 231; AAS 105 (2013), 1114.

[92] Romano Guardini, *Das Ende der Neuzeit*, 63 (it. izdaja: *La fine dell'epoca moderna*, 57–58).

[93] Janez Pavel II., Okrožnica *Ob stoletnici (Centesimus annus)*, CD 45, Ljubljana 1991, 38; AAS 38 (1991), 841.

[94] Prim. Izjava *Love for Creation. An Asian Response to the Ecological Crisis*, Colloquio promosso dalla Federazione delle Conferenze dei Vescovi dell'Asia (Tagaytay, 31. januarja – 5. februarja 1993), 3.3.2.

[95] Janez Pavel II., Okrožnica *Ob stoletnici (Centesimus annus)*, CD 45, Ljubljana 1991, 37.; AAS 83 (1991), 840.

[96] Benedikt XVI., *Poslanica za svetovni dan miru 2010*, 2; AAS 102 (2010), 41.

[97] *Isti*, Okrožnica *Ljubezen v resnici (Caritas in veritate)*, CD 127, Ljubljana 2009, 28; AAS 101 (2009), 663.

[98] Prim. Vincenzo di Lérins, *Communitorium primum*, cap. 23: PL 50, 668: »Ut annis scilicet consolidetur dilatetur tempore, sublimetur aetate.«

[99] *Prav tam*, 80; AAS 105 (2013), 1053.

[100] Pastoralna konstitucija o Cerkvi v sedanjem svetu *Veselje in upanje (Gaudium et spes)*, 63.

[101] Prim. Janez Pavel II., Okrožnica *Ob stoletnici (Centesimus annus)*, CD 45, Ljubljana 1991, 37; AAS 83 (1991), 849.

[102] Pavel VI., Okrožnica *O delu za razvoj narodov (Populorum progressio)*, Ljubljana 1967, 34; AAS 59 (1967), 274; v: J. Juhant – R. Valenčič, *Družbeni nauk Cerkve*, MD, Celje 1994, 397–424.

[103] Benedikt XVI., Okrožnica *Ljubezen v resnici (Caritas in veritate)*, CD 127, Ljubljana 2009, 32; AAS 101 (2009), 666.

[104] *Prav tam*.

[105] *Prav tam*.

[106] *Katekizem katoliške Cerkve*, 2417.

[107] *Prav tam*, 2418.

[108] *Prav tam*, 2415.

[109] Janez Pavel II., *Poslanica ob svetovnem dnevu miru 1990*, 6: AAS 82 (1990), 150; AAS 82 (1990), 150.

[110] Janez Pavel II., *Govor Papeški akademiji znanosti* (3. Oktobra 1981), 3: *Insegnamenti* 4/2 (1981), 333

[111] Janez Pavel II., *Poslanica ob svetovnem dnevu miru 1990*, 7; AAS 82 (1990), 151.

[112] Janez Pavel II., *Govor na 35. splošni generalni skupščini svetovnega zdravstvenega združenja*, 6: AAS 76 (1984), 394.

[113] Argentinska škofovska konferenca, Komisija za družbeno pastoralo, *Una tierra para todos* (junij 2005), 19.

[114] *Dichiarazione di Rio sull'ambiente e lo sviluppo* (14. junija 1992), Principio 4.

[115] Papež Frančišek, Apostolska spodbuda *Veselje evangelija (Evangelii gaudium)*, CD 140, Ljubljana 2014, 237; AAS 105 (2013), 1116.

- [116] Benedikt XVI., Okrožnica *Ljubezen v resnici* (*Caritas in veritate*), CD 127, Ljubljana 2009, 51; AAS 191 (2009) 687.
- [117] Nekateri avtorji so pokazali na vrednote, ki jih na primer pogosto živijo v južnoameriških *villas, chabolas ali favelas*: prim.: Juan Carlos Scannone, S. J., »La irrupción del pobre y la lógica de la gratitud«, en Juan Carlos Scannone y Marcelo Perine (edd.), *Irrupción del pobre y quehacer filosófico. Hacia una nueva racionalidad*, Buenos Aires 1993, 225–230.
- [118] *Katekizem katoliške Cerkve*, 482.
- [119] Papež Frančišek, Apostolska spodbuda *Veselje evangelija* (*Evangelii gaudium*), CD 140, Ljubljana 2013, 210; AAS 105 (2013), 1107.
- [120] Benedikt XVI., *Discorso al Deutscher Bundestag, Berlino (22. septembra 2011)*: AAS 103 (2011), 668.
- [121] Papež Frančišek, *Catechesi (15. aprila 2015)*: *L'Osservatore Romano*, 16. aprila 2015, str. 8.
- [122] Pastoralna konstitucija o *Cerkvi v sedanjem svetu Veselje in upanje* (*Gaudium et spes*), 26
- [123] Prim. Papež Frančišek, *Veselje evangelija* (*Evangelii gaudium*), CD 140, Ljubljana 2014, 186–201; AAS 105 (2014), 1098–1105.
- [124] Portugalska škofovska konferenca, Pastirsko pismo *Responsabilidade solidária pelo bem comum* (15. septembra 2003), 20.
- [125] Benedikt XVI., *Poslanica za svetovni dan miru 2010: Če želiš gojiti mir, varuj stvarstvo*, Cerkveni dokumenti – Nova serija 14, Ljubljana 2009, 8; AAS 102 (2010) 45.
- [126] *Dichiarazione di Rio sull'ambiente e lo sviluppo* (14. junija 1992), Principio 1.
- [127] Bolivijska škofovska konferenca, Pastirsko pismo o okolju in človekovem razvoju v Boliviji *El Universo, don de Dios para la Vida* (2012), 86.
- [128] Papeški svet Pravičnost in mir, *Energia, Giustizia e Pace*, IV, 1, Città del Vaticano (2013), 56.
- [129] Benedikt XVI., Okrožnica *Ljubezen v resnici* (*Caritas in veritate*), CD 127, Ljubljana, 2009, 67; AAS 101 (2009), 700.
- [130] Papež Frančišek, Apostolska spodbuda *Veselje evangelija* (*Evangelii gaudium*), CD 140,

Ljubljana 2014, 222; AAS 105 (2013), 1111.

[131] Papeški svet Pravičnost in mir, *Kompendij družbenega nauka Cerkve*, Ljubljana 2007, 469.

[132] *Dichiarazione di Rio sull'ambiente e lo sviluppo* (14. junija 1992), Principio 15.

[133] Prim. Mehiška škofovska konferenca: Komisija za družbeno pastoralo, *Jesucristo, vida y esperanza de los indígenas y campesinos* (14. januarja 2008).

[134] Papeški svet Pravičnost in mir, *Kompendij družbenega nauka Cerkve*, Ljubljana 2007, 470.

[135] Benedikt XVI., *Poslanica za svetovni dan miru 2010: Če želiš gojiti mir, varuj stvarstvo*, 9.

[136] Prav tam .

[137] Prav tam, 5 (43).

[138] Benedikt XVI., Okrožnica *Ljubezen v resnici (Caritas in veritate)*, Ljubljana 2009, 50; AAS 101 (2009), 686.

[139] Apostolska spodbuda *Veselje evangelija (Evangelii gaudium)*, CD 127, Ljubljana, 2014, 209; AAS 105 (2013), 1107.

[140] Prav tam, 228; AAS 105 (2013), 1113.

[141] Prim. Papež Frančišek, Okrožnica *Luč vere (Lumen fidei)*, CD 138, Ljubljana 2014, 34: AAS 105 (2013) 577: »Po drugi strani nas luč vere, ker je povezana z resnico ljubezni, ne oddaljuje od snovnega sveta, saj ljubezen vedno živimo v telesu in duši. Luč vere je utelešena luč, ki izhaja iz Jezusovega sijajnega življenja. Razsvetljuje tudi snov, gradi na njenem redu in priznava, da se v njej odpira pot harmonije in vedno obsežnejšega razumevanja. Pogled znanosti zato prejema korist od vere. Vera vabi znanstvenika, naj ostaja odprt za resničnost v vsem njenem neizčrpnem bogastvu. Vera prebuja kritično zavest, kolikor preprečuje raziskovanju, da bi ugajalo samo sebi v svojih obrazcih, in mu pomaga razumeti, da narava vedno presega raziskovanje. Ko vera vabi k čudenju vpričo skrivnosti stvarstva, razširja obzorja razuma, da bi bolje prežarila svet, ki se odpira znanstvenemu raziskovanju.«

[142] Papež Frančišek, Apostolska spodbuda *Veselje evangelija (Evangelii gaudium)*, CD 140, Ljubljana 2014, 256; AAS 105 (2013) 1123.

[143] Prav tam, 231; AAS 105 (2013), 1114.

[144] Romano Guardini, *Das Ende der Neuzeit*, Würzburg 1965 9, 66–67 (it. izd.: *La fine dell'epoca moderna*, Brescia 1987, 61).

[145] Janez Pavel II., *Poslanica za svetovni dan miru 1990*, 1; AAS 82 (1990), 147.

[146] Benedikt XVI., Okrožnica *Ljubezen v resnici (Caritas in veritate)*, CD 127, Ljubljana 2009, 66; AAS 101 (2009), 699.

[147] Benedikt XVI., *Poslanica za svetovni dan miru 2010*, 11; AAS 102 (2010), 48.

[148] Prim. *Listina o Zemlji* (20. junija 2000). Prevod Šolske sestre de Notre Dame: notredamke.rkc.si/shalom-6/listina-o-zemlji/, dostop 26. 8. 2015.

[149] Janez Pavel II., Okrožnica *Ob stoletnici (Centesimus annus)*, CD 45, Ljubljana 1991, 39; AAS 83 (1991), 842.

[150] Janez Pavel II., *Poslanica za svetovni dan miru 1990*, 14; AAS 82 (1990), 155.

[151] Papež Frančišek, Apostolska spodbuda *Veselje evangelija (Evangelii gaudium)*, CD 140, Ljubljana 2014, 261; AAS 105 (2013), 1124.

[152] Benedikt XVI., *Homilija ob začetku papeške službe, v: Papež Benedikt, Homilije in govori*, CD 111, Ljubljana 2005, 21–26; AAS 97 (2005), 710.

[153] Avstralska škofovska konferenca, *A New Earth. The Environmental Challenge* (2002).

[154] Romano Guardini, *Das Ende der Neuzeit*, 72 (it. izd.: *La fine dell'epoca moderna*, 66).

[155] Papež Frančišek, Apostolska spodbuda *Veselje evangelija (Evangelii gaudium)*, CD 140, Ljubljana 2013, 71; AAS 105 (2013), 1050.

[156] Benedikt XVI., Okrožnica *Ljubezen v resnici (Caritas in veritate)*, CD 127, Ljubljana 2009, 2; AAS 101 (2009), 642

[157] Pavel VI., *Poslanica ob svetovnem dnevu miru 1977*: AAS 68 (1976), 709.

[158] Papeški svet Pravičnost in mir, *Kompendij družbenega nauka Cerkve*, Ljubljana 2007, 582.

[159] Duhovni učitelj Ali Al-Khawwas priporoča, opiraje se na svoje izkušnje, da bitij sveta v notranjosti ne smemo preveč ločiti od izkustva Boga. Pravi namreč: »Ni torej treba grajati tistih, ki iščejo zamaknjenost v glasbi in poeziji. 'Skrivnost' je v vseh gibanjih in zvokih tega sveta. Posvečeni dosežejo to, čemur pravijo veter, ki piha, drevesa, ki se pripogibljujejo, voda, ki teče,

muhe, ki brenčijo, vrata, ki škripljejo, pesem ptic, zbadanje srca, pisk flavte, zdihovalje bolnika ...« (Eva De Vitray-Meyerovitch [založba.], *Anthologie du soufisme*, Paris 1978, 200; it. izdaja: *I mistici dell'Islam*, Parma 1991, 199).

[160] Sv. Bonaventura, *In II Sent.*, 23, 2, 3.

[161] Sv. Janez od Križa, *Cántico Espiritual*, XIV, 5.

[162] Prav tam .

[163] Prav tam, XIV, 6–7.

[164] Janez Pavel II., Apostolsko pismo *Luč z Vzhoda* (*Oriente lumen*), CD 68, Ljubljana 1996, 11; AAS 87 (1995), 757.

[165] Prav tam.

[166] Janez Pavel II., Okrožnica *Cerkev iz Evharistije* (*Ecclesia de Eucharistia*), CD 101, Ljubljana 2003. 8; AAS 95 (2003), 438.

[167] Benedikt XVI., *Omelia nella Messa del Corpus Domini* (15. junija 2006): AAS 98 (2006), 513.

[168] *Katekizem katoliške Cerkve*, 2175

[169] Janez Pavel II., *Catechesi* (2. avgusta 2000), 4: *Insegnamenti* 23/2 (2000), 112.

[170] Sv. Bonaventura, *Quaest. disp. de Myst. Trinitatis*, 1, 2, concl.

[171] Prim. Tomaž Akvinski, *Summa Theologiae* I, q. 11, art. 3; q. 21, art. 1, ad 3; q. 47, art. 3.

[172] Bazilij Veliki, *Hom. in Hexaemeron*, 1, 2, 6: PG 29, 8.

*Obe molitvi sta objavljeni tudi v Zvonu 4/2015, 13 v prevodu J. Dobravca.